

دەزگای رووشنھویری و رەسانن کوردەیل فەیلی شەفەق

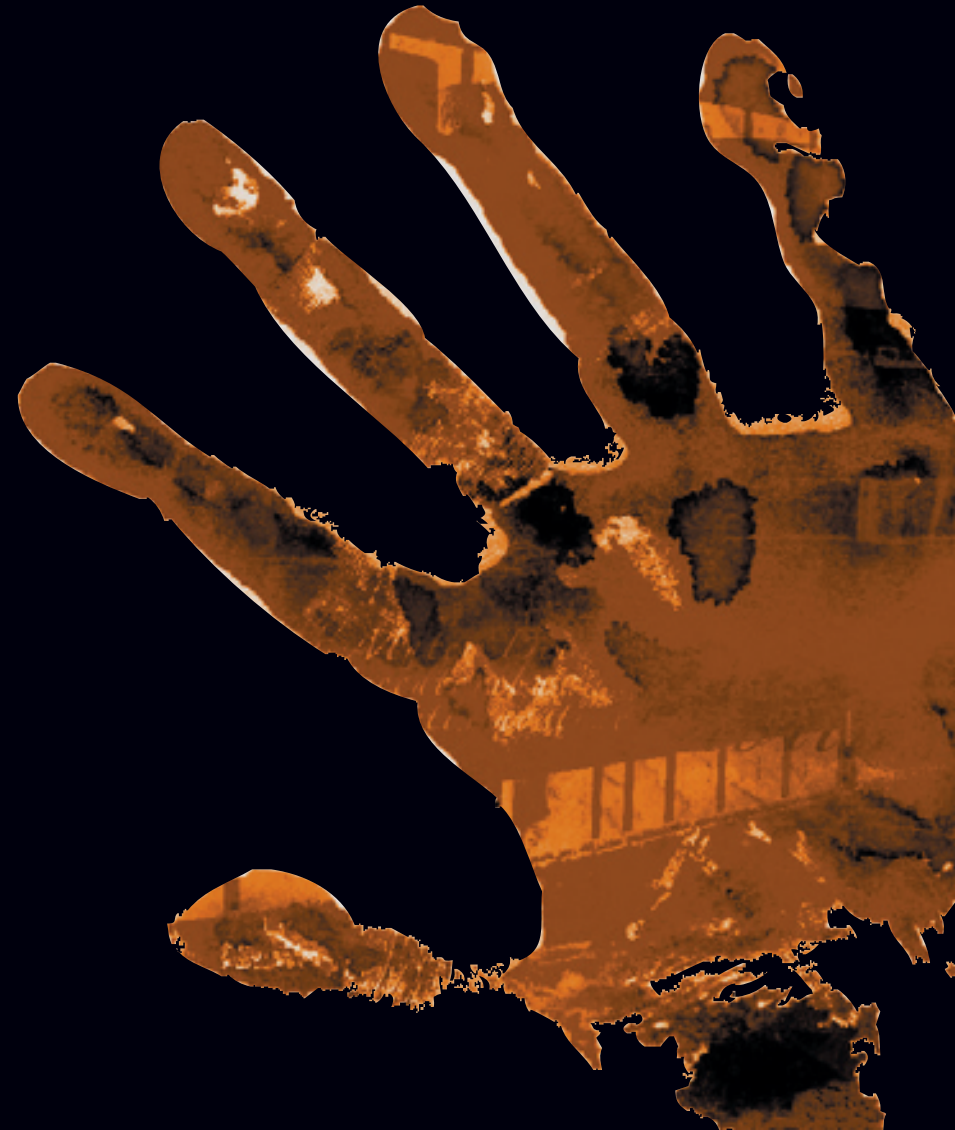
ژیۆپۆلۆتیک و کۆمار کوردستان

دیمۆکراتیک سال ۱۹۴۶

روح اللہ ج. رەمەزانی
نەرجی رۆژنەت کور
د. فوناد ھەمە خورشید

ھەلەوگەردانی ئەرا کوردی
وہ زاراوہی شەیلی
جواد کازم

پیشه‌کی

ئەو رووژە ك خوەننن تاریخ هووکارەمان کرد نەزانستیمن کار وەو جیە رەسی ك هەگبەیهگ لە مەینەتی و رووژەیل سیەو روویداگەیل تیەل و تیەلتر لە زەلەمات شەو بوو دە باوان بەش ئیمە.

كورد جوور گشت ئەوانەئە لەناو قەوالەیل كویەنە وە شوون بەلگەیل بەختەوهری خوەیان گەردن دل لەو تاریخە ناکەنئە ك لە بان دل كوچگەیل سەرد و سر زەمان و هەناو پەر لە هات و هاوار و كە سەر كویەیل هەمیشە وەپا و سیاگ كوردستان نەخش بەسانە. میلکان مللەتەیل رووژینگ ها هاماری و رووژینگ تەلیت ئیل و ئیلبار كەژ و كویەیل لەبان شان خوەی ئەلگەری... ئەرا كومار یا جمهوری ساوای مەهاباد نەببە ماوای گشت هووژەیل كورد و ئەرا باریەیل هاووزان و هاوئزاد كورد وە هانای ئی تەجروبه یا ئەزموون ساوا نەچوین و لەری مردن نەهاوردنەئە ئەرای بان جادەئە ژیان؟!

دوای فیشتر لە نیم سەدە هیمان ك هیمانە ئیمە نازانیمن حەلال و حەرام لە سیاسەت نیە و دەسناز زووردارەیل وە غەدر كەردن لە مللەتەیل بی بەش ناشکیەید.

كومار مەهاباد جوانەمەرگ بی و ئاواتەیل كورد ئەرای سألەیل فرەینگ سەرەونان و تانەوتەشەر خویش و بیگانه هاتە سەرمان ك ئویشن كوردەیل لە سات و وەخت بەشەو كەردن ماف و حەق و حقوق، خوەیان شارنەو!! ئیمە كەمەربەستەئە كام رووژ نەهاتیمن ك هەمیشە سەنگ تیەریکی تەرازوی خوەی وە مل بی بەشیمان لە رووشنا شكنی و لە خوەننن تاریخ خوەمانیش چنە بەخیلیمن ك رویداگ گەورایگ چوین مەزرانن جمهوری كوردستان هیمان وە ناو بوچگ مەهاباد ناسیمن؟!

ئەرای ئەوانەئە كە هیمان لە گێژاو ئی بیخەوهریە تەپوكوو كەن چەدیریمن بویشیمن؟

بیلا ئەرای یەكجاریش ك بویە بویشیمن فیشتر لە ئەوەك دوشمنەیل زولم وە كوولان هەلگرتنە ئیمە خوەمان بی نازترین تاریخ و بی خاوەنترین دیوەخان خوەننن ئی تاریخە دیریمن. یە راسە ك وەرژە دوو سەد سال نالی پایەو بنەوا ئەرای نویسنانن زوان كوردی ناو یە راسە پیشەوای شەهید قازی محەمەد و هاوریەیلئە ئەو نواتر لە گشتیان بارزانن نەمر ناگر حەق وە دەس ئەلگرتن تا كوونگ كورد بوو دە مال خاوەن گر و بلووژەئە خوەی وەلی چمان ئی دەنگەیل تاسیایە تاكەئە بایەد دەرد غەریوی و بی كەسی ئیووت بکەن؟

تاریخ هەن ئەوەس ك هەم پەند بگریمن و هەم متمانە وە یەك پەیدا بکەیمن چوین ئەگەر كوومار كوردستان هەن گشتمانە بایەد گشت شەن و كەو ئەو دەسكەفت و ئەو شكستە بکەیمن.

ئومیدمانە ئەلگردانن ئی كتاوە ئەرای زوان كوردی و شیوەزوان باشوور (فەیلی) بوو دە سەرەتایگ ئەرای ئەو ك لەیەو دويا گشتمان خوەمان وە خاوەن ئی تاریخە بزانیمن ك بی ئەوئە بخواهینمەئە و دەرس لەل بویمن نە یەك جار بەلكم فرە جارتیش چنە گلپەیمن ك تەنیا پەشیمانی بوو دە بەشمان هەر وەو چنە ك پیشەوا وەتیە: ((ئەگەر دەم وە دەس كلك دوشمنەیلمان بویمن، بزانیمن ك ئەوە عەسەل نیە، ژەهرە نانەسەئە دەمان...)).

عەلی حسین فەیلی

جەنگ جەھانى دويم جەنگ دژ يا زد ولاتەيل ناسرپاگ وە محومەر دەرڤەت يا فورسەت بى وينەيگ بوى ئەرا يەكپەتە سۆڧيەت تاجەن ولاتىگ ھاوساى خوەى لە ئەوروپاى رووژھەلات و رووژھەلات ناوراس ورووژھەلات دویر داگير بکەيگ . لە گشت ئەو ولاتەيلە بيجگە (نەمسا) لەشكر قىرمز دەرڤەتەيل خاسيگ داشت ئەرا بونىدانين سيستمەيل يا نزامەيل كۆمۇنستى جوور سيستم موسكۆ ك سالەيل سال مەنەيان ودریژە دانە كارکردن وەو سيستمە ، بيجگە ئەو رژيمەيل كۆمۇنستى يا شيوعىە ك يەكم جار لەشكر قىرمز مقەيەتيان کرد وديواخريش دەس لەليان ئەلگرت. لەبان رووشنايى رەفتار سۆڧيەت لە بولگارىيا وپۆلەندا وكۆرياي باكوور يا شمالى وناوچەيلتر ك لەشكر قىرمز تا قويلاييان چى وداگيريان کرد ، چاوديرەيل رووژئاوايى ياغەربى لەيووا ھوپرەو کرديان ك ئيران ئەرا ھەميشە بەشەيل نازەرى وكوردنشين خوەى لەدەس داگە وەختى ك سۆڧيەت وە ھەمان شيواز كويەنەى خوەى ئەو دوبەشە لە ئيران داگيرکرد. وەلى لەشكر قىرمز لە سال ۱۹۴۶ لە ئيران خوەى كيشاوەو لەخاك ئى ولاتە چيەو دەيشت وشەش مانگ لەشوين ئەو ھيزەيل دەولەت ئيران وەرەو ناوچەيل باكوور يا شمالى ولات كەفتنەو رى ھەردو كۆمار نازەربايجان وكوردستان سەرلەنوو خستە ژير دەسلات خوەى . لەيرە ئى دو پرسيار يا سونالە تيەنە خەيال ئايم ، يەكميان يەسە ك ئەرا يەكپەتە سۆڧيەت نەتواست دو رژيم كۆمۇنستى سەرەو موسكۆ لەو دو بەشە لە خاك ئيران دامەزريەن ؟ دويميش ئەرا يەكپەتە سۆڧيەت تەنيا لە ئيران ئى رەفتارە کرد وەلى لەولاتەيلتر ژيردەسلات خوەى وەبپچەوانە يا وە ئەوەزى ئەو ە رەفتارکرد ؟

شووړش نازەربايجان وكوردستان دو جموجويل يا حەرەكەت مەردمى لە ئيران وەدى ھاورد ، وەلى كوومەلگاي ئيراني چ بەشداريىگ لەى دو جموجويل يا حەرەكەت نەتەوويە کرد وچ نەخش يادەوويگ لەتيان داشت؛ ئايا ئى دو جموجويل يا حەرەكەتە سۆڧيەت وەدبيان ھاورد يا لە ئاكام يا نەتيجەى ھەلوپست حكوومەت ئەو وەختەى ئيران بوى ؟ چ ھووکار يا عاملەيلتر لە رميان دراماتيكي ئەو دو جموجويل يا حەرەكەت نەتەوويە نەخش يادەورداشت ؟ ئايا

ھەردو كۆمار نازەربايجان وكوردستان تەنيا وە خاتر دوياكيشان لەشكر قىرمز رميان يا ھووکارەيل ناوخوويى بويەنە بايس رميان ئەو دو كۆمارە ؟ ئامانچ ياھەدەف لە پشتگيرى يەكپەتە سۆڧيەت لە جموجويل يا حەرەكەتەيل مەردمى لە كوردستان ونازربايجان لەسال ۱۹۴۵ ئەو بوى ك سۆڧيەت ئەوپەر ھيزو تواناي خوەى نيشان بيەى تا پشتگيرى ئەرا داگيرکردن سەراسەر ئيران وەدەس بارىگ ئەوھيش وەشيوازيگ ك جۆرچ كەنان ناوى ناسە تەكنيك (دو بەشەو كردن) ك يەيش وەمەعنای ئەوھسە يەكپەتە سۆڧيەت ناكووويەيل نەتەوويى يا قەومى لە ناو ئيران ئەرا بەرژەوھندى يامەسلەحەت وەكاربگري. سۆڧيەت لە سال ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۶ ئى تەكنيكە ئەرا دەسلات پەياکردن لەبان ئيران وەكارگرد . نيشانەى ترەك تەماح كردن سۆڧيەت لە خاك ئيران وەرچ لە داگيرکردن ئى ولاتە لەلايەن سۆڧيەت و بەریتانيا لە ۲۵ / ۸ / ۱۹۴۱ رويدا ، يەيش وەختى بوى ك لەگفتوگووھيل ناونى يەكپەتە سۆڧيەت و ئەلمانيا لە سال ۱۹۴۰ ، ف . م . مۆلۆتۆف سەرۆك ئەنجوومەن دەسلات وەپى درياگ لەلايەن مەردم يەكپەتە سۆڧيەت لە ئەلمانيا تواست تەنگەوھەرەيل بسفۆرو دەرەنيل بچەيگە ژيردەسلاتى و ھەميش ئارەزووھيل سۆڧيەت لەناوچەى باشوور باتوم تا بچووگە باكوو وئيكەش وەرەو باشوور كەنداو ياخەليج (فارس) بايگ ئاشكراوہ کرد .

ھيرش ياھجوم ئەلمانيا ئەرا بان خاك يەكپەتە سۆڧيەت لە ۲۲ / ۶ / ۱۹۴۱ نەتويەنست ئەو خەوھيل يەكپەتە سۆڧيەتە برەونىگەو يا لەو ئامانجەيلە دەس ئەلگري بەلكم ئى رەفتارە بويە بايس ئەو ە ك داخوازيەيل سۆڧيەت بچەسپيگ . ھيرش ياھجوم ئەلمانيا ئەرا بان خاك يەكپەتە سۆڧيەت يەكپەتە لەو ھووکارەيل سەرەكپە بوى ك ھيشت ھاوپەيمانەيل ئيران داگير بکەن و ئى بريار يا قەرارە وەل فەرمان چرچل لەباوەت (وازکردن ريەيل ھامشوو وەل يەكپەتە سۆڧيەت لەرى ئيران) ھاوريك بوى ، وەل ئەوھيشا ھەم بەریتانيا وھەم يەكپەتە سۆڧيەت پەلامارداين ھاوبەش ئيران تەنيا وەوسيان لەوھراوەر ئەلمانىە کردنەسە مەھانەو لەھەمان وەختيش يەكپەتە سۆڧيەت بانگەشە ياندەى ئەو ە کردياد ك وەكارگريگەيل ئەلمانىە لە ئيران گرووپەيل تيرۆريستى دامەزراننە تا لەوراو ئەرا

نازەربايجان سۆڧىيەت و وەتايبەت ناوچەيل سەرەكى بەرھەمھاور نەفت لە باكوو توركەمەنستان . داگير كردن باكوور يا شمال ئيران لەلايەن لەشكر قىرمز دەسمەيەت يەكئىيەت سۆڧىيەتدا ئەرا رەسىن وەئامانجەيلى لە ئيران وەريەيل جوورودەجوور؛ لەوانەيش پىشتگيرى لە نارەزايەت مەردمى لە نازەربايجان و كوردستان . ئەرا پەسەن كردن رەفتار سۆڧىيەت وەل ئيران دو خال يانوقتە لەوەرچەو گيرياويگ ؛ يەكەم : ئەو بوى ك داگير كردن با كوور يا شمال ئيران لەلايەن سۆڧىيەت رژیيم سياسى ئيران ئالشت نىەكەيگ ؛ وەو جوورەگ لە پۆلەندا رويدا چووين لەوورە سۆڧىيەت و ئەلانيا حكومەتەگە رمانن و دوياخر لەشكر قىرمز تويەنست وھاوكارى وەل پۆلەنديەيل لەو بۆشايى يا فەرارە جموجويل بکەن .

دويميش مەنن رژیيم سياسى ئيران تائەندازەي فەرەيگ بويادە بايس ھاوسەنگى ياتەوازون لەناونى ئەو ھيزەيلە ك لەئاکام داگير كردن باكوور ئيران لەلايەن يەكئىيەت سۆڧىيەت ھاتوينە دى و ئەو ھيزەيلە ك لەئاکام داگير كردن باشوور يا جنوب ئيران لەلايەن بەريتانيا سەرھەلداوين . سەرەراي ئەو ھاوپەيمانيە ك جەنگ فەرزى كرديوگە بانيان ، بەريتانيا نەگ تەنيا ركبەر يامونافس گەوراي سۆڧىيەت لەئيران نەوى بەلكم بەرژەوئەنديەيل يامەسالى ئىستراتيجى و نەفتى لە بەش باشوور رووژھەلات لە ولات داشت و وەل بەشدارى كردن ئەمريكا لە جەنگ لەسال ۱۹۴۲ وەدى ھاتن ئارەزوئەيل سۆڧىيەت وەل گرتەيل فەرەيگ روى وەروى بوى، يەيش لەوختيگ بوى ك ھاوپەيمانى رووژئاوا ياغەرب وەل يەكئىيەت سۆڧىيەت لە ئيران لەسەرەتاي سال ۱۹۴۱ تويش گرت وگرژى ھات.

بەلى ئەوسالەيل جەنگە بويە بنەوايگ ئەرا جەنگ سەرد ك راسيەگەي لەي ھەلوپستە ئاشكرابوى وەختيگ يەكئىيەت سۆڧىيەت لە داگير كردن ئيران پىشتگيرى كرياگ لەلايەن رووژئاوا لەسالەيل ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۵ عاجزەمەن و لەجى ئەو دەس كرده دەس مەيەتداين وپىشتگيرى كردن لە ھەرەكەتەيل چەكدارانە ياموسەلەخانە لە نازربايجان و كوردستان . بەلى يەكەين نيشانەيل ئامانجەيل سۆڧىيەت وشيواز كار كردنى لەئيران لە سەرەتاي داگيركارى ھاوبەش ئى ولاتە لەلايەن بەريتانيا و سۆڧىيەت خودى نيشاندا ؛ لە ۲۵ ئاب سال ۱۹۴۱ ھيزەيل سۆڧىيەت وەروە باكوو

ريا شمال ئيران يەئنى تەبريز پايتەخت نازربايجان و بەندەر پەھلەوى چين ولەوورەيشەو وەروە باكوور رووژھەلات يەئنى شار مەشھەد لە پاريزگا ياموحافزەي خوراسان چينە نوا . وەلى ھيزەيل بەريتانيا لە ناوچەي كەنداو ياخەليج و عىراق كەفتنە رى ؛ لەشوين ۳ رووژجەنگ وسانن وھاوزەمان وەل ۳۱ / ۸ / ۱۹۴۱ تەيارەيل سۆڧىيەت چەن ناوچەيگ مەدەنى لەنزيك تاران پايتەخت بوردومان ياقەسف كردن وترس ونگەرانى خستەنە ناو دل مەردم و كتاوئەيل بويچگيگ ك لەتى ريزوحوورمەت يەكئىيەت سۆڧىيەت لە كارەگەرەيل و جفتيارەيل نيشان ديد لەناونى مەردم پەخشەو كردن تا مەردم ئيران حال ورووژ خوئيان وەل جفتيارەيل و كارەگەرەيل سۆڧىيەت بەراورد ياموقايسە بکەن.

رەفتارەيل سۆڧىيەت :

لەزەمىنەي دبلۇماسى ، بايخەيل و رەفتارەيل سۆڧىيەت لەشوين داگير كردنەگە ئاشكرابوى ، حكومەت سۆڧىيەت داخوازي ئيران لە باووت وەدى ھاوردن گورانكارى لە ناوچەيل داگيركرياگ پەسەن نەكردو ئامادە نەوى قەرەبوو يا تەعويز ئەو مەردمە بکەيگ ك لەئەنجام پرووسەيل داگير كردن زەردە و پىيان رەسوگ ، وەلى رويداگيگ ك گشتى گرنگتر يا موھمتر بوى ئەو بوى ك تەنيا يەك مانگ لەشوين داگير كردنەگە روى ئەو ھيش زياى بوين دەس خستەنە ناو كاروبار ناوخوئەي ناوچەيل داگيركرياگ لەلايەن سۆڧىيەتەيل بوى وە جوورگ كوردل ھول وەزيركاروبارخارجيەي ئەو سەردەمەي ئەمريكا نگەران كرديوگ و ئەنتۆنى ئيدن وەزير كاروبار خارجيەي بەريتانيەيش ئەو رەفتار سۆڧىيەتە و ئازاردەر وناشايش وەسفى كرد. ترس و توفقانن سۆڧىيەت و دەس خستەنە ناو كاروبار داخلى و چاوراو يا دعايە پەخشەو كردن لەناو مەردم دلخوازي يا مەيل بەريتانيەيل و ئەمريكىيەيل ئەرا ريشەكيش پرووژەيل پاون خوازي ياھەيمەنەي سۆڧىيەت ك پەيوەندى وەل سەرودخوئەي ئيران يەكلاوہ كردن وەزە ھيزەيل سۆڧىيەت داشت

زیاتره و کرد ، چوین زیای بوین هیزو وتواناودهسه لآت داری سؤقیهت له ئیران ، بهریتانیا و ئەمریکا بیزارکردوێگ و لهو لایشه و دهخاتره وهجهی فردهی سؤقیهت وههاوکاری بهریتانیا و ئیران ئەرا ئاسانکردن هاوردن و بردن چهك و تفاق جهنگی دهرهت یا فورسهت گونجیاگیگ بوی ئەرارهسین وهریکهفتن وهل سؤقیهت ، وهلی خه مسهردی ئیران له هاوکاری کردن وهل ئەو پيشنیار یا نقتراحه ك خوازیاربهسان پهیمانیگ سی لایه نه لهناونی ئیران و بهریتانیا و سؤقیهت بوی نیشاندهر ئەوه بوی ك ئیران هیمانی توایگ وهل ئەلمانیا هاوکار بووگ ، وهل تهقالاگان محهمه د عهلی فروغی سه رۆك ئەنجوومه و وهزیرهیل ئەو وهختهی ئیران تهقالاگان لایهنگرهیل ئەلمانیا لهناو په رلهمان ئیران داپووشا و لهکووتایی پهیمانهگه له ۲۹ / ۱ / ۱۹۴۲ واژوو یا ئمزا کریاو ههق بی قهیدو مهرج دا ولاتهیل هاوپهیمان وتهنانهت لهوخت نیاز دەس ناین لهبان گشت نامیرهیل ودهزگایهیل هامشو و ك لهری خاك ئیران هاتیان وچیان و لهناكام یا نهتیجه هاوپهیمانهیل خودیان توپش ئی ئەسل یامه بدهنه کردن ك وتیاد هیزهیلیان له ئیران داگیرکه نین و بایه د ریزگرتن له په یوه ندییهیل ههریمی و سهروه خوهی سیاسی ئیران له وهرچه و بگریه ی و زیاتر له وهیش یهکیهتی سؤقیهت و بهریتانیا قهول دان ك له شوین شهش مانگ له وسیان کردوهیل چهكدارانه لهناونی هاوپهیمانهیل و ئەلمانیا هیزهیلیان له ئیران بوهنه و دهیشت . ئی داکووکی یا تهئکید ئاشکرا لهبان دهرکردن یاکیشانه وهی هیزهیل له ئیران وهخاسی ئارهزووی سؤقیهت ئەرا داگیرکردن ئیران له یهکه و نهیاویگ وپابهندی ودهرچهگن هیزهیل هاوپهیمان ئەکتیشه و نهکریا مهگه ره دوياخر ، وهل بهلین یا وهد ریزگرتن له سهروهی ههریمی ئیران و سهروه خوهی سیاسی زوی خریا ژیریا ، له وهر ئەوهگ خوهی ههلقورتانن یا دخالهتهیل سؤقیهت له کاروبار ناوخوهی ئیران رهسیه جییگ ك له سال ۱۹۴۳ ئەمریکیهگان وتیان سؤقیهت وهره و کۆنترۆل کردن چاره نویس ئی ولاته گام ئەلگری ، ئەرا نموونه له نازربایجان جهیش قرمز گشت شوینهیل ولایه نهیل ژیان ئەو ناوچهگه خستویگه ژیر کۆنترۆل خوهی وهشیوهیگ پسپۆر یاخه بیریگ خوراک و قونسل ئەمریکا له تهبریز ناچار کردوێگ شارهگه بیللیگه جی.

هه میش ئەو موولته یا ئجازه ك ری دیاده یهکیگ له پسپۆرهیل ئەمریکی ك بچووگه ناو ناوچهیل ژیر کۆنترۆل هیزهیل سؤقیهت هه لوهشانه و یا لهغوو کرد و نهیشت دریزه بیهیگه راهینان یاته دریب داین هیزهیل جهندرمه ی ئیرانی لهو ناوچه بیجگه ئەوهیش چالاکیهیل سؤقیهتی تا ئەوره چی ك نازربایجان له پاشمه نه ی ناوچهیل ئیران جیاوه کرد و تهنانهت خود حکوومهت ئیرانی ناچار بوی ریکهفتن نامهیل نگه تیف وهل یهکیهتی سؤقیهت واژوو یا ئمزا بکه یگ لهوانهیش ریکهفتن نامه ی چهكدارکردن له ۲۳ / ۱ / ۱۹۴۳ وریکهفتن دارایی له ۱۸ / ۳ / ۱۹۴۳ وریکهفتن نامه ی برنج و کهرسته ییل په مگین له ۴ / ۱۱ / ۱۹۴۳. له ریکهفتن نامه ی چهكدارکردن ، ئیران ناچار کریا بووجه یامیزانیه یگ ئەرا بهش دروس کردن چهکهل سووک دیاری و ئەرا یهکیهتی سؤقیهت کلی بکه یگ. له ریکهفتن دارایی ئیران ناچار کریا بووجه یامیزانیه ی چالاکیهیل سؤقیهت لهناو خاك خوهی دابین بکه یگ و وهگوره ی ریکهفتن نامه ی برنج و بهرهمه ییل په مگین ئیران ناچار بوی دریزه بیهیگه کل کردن برنج ئەرا سؤقیهت. زمانکاری سهروه خوهی ئیران :

فراوان بوین مهیل سؤقیهت ئەرا زیای کردن شوین پای خوهی له ئیران ، سه رکردهیل بهریتانی و ئەمریکی ناچار کرد تا زمانکاریهیل فیشتری بتوان له باوهت دخالهتهیل سؤقیهت له ئیران . له کووتایی سال ۱۹۴۳ ئیران بارووه زع خاستره کیگ داشت چوین توپه نستیاد پشتگیری هاوپهیمانهیل ئەرا وهدس هاوردن سهروه خوهی خوهی وکووتایی هاوردن وهگرفت لایهنگرهیل ئەلمانیا وهدس باریگ . وهل راگه یانندن جهنگ له لایه ن ئیران دژ یا زد ئەلمانیا له ۹ / ۹ / ۱۹۴۳ ئومید ئیرانیهیل ئەرا سه رله نوو وهدسه و گرتن دهسلات و چاره نویس ولاته گه یان زیاتره و بوی ، ئەوهیش وهخاتر ئەو سه رکه فتنه یله ك هاوپهیمانهیل له باکوور ئەفریقا وهدس هاوردنه ی و هه میش خوهی راگری یاموقاوه مهت سؤقیهت له ستالینگراد و وهدس هاوردن به لگه نامه ییل (مایر) له لایه ن بهریتانیا ك تایبهت بوین وهچالاکی جاسوسه ییل ئەلمان وژماره یگ له ئیرانه ییل لایهنگریان . هویر یا ئەندیشه ی داین زهمانهت وه ئیران له باوهت سه رله نوو وهدس هاوردن سهروه خوهی خوهی وهخاتر ئەو

هاوکاریه ك وەل ھاوپەیمانهیل كەردوێگەیان لەلایەن بەریتانیا وە خریا روی و دویاخریش ئەمەریكا لە كۆنفرانس وەزیرەیل كاروبارخاریه ك لە ۲۳ / ۱۰ / ۱۹۴۳ لە مۆسكۆ پشتمگیری لەلی كەرد وەلی یەكیەتی سۆفیەت وەل ئەو پشینیاری یا ئقتراحە نەوی وپەسەنی نەكەرد ؛ وەببیانگ یەگ مللەت ئیران وەككومەتەگەیی لەلایەن ھەرسێ ھیزەگە ریز وەحورمەت لەلیان گیریەیی وئی پشینیاریە ئەگەر جیوھجی بگریەیی ھەمان زامەن كاری دەیگە ئیران ك لە پەیمانە سێ لایەنیەگە دریا سە پی ؛ ھەمیش لایەن گەفتوگۆكەر سۆفیەتی وەتەواوەتی جواو ئەو پرسیاری یا سوئالەیلە نەیا ك لەباوەت ئامانجەیل سۆفیەت لە وەرادر سیاسەتەیل بەریتانیا و ئەمەریكا لەلی كریا و وەلی خاترە كیشەگە وەپەكجاری یەكلاو نەكریا وپشینیاریەیل تازەدیش ئەرا چارەسەر كەردن كیشەگە نەخریا روی .

ئەمجا كیشەگە سەرلەنوو لە دانیشتن ناوینی چەرچل وروژفیلت وستالین لە تاران باس كریا ؛ وەلی ھوێچ نیشانەیی جەدیگ لەلایەن یەكیەتی سۆفیەت ئەرا جیوھجی كەردن پشینیاریەگە ئاشكرانەكریا ؛ وەلی رەزامەندی ستالین لەبان رەشئویس یاموسوودەییگ ك لەلایەن ئەمەریكەیل ئامادە كریاویگ لەئاكام یانەتیجەیی داخواری روژفیلت ئەنجام گرت و ئەو بوی پەیمانەگە لەلایەن ھەرسێ سەر كەردە لە ۱ / ۱۲ / ۱۹۴۳ واژوو یا ئمزا كریا نوسخەییگ لەلی دریا محەمەد سەعید وەزیر كاروبار خاریجیەیی ئیران ك لەتی نوپسیاویگ ئیرانیس پەیمانەگە پەسەن كەردگە و وەلی جوورە ھاوپەیمانهیل ببجگە ئعترا ف كەردن وەسەرورەیی و سەرورەخووبی ئیران ؛ دگان نانە ئەو گەرفتەیل ئابوریە ك ئیران وەلیا رویەروی بویگ و خواریار كوومەك كەردنی بوین ئەرا دریزە داين وەجەنگ ؛ ھەرورەیی خاترە لەبان ئەو ریکكەفتن لەشوین جەنگ بايخ یا ئهتتام فرەییگ بیەنە كیشەیل ئابووری ئیران . ئەرا ئیرانیس گرنگترین چشت ئەو بوی ك لەی پەیماننامە پشتمگیری رەسمی ئەمەریكا لەبەرزترین ئاست یاموستەوا لەئیران ئعلان كریا و ئەو وەپش ھەرئەو چشتە بوی ك لەسال ۱۹۴۱ ئارەزووی داشت .

سۆفیەت و ئمتیازەیل نەفتی :

ئێ پەیماننامە ھەر جوور ئەو پەیماننامەیی سێ لایەنە بوی ك لە سال ۱۹۴۲ واژوو یا ئمزا كریا ؛ چوین ھوێچ نوآگیری راسەقینەییگ لە باوەت دەخالەت سۆفیەت لە كاروبار ناوخواھی ئیران نەكەرد ؛ لەوەر ئەو وەگ دەس لەناو كارخستن ئاشكرا لە شوین پەیماننامەگە ئاشكراو بوی ؛ لە مانگ ئەیلوول سال ۱۹۴۴ (سیرجی كاكا فترادز) وەكیل كۆمیسیر سۆفیەت لەكاروبارخاری وەشویە كوت وپەر رەسیە تاران ئەرا وەدەس ھاوردن ئمتیازەیل نەفتی وەلی حكوومەت ئیران ئامادە نەوی وەلیا گەفتوگۆ بکەییگ ھەرورە جوورەگ وەل ئەمەریكا و بەریتانیایس گەفتوگۆ نەكەرد ؛ ئەویش وەخاتر جیگربوین ھیزەیل ببگانە لە ولات ؛ ئێ رویداگە بوپە بايس رمیان حكوومەتەگەیی محەمەد سەعید ك (تروود) رووژنامەیی زوانجال یەكیەتی بازگانێ سۆفیەتی وە ھاوکاری كەردن وەل كوومەلەیل ھاوکاریكەر وەل فاشیەیل لە ناو ئیران ك ھانەتەما ئەو بپرە كەرەستەیلە ك ئەرا سۆفیەت كل كریەن كەمەو بکەن تاوانبار كەرد . ئەو وشیار كەردن توندە ك دریا حكوومەت ئیران ئەویش لەناو تاران پایتەخت و لەری بلاو كراو پیگ رەسمی سۆفیەتی ؛ ئەو پەر دەخالەتەیل سۆفیەتی لەئیران نیشاندان .

سەرئەكەفتن سۆفیەت لە وەدەس ھاوردن ئمتیازەیل نەفتی لە ئیران ك بەشیگ لە ئامانجەیل ئەو ولاتە بوی ؛ بوپە بايس ئەو وەگ شیوازەیل فەرەییگ وەكاربو پیگ ھەرورە جوورەگ ئفرین ھاریمان و تگە ك فیشتەر ئەو گەفتوگۆو پیلە ك تاران وەل سەفیر سۆفیەت م . ئا . ماكسیموف ئەنجامیان داگە ئامانج لەلیان وەكاربەردن فشار ئەرا وەدی ھاوردن ئامانجەیل سۆفیەت بوپە . ھاریمان ئەو ئامانجەیلە دەسنیشان كەردگەو و تگە ئەو ئامانجەیلە لە وەدەس ھاوردن ئمتیازەیل نەفتی پا ناسە ئەولاترو تاوستگە دەسلات ئیرانی لەناو بو پیگ ك ماكسیموف و تگە ئێ دەسلاتە تەنیا نوپنەریامومەسل ۵% مەردم ئیرانە . ھاریمان وەپەیش ئشارە كەردگە ك ماكسیموف لەوەر ئەو ئێ قسە كەردگە چوین لەو باوەرە بوپە ك مللەت ئیران لەدەس حكوومەتەگەیی ئاس بوپە . لەماوەیی چەن مانگیگ و جوور جیوھجی كەردنیگ ئەرا قسەگان سەفیر ماكسیموف ؛ یەكیەتی سۆفیەت لەری لەشكر قەرمز دو

ريكخريياگ چەكدارانە لە باكوور يا شمال ئيران دامەزران و نزيكەى دە مانگ وەرچ لە دامەزريان هەردو كۆمار كوردستان و نازەربايجان ، يەكپهتەى سۆفپهت سەرقال تەقالايل دبلۆماسى بوى ئەرا روى وەرورى بوين وەل فشارەيل ئيران وئەمريكاو بەريتانيا بوى ك خوازيار دەرچگن سەربازەيل رووسى بوين لە ئيران ك دەسميهت كوردەيل و نازەريەيل دان ئەرا وەرگەردن دەسلات ، دەسميهتەگان لەشكر قەرمز ئەرا وەديهاوردن ئەو دو ريكخريياگە لەى سى ريه بوى.

۱- دامەزرانن دو پارت يا حزب كوردستانى و نازەرى .

۲- ريكخستن ئۆپۆزيسيون لەناو هيزەيل چەكدار حكومەتى.

۳- پششتگيريكردن لە نازەريەتپهيل وگرووپهيل چەكدار ناوخوهى .

كۆنترۆل كەردن حزبەيل و ريكخريياگەيل سياسى ئيرانى لەلايهن يەكپهتەى سۆفپهت نيشان دا ك يە خاسترين ريه ئەرا رەسين ئەو حزبەيله وەدەسلات و دامەزرانن ئەو حزبەيله دو چشت ئەرا رووسەيل زامن كە ئەيانە بوين :

* زامن كەردن سەرکەفتن ئەو حزبەيله ئەرا رەسين وەدەسلات .

*كاركەردن ئەو دەسلاتەيله لە ساپهى سياسەتەيل مۆسكۆ.

هەرلەسەرەتاو نازەريەيل بەش شير لە دەسميهتەيل مادى و مەعنەوى سۆفپهت داشتن و وەختى لە ۱۴ / ۹ / ۱۹۴۵ يەكم بەياننامەى دامەزرانن خوهيان دەرگەردن ئەو بەياننامە لەلايهن دەزگاگان راگەياندن يا ئعلام سۆفپهتەى گەوراو كرياو پەروبال درياپى.

هەرلەى باوئە جۆرچ ف كنان قونسولگەر ئەو وەختەى ئەمريكا لە مۆسكۆ رەسويگە ئەو باوئە ك كيشەى نەتەوهى نازەربايجان هاوشيوەى كيشەيل رووژەلات پۆلۆنيا وسينكيانك و ئەرمينايى تركياو ناوچەيلترە و هەميش لەو باوئە بوى ك سياسەت بەشەشەوكردن و لاتەيل لە نازەربايجانيش جوور ناوچەيلتر جەهان مينىگە بان پەيوەندپهيل رەگەزى لە ناو سنوورەيل يەكپهتەى سۆفپهت وئى سياسەتە لەلايهن قونسولگەر گشتى سۆفپهت لە تەبريز ك هووکار ريكخستن جموحويل نازەريەيل بوى جيوهجى كرياگە . رووسەيل ئەرا وەهيزكردن شوورش نازەريەيل شمارەى فرەيگ لە پەنابەرەيل نازەرى ، نازەربايجان سۆفپهت

چەكداركردو ئەرا دەسميهتداين هاوئەتەوهيل خوهيان لەئيران ئەرا ئى ولاتە كلكردن و لە ۱۵ / ۱۰ / ۱۹۴۵ رووسەيل دەسكەردنە بەشەوكردن چەك لە ناوئى نازەريەيل و رووژ دوياتريش شوورش نازەريەيل دەسوهپى كەرد.

نەخش سۆفپهت :

بنەرەت يا ئەساس حزب نەتەوهى كوردى ك وەكوومەلە ناسريا لە ناوئاس نۆفەمبەر سال ۱۹۴۵ لە شار مەهاباد نريا و هەرلەو وەختە يەكپهتەى سۆفپهت بنەرەت نازەريەتپهيل گشتى دژ يا زد حكومەت ناوئەندى ئيران دروس كەرد و هووزەيل ناوچەگە وەپياوئەيل خوهى تەنيەو ئەو هووزەيله ئەرا جەنگ سەر وەخوهى نايئەندە ئامادەكەرد و دوياخەر چەك لە ناوئى ديموكراتخوازەيل كوردستانى ك شمارەى فرەيگيان هەن نازەربايجان سۆفپهتەى بوين بەشەوكرەد و وەى جوورە شوورش كوردى لەو ناوچە بەرپابوى وەل ئەگەر حكومەت ئيران بتويه ناستاگ كوومەك وپشتيوانى ئەرا هيزەيل چەكدارخوهى لەناوچەگە بەرساناتاگ و هيزەيل زياتريگ لە تاران باورداگ و هەميش فەرمانبەرەيل حكومەتەى لە ناوچەگە وەشيوەى جەدى كاربەردان شايدە بتويه نستان شوورشەگە سەرکوت بەردان ، وەهەر حال يەكپهتەى سۆفپهت نوورست ك ئى هووکار يا عاملە سەرنپه گريگ و لەلايگتريشەو هيزەيل سۆفپهت ئەرا پششتگيرى كەردن لەو شوورشە گرفت وگيچەل لەرى چالاکى هيزەيل چەكدار ئيرانى وەدى هاووردن و ئى کارە دوچار دوپارەو كەردن يەكپهتەى ئەو بوى ك دەسلاتدارەيل سۆفپهتەى نەيشتن فەرماندەيگ ئيرانى هويج كاريگ لە وەراره ۳۷ ئيرانى بەكەيگ ك لە خزمەت سەربازى و اوين و هەميش نەيشتن حكومەت ئيرانى هيزەيل خوهى لە ناوچەى توناباد زياپه و بەكەيگ و نەيشتن تەيارەيل لەشكر ئيران لەو ناوچە بنيشنەو، دويميش ئەو رويداگە بوى ك لە فيرووزكوه رويدا وەختى هيزەيل سۆفپهتەى نوای ۲۰۰ جەندرمەى حكومەت ئيرانى كەردن ك لە تارانەو ئەرا ناوچەگە هاتوين و ناچاربان كەردن گلەو بخوئەن. لە شوين ئەو لە ۲۰ ديسەمبەر سال ۱۹۴۵ هيزەيل

سۆڧىيەت نەيشتن كاروانىگ سەربازەيل ئىرانى ك له قەزوينەو ئەرا سەركوتكردن شوورپش ئازەربايجان ھاتوين وەرەو ناوچەيل جەنگ بچن و فەرماندەى ھيزەيل سۆڧىيەتى لەناوچەگە ھەرەشە كرد ك ئەگەر لەو زياتر بانە نوا تەقە لەليان كرىەى. ئى ژىرپاخستن ئاشكرای سەرودى ئىرانە حكوومەت تاران ناچاركرد پەنا بوەيگە نەتەوھيل يەگگرتگ وشكات حكوومەت سۆڧىيەتى بکەيگ و ئى شكاتە لەلايەن بەریتانياو ئەمريكاوہ پشتگىرى كريا و جواو سۆڧىيەت ئەرا شكاتەگەى ئىران يە بوى ك كل كردن ھيزەيل حكوومەت ئىرانى ئەرا ئازەربايجان كار نارەوا ونەگونجياگىگە و شايدە بووگە بايس خوين رشيان فرەيگ ؛ لەھەمان وەختيش يەكئىيەتى سۆڧىيەت ھەرەشەى وەكاربردن ھيزەيل زياتر خوەى لە وەرادر ھيزەيل حكوومەت ئىران دا وناشكرای كرد ك ئەگەر حكوومەت تاران ھيزەيل خوەى ئەرا باكوور يا شمال كل بکەيگ وەزوور ناچاربان كەيگ ئەو ھيزەيلە بووئەنە دوياوہ. وەى جوورە ئەرامان دەرکەفيگ ك نواگرتن ھيزەيل سۆڧىيەت لە وەرەو نواھاتن ھيزەيل حكوومەت ئىران و وەكاربردن زوان زوورو ھەرەشە لە رى كەنالەيل دبلۇماسى توپەنست پيشرەوى ھيزەيل ئىرانى وەرەو باكوور ئەرا دانان سنوور يا حدوودىگ ئەرا شوورپش ئازەربايجان وگوردستان بووسنيگ . سىيمىن رى ك يەكئىيەتى سۆڧىيەت گردەى وەر ئەرا پشتگىرى لە شوورپش ئازەربايجان وگوردستان ئەوہ بوى ك لە وەرادر ھەر ھيزىگ يالاينىگ ھەواخواى حكوومەت ئىران ك وەتەما بويا تاگ دەس لە ھيزەيل شوورپش بووئەشانيا تاگ وسيا و نوای چنە كارەيل گردىاد . ئەوہ بوى وەرەو لە خوەى وەدەسەو داين تەبىرىز ھيزەيل شوورپشگىر ئازەرى سەرچەم رىەيل سەرەكى ئەو شارەيلە ك كەفتوينە ژىر دەسلاتيان و وەرەو تەبىرىز چيان كۆنترۆل كردن و بەسان و وەى جوورە رىەيل پەيوەندى سەرەكى لەناونى تاران و تەبىرىز بىرىن و بارەگای پۇست داگىر كردن و رخ وترسيش خستنە ناو دل مەردم و گرتگتر يا موھمتر لەيانە گشتى ئەوہ بوى ك چەك ياسلاخ لە سەرچەم ھيزەيل دەولەتى سەنن و لەبەعزى شارەيل ھيزەيل سۆڧىيەتى دەسميەت راسەوخو يا موباشر ھيزەيل شوورپش ديان و گرفت وگىچەل لە رى ھامشو ھيزەيل دەولەتى وەدى ھاورديان و لەيەك پەلامار شارەيل سەرەكى ئازاد كريان و رىەيليان

بەسياو پەيوەندى ئەو شارەيلە وەل تاران بريا و چەكدارەيل ئازەرى ناوئەند يا مەركەز ھيزەيل حكوومەت لە تەبىرىز خستە ژىردەسلات خوەيان و پايتەخت ئازەربايجان كەفتە ژىر كۆنترۆل ھيزەيل شوورپشگىر .

ئازەربايجان :

دامەزرانن كۆمار خودموختار ئازەربايجان لە ۲ / ۱۲ / ۱۹۴۵ ئامازە يانشارەيگ ئەرا كورد بوى تا داواى دامەزرانن كۆمار مەردمى كوردستان بکەيگ ؛ لە ۱۵ / ۱۲ / ۱۹۴۵ دانىشتنىگ لە شار مەھاباد وەئامادەبوين سەران ھووزەيل يا عەشاير ناوچەگەو و ۲ ئەفسەر سۆڧىيەتى ك وە سەيارەى جىبىگ و وەل چەكەيل سووك خوەيان ھاتوين بەرپا كريا ئەرا باس كردن ئەو مەسەلە . توانايى يەكئىيەتى سۆڧىيەت ئەرا دەسميەت داين دامەزرانن ئەو دو كۆمار يا جەھوورىە ؛ لەو وە ھاتويگ ك لەشكر قرمز لە ناوچەيل باكوور ئىران جىگىر بوى و ئەو ناوچەيلە لە ژىر كۆنترۆل بوين و تايبەتەندى سىستم سىياسى ئىران وەگشتى سىستم پارتەيل يا حزبەيل وەشيوەى تايبەت ھاندەريگ بوين ئەرا ئەو دەرەت يافورسەتە ك رووسەيل وەدى ھاوردوينەى. دەس ئەلگەردن رەزا شا لەدەسلات لە شوين ھاتن ھيزەيل سۆڧىيەتى و بەریتانى ئەرا ئىران لە سال ۱۹۴۱ بوپە بايس شيويان سەقامگىرى سىياسى و رميان زويتر ئەو حكوومەتە ك لەلايەن رژیم فاشى پشتگىرى لەلى ئەكريا و شيويان ئەو بارووەزە نوای ئەو پرووژەيل پيشكەفتگە گرتياد ك دو دەيە وەرەو لە ئەو دەس وەپى كردوين و بوپە بايس ئەو وەگ چينەيل كوومەلايەتى وئابوورى تازەيگ وەدى بان و حكوومەت ئىران وەل سەرھەلداين ئەو چينەيلە كوومەلگای ئازەرى پشتگوش خست و ھەرلەو وەختەوہ كورد كەفتە وەر سىياسەت بى بەزەيبانەى رژیم ئەو سەردەمە .

داگىر كردن خاك ئىران لەلايەن يەكئىيەتى سۆڧىيەت و بەریتانيا و دەسكيشان شا لە دەسلات بارووەزەيگ كوومەلايەتى وئابوورى و سىياسى نوويگ وەشوينەو بوى و وەشيوەى راسەوخو كاريگەرى لە بان دامەزرانن ھەردو كۆمارەگە نا و داخوازى

له بان كالا و خزمه تگوزاری فرهود بوی و دهرامه دیش نهوی ؛ یهیش له وهختیگ بوی ك رویداگهیل سالهیل جهنگ وداگیرکردن ئیران له لایهه هاوپهیمانهیل بویه بایس لاوازبوین توانای حکوومهت ناوهندی ئهرا خاستره وکردن بار گوزهران مهردم و گشت پلانهیل شا وسیان سهروهت و سامان نازه لیبش وهره و کهمی چیاد و ری ناسن ئیران ك زیاتر له چوارمیلیون تن سازو بهرگ جهنگی بهریتانیاو ئهمریکا وهپی هاوریایوگ وهره ویرانی چی و کهمی مهواد خوراکی و ورسگی ك نزیك بوی تهنگ ودمهردم ئه لچنی بویه بایس بهرپابوین قهیرانیگ خوراکی و دارمیان نابووری ئیران ك ئه و قهیرانه سهرحهم چین وتویژگهیل کوومه لگا گرده وهر له وانهیش نازه ریهیل وکورد ؛ ئه و قهیران خوراکیه مهودای ناونی دهوله مهن و فقهیرو جفتیارهیل و خاوهن زهویهیل ك دریزه دانه تهقالاگانیان ئهرا ودهسه و گردن حکوومهت وپهرله مان زیاتره و کرد و حال ورووژ کورد و نازه ریهیلیش له شوین داگیرکردن ولات خاسه و نهوی و ههر جوور سهردم حکوومهت شا مه نهیان ؛ باروومزع ئیران له شوین داگیرکردنی ودهس کیشان شا له دهسه لات هیزهیل حکوومهتی و هتوندی لاوازه و کرد و نامادهیی خوهیان ئهرا هاوکاری و هل کورد و نازه ریهیل نیشاندان. هه میش زهوال و نه مهنن رژیم شا بویه بایس سه ره له داین چالاکیهیل سیاسیت له وانهیش دامه زرانن پارتیهیل یا حزبهیل سیاسی. هویره وکردن شا و هبنه رته تاین ولاتیگ مؤدیرن و سه روه خوهی و سه قامگیر ناچاری کردیاد سه رقال و ههیز کردن له شکر و بیروکراتی له ولات بووگ ئه وهیش جوور دو پایهی سه ره کی ئهرا رژیمه گه ی. به شداریکردن مهردم له حکوومهت و هل دو گرفت یا گیجه ل سه ره کی روی وهروی بوی :

یه کم :- په رله مان بویگه ئامیریک ته نیا ئهرا شه رعیهت ودهخشین ودهسیاسه تهیل دهسه لات.

دویم :- سه رکوئکردن حزبهیل سیاسی و له ناوبردنیان و هته واو هتی ؛ له شوین دهسکیشان شا له دهسه لات ؛ سه فته یلی جوور ناکووی و باندهازی له لایهه که سایه تی یا شه خسیه تهیل حزبه گان ههر جوور سه ردهم وهرج له شا زینگه و بوین و هلی ئیجاره ودهیوهی کوومه لایه تی و سیاسی وئابووری. خاسترین پارت

یاحزب ریکخریاگ ك پشتگیری مادی و سیاسی له لی نه کریا پارت تووده یه عنی حزب شیووعی ئیران بوی ك له لایهه رووسهیل پشتگیری له لی نه کریا. شا کوومه لیگ له زندانیهیل سیاسی نازاد کرد له وانهیش کرووپینگ ك له سال ۱۹۳۷ زندانی کریاوین و هتوومهت داشتن هویرهیل سوشیالیستی یا کو مؤنیستی ؛ سه رکردهی ئه و گرووپه ك شمارهیان ۳۵ نه فهر بوین دکتور تهقی ئارانی بوی ك له زندان مرد و هلی هاوریه یلی له شوین ئه وهگ له زندان نازاد کریان له سال ۱۹۴۱ حزب تووده یا (جه ماوهر) ك حزب کو مؤنیست ئیران بوی دامه زرانن و ئی حزبه چوار بیرمهند ئیرانی له تی بوین ك یه کیگیان پزیشك و یه کیگتر پاریزهر یاموحامی و نه و دوانه گه ی تریش مامؤستای زانکو و نویسه ر بوین ؛ ئی حزبه ك هویر لینینی و مه رکه زیهت دیموکراتی ئه لگرتویگ ته قالا کردیاد متمانه یاسقه ی مهردم ودهسه باریگ و ریکخسته نیل خوهی ودهیوهی دهسه لات کوئگره ی حزب و لوجنه یل ههریم و مه حه لی و شاننه دامه زران، و له بان رووشنایی هویر و به رنامه ی سه رکرده گانی ؛ حزب تووده زیاتر مه یله و فارسه یل له ناو کومه لگای ئیرانی چیاد چوین ئه وانه گ حزبه گه دامه زرانوین خوهیان فارسزوانه یل نیشه جای تاران بوین و فره گرنگی و همللانی ههریمی له ناونی پایته خت و ههریمه گان نه یان و سیمای ممللانی چینایه تی دیانه میژوو و ممللانی میژووی ملله ته گه یان و ته قالا کردیان خوهیان له لایه نه یل کوومه لایه تی و نه ته وه یی و کیشه یل ههریمی دویربگرن. و بیچه وانه ی ئه وه ؛ ئی کیشه یله بوینه بنه رته یائنه ساسیگ ئهرا ئه و ناره زایه تی یله ك حزب نازه ربایجان دیموکراتی له سال ۱۹۴۵ ئاشکرایان کرد له وهر ئه وه گ سه رکرده ی ئی حزبه ك جه عفره پیشاوه ری بوی یه کیگ له زندانیه یل سه ردهم شا بوی ك دو یاخر نازاد کریا و هلی هویچ په یوه ندیگ و هل ئه و گرووپه نه یاشت ك حزب تووده دامه زرانن ؛ پیشاوه ری و ه زوان تورکی نازه ری قسه کردیاد و له سال ۱۸۹۳ له شار ته بریز چه و از کرد و له ته مهن ۱۲ سالی ئهرا نازه ربایجان سو فیه تی کووچ کردو له دامه زرانن یه کم ریکخریاگ شیووعی ئیرانی له شار باکوو له سال ۱۹۲۰ به شداری کرد و ئه ندام لوجنه ی راپه راندن یاته نفیزی جمهوری جیلان بوی له سال ۱۹۲۰ تا ۱۹۲۱ و هلی پیشاوه ری و هخت که میگ په یوهندی و ه حزب

تووده و داشت وچەن باوەت لە رووژنامەى تايبەت حزبەگە نويساو لە حزب تووده وەخاتەر چينايەتيخوآزى لە كوومه‌لگايگ دويكەفتگ لە بواريامەجال پيشەسازى جوور ئيران رەخنە يا ئنتقاد گرت و هەميش لە نويسانەگانى ئەرا ئەو رووژەيلە نامازە كرد ك حزب ديموكرات نازەربايجان دامەزران و وت وەختى من ئەو حزبە دامەزرانم هويچ حزبىگ لە نازەربايجان نەمەنويع بيچگە حزب تووده وەلى ئەو حزبە ناتەوان و مەردم فەرە لا لەلى نەكرديانەو ئەويش وە خاتەر ئەو كيشمەكيشەيل داخلىه ك چەن ساليگ لە ناوى دريژە كيشا و هەميش وەيه ئشارەكرد ك لەشوين سى رووژ باس وگوفتوگوو وەل دوان لە هاوريەيلى رەسینە ئەو ناکام يانەتيجه ك حزبىگ تايبەت وەخوەيان بنيات بنەن؛ و لە يەكيگ لەهاوريەيلى تواس ت ك پەيوەندى وەسەرکردايەتى حزب تووده وە بکەيگ و هەردولا وەل يەکا هاوکاری بکەن. لە ۲ / ۹ / ۱۹۴۵ وەختى پيشاوەرى دامەزرانن حزبەگەى ئعلان کرد و يەکم بەيان حزبەگە درچى خوآزيار ئەو بوى ك زوان توركى لەناوچەيل نازەرينشين زوانىگ رەسمى بووگ و هەميش خوآزيار ئۆتۆنۆمى ئەرا مەردم هەريم نازەربايجان لەچوارچيوى دەولەت ئيران بوى.

وەختى يەکیەتى سۆفیهت دەس کرده بەشەوکردن دەسمیەتەيل خوەى لەناونى ئەو نازەريەيلە ك لە ۱۵ / ۱۱ / ۱۹۴۵ دژ يا زد حکوومەت شا ئەلسيان ك وەرچ لە يەيش باسى کردیم و هەميش نوآگرتن جەيش قرمز لە وەرەو نوا چگن هيزەيل ئيران لە شار قەزوین ، ديموكراتخوآزەيل نازەرى لە ۲۱ / ۱۱ سەرجهم ناوچەيل نازەربايجان خستەن ژير كۆنترۆل خوەيان و لەشوين ئەو داواکردن ك كۆنفرانسيگ نەتەوہيى بوەسيەيگ ئەرا ئعلان كردن جياوہوبين خوەيان لە ئيران و لەوبەيانە هاتويگ ك مللەت نازەرى نەتەوہيگە ك وەل نەتەوہى فارس جياس و زوان كلتور و رووشنويى و تايبەتمەندى خوەى ديري و هەميش خوآزيار دامەزرانن حکوومەتيگ ديموكراتى دەستوورى لە ئيران و ديارى كردن هەق چارەنويس ئەرا نازەريەيل و دامەزرانن حکوومەتيگ تايبەت وەخوەيان و ئيدارەت كردن

كاروبار ناوخوہيان بوى . لەكووتايى بەيانەگە وەيهيش نامازە كرياويگ ك تەقالا كردن ئەرا وەدى هاتن ئەو ئامانجەيلە لە رى ناشتيخوآزانە و دوير لە توندوتيزى وبراكوشى ئەنجام بگريگ ، وەلى وەل گشت ئەوہيا بەيان كۆنفرانسيگە وشيارى دا ك ئەگەر حکوومەت مەرکەزى بتوايگ وەزوور وداگيرکردن هەق مللەت نازەرى بخەيگە ژيرپا ئى مللەتە وەگشت نرخ و بەهايگ لە خوەى وەرگري كەيگ و تا ئاخەر نەفەر لەمللەت نازەرى ئەرا رەسين وەئۆتۆنۆمى دەس لەخەبات وگوشش خوەى نيەلگري. وەختى كۆمار خودموختار نازەربايجان لە ۱۲ / ۱۲ / ۱۹۴۵ ئعلان كريا پيشاوەرى بويه سەرۆك ئەنجوومەن وەزيرەيل وەلى شياستارى يەكيگ لە كويەنە شووعیەيل نازەرى بويه قسەكەر رەسمى ئەنجوومەن نيشتمانى نازەرى و ئى ئەنجوومەنە نوو وەزير هەلوژارد وپيشاوەرى بيچگە پۆست سەرۆكايەتى ئەنجوومەن وەزيرەيل وەشيوەى وەختى بويه وەزير كاريش ، يەكيگ لەئامانجەيل حکوومەت نازەرى دامەزرانن لەشكريگ وەتوانا و هيزيگ مەردمى پيك هاتگ لەو هاوولاتيەيلە ك خوەيان ئامادەيى نيشان بيەن ئەرا خزمەت كردن وەمللەتەگەيان ك ناوى نانە (فەدائيان) وەهەميش شمارەيگ لە كووچكەرەيل و سەربازەيل تازەيش ك وە قزلباش ناسريان دامەزرنيگ ، وە جووريج ك لەو وەخت رميان ئەو حکوومەتە شمارى ئەو هيزەيلە رەسيە دە هەزار چەكدار و نزيكەى هەفتا تا سەد هەزارتريش ئامادەى چەك ئەلگردن بوين و سەرجهم ئەو هيزەيلە لە ژير فەرماندەيى و دەسلات حزب ديموكراتى نازەرى بوين. ريکخستەنەيل حزب نازەرى هە مینستيا دە ريکخستەنەيل حزب تووده جوور لوحنەى مەرکەزى و سەرکردايەتيەيل هەريمى و ناوچەيى و پەيوەنديەيل ناونى حزب و لەشکر لەرى ئەفسەرەيل سياسى ئەنجام گردياد ك لەو وەخت رميان كۆمارەگە ژمارەيان رەسيە ۳۰ ئەفسەر و وەشيوەى گشتى ئەو پياوہيلە ك لە نازەربايجان سۆفیهتى ئەرا ئيران هاتن دو ئەرك ياواجب سەرەكى ئەنجام ديان:

يەکم : سەرپرەشتى كردن فەرماندە سەربازيەگان و كاروبار سياسى رژيم و كادر سەرەكى سەربازى لەو (فەدائيەيلە) پيك هاتوين ك لوحنەى مەرکەزى فەرمان وەبيان ديا و پيشاوەرى خوەى سەرۆكايەتيەى ئەكرد.

دویم : دامه‌زرانن سیستم مەدرەسەیل سەربازی وەشیوەی سەرەتایی وناوەندی وکۆلیج سەربازی وپۆلیس و بەرنامە ی خوەنستن سیاسی و هەمیش مەرج یاشەرت ئەرا ئەفسەرەیل سیاسی داناوین ک بایەد لە دپیه‌کە وکردن یا ئمتحان ئابووری سیاسی و میژوو پیشکەفتن کوومەلایەتی و باوەتەیل مادی و میژوو حزبەیل سیاسی گەورای جەهان وزانست دەروینی و عەسکەری سەربکەفتان . دیاری کردن پشتیوانی مەردمی لەو حکوومەتە سەخت بوی وتووومەتەیل هەرچی بوین لە وخت رویداگەگەو لە کووتاییه‌گە ی ناشرابوین ، هووکارەیل یاعاملەیل لە دەسداين پشتگیریەیل مەردمی حکوومەتەگە فرە بوین ، وەلی گرنگترینیان ئەو بویە ک حکوومەتەگە بەلین یاقەولەیل خوەی وەمەردم جیوه‌جی نەکرد وەتایبەت مەسەلە ی بەشە وکردن زەوی لەناوینی مەردم و ئی قەولە یا وە خاتر کول بوین عومر کۆمارەگە یا وە خاتر ناتەوانی لە جیوه‌جی کردن بەرنامەگان ناتە دی . چوین شووعیەیل نارازی تەنیا مەبەسیان زەفت کردن زەویەیل ئاغاو دەرەبەگەگان بوی نە بەشە وکردنی لەناوینی ئەو جفتیارەیلە ک زەوی نەباشتن ، بیجگە ئەوانەیش حکوومەتەگە وەخاتر سەربازیگری وەزوور پشتگیری چین یا توێژ جوانەیل لە دەسدا . سەربازەیل کۆمارەگەیش نارەزایەتی لەناونیان هاتە دی وەتایبەت وەختی هیزەیل جەیش قرمز لە نازەربایجان دەرچین و هویچ کەرەسە یگ سەربازی ئەرایان نەباشتنە جی .

کۆمار مەردمی کوردستان :

هەرودە جوورەگ لە سەرەتای باسەگەمان وتیم ک دامەزرانن قەوارە یا کیانیگ نازەربایجانی ئاماژە یانشارەتیگ ئەرا دامەزرانن کۆمار مەردمی کوردستان لە ۱۵ / ۱۲ / ۱۹۴۵ بوی و سەرەرای لەبە کچوین باروودەزە هەردو کۆمارەگە وەلی جیاوازیەیل ناشرایگ لەناونیان بوی ، هەردو کۆمارەگە لەو باوەتە نزیک وەپەک بوین ک یەکیەتی سۆفیەت پشتگیریان کردیاد وەلی تەکتیک سۆفیەت لە هەردو کۆمارەگە جیاوازی داشت ، یەیش وەخاترئەو جیاوازی گەورا لە قەوارە و پیکهاتە ی

کوومەلایەتی هەردو نەتەوگەو تاییبەتەندیەیل گشتی هەردو کوومەلگە ی کوردستانی و نازەربایجانی . لە مهاباد هەر وەو جوورەیش لە تەبریز تەنیا ئامیر ئەرا ریکخستن مەردم و سیان لە وەراوەر حکوومەت ئیران ئەو حزبەیلە بوین ک لەلایەن یەکیەتی سۆفیەتەو پشتگیری ئەکریان . وەرج لە دامەزرانن پارت دیموکرات کوردستان ، ریکخریاگ کوومەلە لە کوردستان روژەهلات چالاک ی کردیاد ، ئەو ریکخریاگە لە سال ۱۹۴۳ لەلایەن بریگ لە جوانەیل خوینگەرم و نەتەو دەووس دامەزریا و شیواز ریکخستن ئی ریکخریاگە نموونە ی مۆدیلیگ دیموکراتی روژناوایی بوی ، لە وەختیگ شیواز یەکیەتی سۆفیەت ئەرا حزب دیموکرات کوردستان لە بان بنەمای سەرکردایەتی تاکەکەسی قازی مەحمەد بونیاد نریاویگ ک ریزو حورمەت گەورایگ لە ناو مەردم داشت و لە شوین سەردان کولیگ ئەرا باکوو وە مکیسکردن یا دەعوەت کاروودەسەیل سۆفیەتی لە سپتەمبەر سال

۱۹۴۵ دامەزرانن پارت دیموکرات کوردستان ناشراکردو یەکمین بەیان دامەزرانن حزبەگە لەلایەن قازی مەحمەد و سەد سەرکردەو شەخسیەت کورد وازوو کریا و لەو بەیانە سیاسیەتەیل رەزاشا ک حاشا لە ماف یاحقوق ئنسانی و دەستووری کورد ئدانە کریا و بەیانەگە خوازیار ئۆتۆنۆمی ئەرا کوردستان لە چوارچێوە ی دەولەت ئیران و زوان کوردی بووگە زوانیگ رەسمی و هەمیش لەبەیانەگە ئامادەیی حزب ئەرا یەکیەتی و براییەتی وەل مللەت نازەربایجان ناشراکریا .

ئەو دەزگایەیل دەولەتیە ک کورد دامەزرانەیان هەر جوور ئەو دەزگایەیلە بوین ک لە نازەربایجان پیک هاوریاوین وەلی چالاکیهیل کورد لە قەوارە ی نازەریەگان بویجگتر بوی و شوین پەنجە ی تاکەکەسی و بنەماله‌یی و تاییبەتەندیەیل خیلەکی کوردی لەتی ناشرابوی و وە پیچەوانە ی پارت دیموکرات نازەری نەخش یا دەور پارت دیموکرات کوردستان لە بەشە وکردن پۆست و دەسلاتەگان کەمتر بوی و هەرچەن زوورم وەزیرەیل ئەندام حزبەگە بوین وەلی ئەلوژانن وەزیرەیل و پۆستەیلتر لە بان بنەوا یەیل خیلەکی بوی ، قازی مەحمەد خوەی بویە سەرۆک کۆمار و ئاموزاییگ کردە جیگر سەرۆک کۆمار و وەزیر وەرگری و باقی

پوستەيلىش لە ناۋنى خېلەيل ناۋدار بەشەو كريان ؛ ئەرا نموونە پۆست سەرۆك ئەنجومەن ۋەزىرەيل دريا پياويگ دىنى لە بنەمالەيگتر و ھەردو ۋەزارەت كاروبار خارچىيەو ھامشوو دريا دو كەس لە ھووز دىبوكرى ك ركا بەر يا مونافس سىياسى قازى مەھمەد بوين و بىجگە ئەۋەيش عەشاير شىۋنەوار خوەيان لەبان شىۋەي دەمەزرانن جەيش كوردى داشتن وشوين دەسيان لەناۋى دياربوى و پشت بەسان قازى مەھمەد ۋەسۆفەيت شايدە بوياتاگە بايس ۋەدى ھاتن نارەزايەتى ناوخوھىي لەناۋ حزب ۋەلى چنە نارەزايەتتەيگ سەرھەلنەيا. سەرھەراي ھاتن ھيزەيل بارزانى لەعيراقەو ھكۆمەت كوردى نەتۋاست تەنيا ۋەو ھيزەيلە پشت بوھسيگ ۋەبپيار دامەزرانن لەشكرىگ كوردى دەرکرد.

لەۋەرئەۋەگ راسەوكردن سىستەم عەشايرى ۋەشەو ۋرووزيگ نەئەكرىا ھكۆمەت ناچاربوى گەورا ئەفسەرەيل لەشكر لە ناۋدارەيل مھاباد ۋەسەرەن بەعزى عەشاير دەسنیشان بكەيگ و جەيش مھاباد نزيكەي ھەفتا ئەفسەر پايدە بەرزو ھەزار چەكدارداشت ويەيش چەنە يەك لە دەي لەشكر نازەرى بوى ؛ ئەفسەرەيل كورد نە تەنيا جىگ سەربازى سۆفەيتى لەۋەر كرديان بەلكم لە لايەن ئەفسەرەيل سۆفەيتى مەشق ۋەتەدرىب ۋەپيان ئەكرىا و كابتن سەلاھىدين كازمون ك ئەفسەرەيگ لەشكر سۆفەيت بوى ۋەتايبەت ئەرا ئەو كارە ئەرا مھاباد كل كرىا. ھكۆمەت كوردى ك ۋەپشتگىرى يەكەيتى سۆفەيت دامەزرىا عەشاير نەخش گەۋرايگ لەتى بازى كرديان و فەرە سەختوى لەو سەردەمە ۋە چەن مانگ دەۋلەتتەيگ دويرلە چوارچىۋەي عەشاير دامەزرىيگ و لەلايگترەو چاۋدويرەيل ئويش يەكەيگ لەھوۋكارەيل رميان كۆمار كوردستان لە مھاباد نارەزايەتى بەش گەۋرايگ لەكۆمەلگەي كوردەۋارى ئەو سەردەمە لە رووسەگان بويە ؛ ۋەلى ۋەل ئەۋەيشا رميان ھەردو كۆمارنازەرى ۋەكوردستانى لەئاكام نزم بوين ئاست يا موستەۋاى كۆمەلەيتى ۋەئابوورى و ۋەتايبەت پيشكەفتن سىياسى ھەردو كۆمەلگە بويە و ۋەل ئەۋەيشا ھكۆمەت ناۋەندى لەتاران ھەرچەن لە لايەنەيل جىاجيا سەقام ۋەئارامى نەياشتگە ۋەلى لە ھەردو ھكۆمەت تەبىرىز و مھاباد ۋەتواناتربويە.

لەشوين سالىگ ويەك رووزلە دامەزرىان كۆمار نازەربايجان خودموختار ئەو كۆمارە كووتايى ۋەپى ھات ۋەئەرا ھەميشە تەرمەگەي ئەلگىريا ؛ فونسول ئەمريكا لە تەبىرىزىش لە نامەگەي ئەرا ۋەزارەت كاروبارخارجىيە ۋەلاتەگەي نويساس لە رووزيگەو من ھاتمەسە ئەرا نازەربايجان چەن نەفەرەيگ نەيمە ك بزگەخەنە لەبان ليۋەيليان بووگ. تەنيا سالىگىش لە شوين دامەزرىانى كۆمار كوردستان لە مھابادىش رميان و لەيوا تىيەيگە ۋەرچەو ك رميان ھەردو كۆمارەگە ۋەخاتر ھوۋكار ئاسانىگ ك ئەۋەيش دەرچگن ھيزەيل سۆفەيت لەناۋ خاك ئيران بويە ؛ ۋەلى يە ۋەمەعناى ئەۋە نىيە تەنيا ئەو ھوۋكارە بويەسە بايس رميان ھەردو كۆمارەگە بەلكم ھوۋكارەيلتريش لەو رىۋداگە نەخش داشتنە.

گوشار ۋەھەرەشەيل ئەمريكا ؟

دەرچگن يەكجارى ھيزەيل سۆفەيتى لە ئيران شايدە لەئاكام ئەو تەقالايەيل ۋەردەوام دىلوامسى ئيران ۋەبەرىتانيا ۋەئەمريكا بويە ؛ ۋەلى گوشار ئەمريكا شايدە ئەو ۋشدارى يا تەحزىرە بووگ ك تروومان سەرۆك ئەمريكا ئاراسەي ستالين كردەي ۋەنەخش يادەور يەكلاكەرەۋەيگ لەو باۋەتە داشت و ئەو گوشارە لە دو ۋەخت جيا ئەنجام گرت ۋەرج لەو لەشوين دويم ئازار ۱۹۴۶ ك ئەۋەيش ميژوو يا تارىخ دەرچگن ھيزەيل سۆفەيت ۋەگورەي پەيماننامەي سى لايەنە بوى ؛ لە يەك مانگ شوبات سال ۱۹۴۵ ئەنتۆنى ئايدن سكرتير خارچىيە ۋەئادارد ستيتنس لە مالتا ريككەفتن لەبان ئەۋەگ ك گرنگ ياموھمە ھاۋكارى يەكەيتى سۆفەيت لە بواريامەجال چەسپانن بنەۋاى دەرچگن پلەپلە يا تدرىجى لەئيران ۋەدەس بارن و ئايدن ئى مەسەلە لەدانىشتن ۋەزىرەيل كاروبار خارچىيە لە ۱۱ / ۲ / ۱۹۴۵ لە يالتا ۋەل مولوتوف باس كرد ؛ ۋەلى مولوتوف پيشنارەگەي ئايدن پەسەن نەكردو ۋەت نەبايدە ھيزەيل ھاۋپەيمان ۋەرج لە كووتايى ھاۋردن ۋەھەلويسستەيل دوشمنكارانە خوھيان بكيشنەو ؛ لەشوين كەمتر لە ھەفتەيگ لە رووز پىرووزى و لە يادداشتيگ ئەرا ھەرسى ۋەلات ؛ ئيران خوازىار دەرچگن ھيزەيل ھاۋپەيمان لە سەرزەمىن خودى

بوی و نگه‌رانی خودیشی له مه‌نن دایم هیزه‌یل رووسی نه‌شارده و ده‌گوورده و نه‌په‌یمان سی لایه‌نه ئیران ری دا هیزه‌یل هاوپه‌یمان له شوین کووتایی هاتن و ده‌جنگ یابان تا ماوه‌ی شه‌ش مانگ له‌خاک ئیران ب‌مین هه‌رچه‌ن ک په‌یمان‌گه خوازیار دهرچگن کوت و‌پر نه‌و هیزه‌یله بوی ؛ وه‌لی مه‌نن هیزه‌یل هاوپه‌یمان له ناو ئیران هویچ شوینه‌وارینگ له‌بان جه‌نگ دژ یابان نه‌یاشت. ئیران له‌وباوهره بوی ک کووتایی جه‌نگ وه‌ل ئەلمانیا و شکست خواردن یابان ؛ سؤقیه‌ت ناچارکه‌یگ نارەزایه‌تی خوه‌ی له گوشاره‌یل ئەنگلۆ ئەمریکی و ئیرانی ک خوازیار دهرچگنی له خاک ئیرانن ئالشت بکه‌یگ و هه‌رچه‌ن یه‌کیه‌تی سؤقیه‌ت له ۱ / ۸ / ۱۹۴۵ له شار پۆتسدام پیشنیا‌ره‌گه‌ی به‌ریتانیا له‌باوه‌ت دویاکیشان هیزه‌یلی له تاران په‌سه‌ن کردویگ وه‌لی ئستالین نارازی بوی وه‌ته‌واوه‌تی و هه‌له‌په‌له له ئیران دهرچوگ و چرچل ناگاداره‌و کرد ک هه‌رچه‌ن به‌ریتانیا هه‌ست وه‌یه که‌یگ ک وه‌خت دهرچگن هیزه‌یل هاوپه‌یمان له ئیران کووتایی وه‌پی هاتگه وه‌لی یه‌کیه‌تی سؤقیه‌ت له‌یوا هویره‌و نه‌یه‌که‌یگ و له‌شوین دیاریکردن چاره‌نویس جه‌نگ وه‌ل یابان هویر له دهرچگن که‌یگ . شکست خواردن یابان له جه‌نگ بویه بایس نه‌وه‌گ ئیران سه‌رله‌نووه له ۱۱ / ۹ / ۱۹۴۵ خوازیار دهرچگن نه‌و هیزه‌یله له ولاته‌گه‌ی بووگ و یه‌یش هیشته‌ ئه‌رنست بیفن وه‌زیر کاروبار خارجه‌ی به‌ریتانیا وه مۆلۆتۆف بویشیگ ک هیزه‌یل ئەمریکا و به‌ریتانیا له ۲ مارس ۱۹۴۶ ئاخیرین سه‌ربازه‌یل خوه‌یان له ئیران دهرکه‌ن و یه‌یش وه‌مه‌عنا‌ی نه‌وه بوی ک نه‌و کاره شه‌ش مانگ له شوین خوه‌ی وه‌ده‌سه‌و داین یابان نه‌نجام گریگ ک جواو مۆلۆتۆف له‌ی باوه‌ته رووشن نه‌وی و پاداگرت له‌بان نه‌وه‌گ نیاز نه‌یه ک له دانیشتن نه‌نجوومه‌ن وه‌زیره‌یل کاروبار خارجه‌ی وه‌ختیگ نه‌را دهرچگن دیاری بکریه‌ی و دویاخ‌ر بیفن وه‌اریمان له ۱۹ / ۹ / ۱۹۴۵ وه‌جیا مه‌سه‌له‌ی دویاکیشانه‌گه وه‌ل ئستالین باس کردن ؛ وه‌لی ئستالین هاریمان له‌وه‌ ناگادار کرده‌و ک حکوومه‌ت ئیران حکوومه‌تیگ دژ یه‌کیه‌تی سؤقیه‌ته و وه‌ی خاتره بایه‌د یه‌کیه‌تی سؤقیه‌ت بریار بیه‌ی ئایا هیزه‌یلی وه‌گوورده‌ی ریکه‌ه‌فتن‌نامه‌ی سی لایه‌نه‌ی سال ۱۹۴۲ له ئیران کیشیگه‌و یا وه‌گوورده‌ی په‌یمان دو لایه‌نه‌ی سؤقیه‌ت و ئیران ک له سال ۱۹۲۱ ئمزا کریاس

هیلیگه‌و . له گفتوگوییگ نافه‌رمی ک له ۱۳ / ۱۱ / ۱۹۴۵ له‌موسکو له‌باوه‌ت کیشه‌ی ئیران نه‌نجام گرت بیرنس وه‌زیر کاروبار خارجه‌ی نیگه‌رانی خوه‌ی له‌وه‌ نیشاندان ک نه‌گ کیشه‌ی ئیران له دانیشتن مانگ کانوون دویم نه‌ته‌وه‌یل یه‌که‌وه‌گرتگ باس بکریه‌ی وه‌لی ستالین جواوی دا و وت یه‌کیه‌تی سؤقیه‌ت رخ‌ی نه‌یه‌چوگ نه‌و کیشه‌ی له‌و دانیشتنه له‌یه‌که‌وه‌ بدریه‌ی و (که‌س له‌ی باوه‌ته شهرم نه‌یه‌که‌یگ). یه‌کیه‌تی سؤقیه‌ت نه‌ک ته‌نیا له داگیرکردن به‌شیگ له‌خاک ئیران و دخاله‌ت کردن له‌کاروبار ناوخوه‌ی شهرم نه‌کرد به‌لکم ده‌س کرده‌ کرده‌وه‌یل دوشمنکارانه‌ی تازه‌یگ و هیزه‌یل وه‌سازوبه‌رگ جه‌نگی سووک و سه‌ین وه‌ل هیزه‌یل نااناسایی نه‌را باکوور ئیران هاورد و وه‌ره‌و تاران که‌فته ری و یه‌یش له‌هه‌مان وه‌خت بوی ک وه‌ل ته‌واو بوین مووله‌ت مه‌نن هیزه‌یل هاوپه‌یمان له‌ناو ئیران ؛ تاران نارەزایه‌تی توند خوه‌ی له ریکخراو نه‌ته‌وه‌یل یه‌که‌وه‌گرتگ خسته‌ی روی و خوازیار دهرچگن نه‌و هیزه‌یله له خاک ولاته‌گه‌ی بوی. وه‌ی جووره کیشه‌گه‌ی چیه‌ی ناو قوناغ دویم خوه‌ی ؛ وه‌ باوه‌ر جیمس بیرنس یه‌کیه‌تی سؤقیه‌ت بیجگه‌ داگیرکردن سه‌ربازی ده‌س کرده‌ ویرانکاری سیاسی له ئیران و له نامه‌یگ دویرودریز نه‌را مۆلۆتۆف ک له ۶ ئازار ۱۹۴۶ کل کریا ئەمریکا نارەزایه‌تی خوه‌ی له‌باوه‌ت نه‌و زانیاریه‌یل تایبه‌ت وه‌ بریار سؤقیه‌ته‌ دهرباره‌ی هیشتن به‌شیگ له‌هیزه‌یلی له ناو خاک ئیران تا دویم ئازار سال ۱۹۴۶ وه‌بی ره‌زامه‌ندی حکوومه‌ت ئیران ئاشکراکرد و له‌ی نامه‌ی ئاماژه‌ نه‌را به‌لین یاقه‌وه‌ل یه‌کیه‌تی سؤقیه‌ت له‌باوه‌ت دهرکردن سه‌رجه‌م هیزه‌یلی له‌ناو‌خاک ئیران له چوارچیوه‌ی په‌یمان‌نامه‌ی سی لایه‌نه‌ی کریا و ئومیدیش خوازیا ک رووسه‌یل گشت هیزه‌یلیان له خاک ئیران بکیشنه‌و ؛ له نامه‌یگتر له ۸ ئازار بیرنس سکرتر و وزارت کاروبار خارجه‌ی ئەمریکا ئاماژه‌ وه‌یه کرد ک واشنتون توای بزانیگ ک ئایا حکوومه‌ت سؤقیه‌ت ها ته‌ما له‌جی دهرکردن هیزه‌یلی له ئیران هیزه‌یل زیاتری نه‌را ناو خاک ئی ولاته‌ی باریگ ؟ نه‌گه‌ر ئی کاره بکه‌یگ حکوومه‌ت ئەمریکا پیشوازی له زانیاریه‌یل نه‌و سه‌رچاوه‌ له‌و باوه‌ته که‌یگ . ئی کیشه‌ی گرگرتگ وگه‌رمه وه‌ل دو نیشانه‌ی تازه رویه‌روی بوی ک تایبه‌ت بوین وه‌ته‌قالاگان و گوشاره‌یل دبلۆماسی ئەمریکا نه‌را ناچارکردن سؤقیه‌ت وه‌ دهرکردن

هیزه‌یلین له‌ئیران و ئەو دو نیشانه یانه بوین :

یەکم : سەرۆك ترومان له كۆنفرانس رادیوی خوهی ل ۲۴ نیسان ۱۹۵۲ وت ك له سال ۱۹۴۵ ئۆلتیوماتیومیگ داسه رووسهیل ئەرا دەرچگن له ئیران وئەوانیش ئی كارە كردنه له‌وه‌ر ئەوه‌گ ئیمه له‌بارووه‌زیگ بویم ك شایه‌د وهل هه‌مان هه‌لۆیستیگ رویه‌روی بویاتایم.

دویم : ترومان سەرۆك وهرین له سال ۱۹۵۷ له باوه‌تیگ له روژنامه‌ی نیویورك تایمزنیسا ك : له ئەزموون وته‌جروبه‌م وهل رووسهیل هووکاره‌ی یه‌ بویم ك هه‌روه‌ختی ئیمه نه‌تویه‌نیم نامانجه‌یلمان رووشنه‌و بکه‌یم ئەوان دەس که‌نه جموجویل ، ئەرا نموونه له شوین ماوه‌ی که‌میگ له‌کووتایی هاتن جه‌نگ جه‌هانی دویم ستالین ومۆلتۆف وئەو په‌ر بی شه‌رمی نه‌تواستن ریکه‌فتننامه‌ی دەرکردن هیزه‌یلین له‌ئیران جیوه‌جی بکه‌ن و هیزه‌یلین له ناوچه‌ی نازمه‌ربایجان هه‌لکه‌فتگ له باکوور رووژئاوای ئیران هیشته‌ن و ، یه‌یش له‌وه‌ختیگ بوی ك وهرج له یه‌ له‌ری که‌ناله‌یل دبلۆماسی وریکخریاگ نه‌ته‌وه‌یل یه‌که‌وگرته‌گ بریاردریاویگ ك هیزه‌یل سۆفیه‌تی له ئیران بچنه‌و دهر ، وهل یه‌کیه‌تی سۆفیه‌تی دریزه‌ دا داگیر کردنه‌یل خوه‌ی تا وه‌ختیگ خوه‌م کیشه‌گه‌ چاره‌سه‌رکردم وه شیوه‌یگ خوه‌ر دریا ستالین ك من فه‌رمان دامه‌سه‌ سه‌رکرده‌یل سه‌ربازی تا خوه‌یان ئاماده‌بکه‌ن و هیزه‌یل زه‌مینی وده‌ریایی وئاسمانی بخه‌نه‌ ری وه‌ختی ستالین له مه‌رامم حالی بوی بریارده‌رکردن هیزه‌یلی دهرکرد.

وتیم دو نیشانه‌ی تازه‌ تایبه‌ت وه‌ ته‌قالاو گوشاره‌یل دبلۆماسی ئەمه‌ریکا ئەرا ناچارکردن سۆفیه‌ت وده‌رکردن هیزه‌یلی له‌ئیران هاتنه‌ دی.

ئه‌گه‌رته‌وایم گه‌وه‌ر ئەو دو نیشانه‌ ده‌سنیشان بکه‌یم ئەوه‌ کارسه‌ختیگه‌ ، له‌وه‌ر ئەوه‌گ روایه‌گه‌ی ترومان سەرۆك وهرین له ۲۴ مایس ۱۹۵۲ هه‌مان رووژ له‌ کوشك چه‌رمگ شه‌وه‌ کریا وه‌ختی وه‌ رووژنامه‌نویشه‌یل وه‌تویگ سەرۆك وشه‌ یاکه‌لیمه‌ی ئۆلتیوماتیۆم وه‌واتا یاوه‌مه‌عنا زانسته‌یه‌گه‌ی وه‌کاربردگه‌ نه‌گ واتا

هونه‌ریه‌گه‌ی و سەرۆك وه‌ی شیوازه‌ ئەرا ته‌قالاگان وه‌فد ئەمه‌ریکی له نه‌ته‌وه‌یل یه‌که‌وگرته‌گ وه‌تایبه‌ت له ئەنجومه‌ن ئاسایش ئاماژه‌ کردگه ئەویش له‌ری که‌ناله‌یل دبلۆماسی له وه‌ه‌ارسال ۱۹۴۶ ك شوینه‌وار گه‌ورایگ له‌بان ناچارکردن سۆفیه‌ت وده‌رکردن هیزه‌یلی له‌ئیران داشتگه‌ ، بېجگه‌ ئەوه‌یش تیببینی زیاتریگ له بلاوکریاگه‌یل وه‌زاره‌ت کاروبار خارجه‌ی ئاشکرا بوین ك ئەو زانیاریه‌یله نیشان دیان وئاماژه‌ وه ئەوه‌ که‌ن ك هویچ به‌لگه‌نامه‌ی تایبه‌تیگ وه‌ئۆلتیوماتیۆم کل کریاگ ئەرا یه‌کیه‌تی سۆفیه‌ت له به‌لگه‌نامه‌یل هه‌ردو وه‌زاره‌ت کاروبار خارجه‌ی و وه‌رگری ئەمه‌ریکا نیه‌ راس ودروو‌ی ئەو ئۆلتیوماتیۆمه‌ ئاشکرا بکه‌ن ، گریمان ك ئەو روایه‌ته‌و روایه‌ته‌گه‌ی قسه‌که‌ر وه‌ناو کوشك چه‌رمگ له‌باوه‌ت کل نه‌کردن ئۆلتیوماتیۆم ئەرا یه‌کیه‌تی سۆفیه‌ت راس بوون ، ئمجا باوه‌ته‌گه‌ی سەرۆك ك له ۲۵ ئاب ۱۹۵۷ نویسه‌ری سه‌رله‌نووه‌ کیشه‌گه‌ خسته‌ سه‌ر زوانه‌یل چوین باوه‌ته‌گه‌ په‌یوه‌ندی وه‌کیشه‌ی رووژه‌لآت ناو‌راسه‌و داشت وه‌تایبه‌ت سوریا و هه‌لۆیست ئەمه‌ریکا له وه‌راوه‌ر یه‌کیه‌تی سۆفیه‌ت وهل له‌وه‌ر ئەوه‌گ باوه‌ته‌گه‌ی سەرۆك تایبه‌ت وه‌ئیران نه‌وی و له بارووه‌زیگ نه‌وی ك سه‌رۆکیگ دیموکراتیخواز ره‌خنه‌ له حکومه‌ت دیموکراتیخواز بگری نه‌تویه‌نست زه‌مینه‌ی یه‌کلاوه‌ کردن کیشه‌گه‌ فه‌راهه‌م بکه‌یگ و په‌یوه‌ندی راسه‌وخۆ وهل ستالین له باوه‌ت دوپاکیشان هیزه‌یلی له ئیران به‌رقه‌رار بکه‌یگ . ئی رووشنه‌وکردن تازه‌ی سەرۆکه‌ وه‌هه‌ر هووکارو وه‌ هه‌ر ئامانجیگ بووگ له به‌لگه‌نامه‌یل وه‌زاره‌ت کاروبار خارجه‌ی ئشاره‌ وه‌ی نه‌کریاگه‌ هه‌روه‌و جووره‌گ سەرۆك ترومان له كۆنفرانس رادیوی خوه‌ی له ۲۴ نیسان ۱۹۵۲ ئاماژه‌ وه‌ی کرد . مامۆستا هه‌ربه‌رت درۆکس له کتاوه‌گه‌ی له ژیر ناوونیشان (هاریس ترومان ورووسه‌یل له سال ۱۹۴۵ تا ۱۹۵۲) نیویۆرک ۱۹۶۶ له لاپه‌ره‌ی ۲۵ نویساس : سەرۆك وهرین وه‌شبه‌وه‌ی راسه‌وخو ئەرا ستالین نویساس ئەگه‌ر رووسیا له‌ماوه‌ی چه‌ن هه‌فته‌ هیزه‌یلی له‌ئیران نه‌کیشیگه‌و هیزه‌یل ده‌ریایی ئەمه‌ریکا وه‌ره‌و ناوچه‌ی خه‌لیج کل کریه‌ن . ئی هویره‌دکاریه‌یله له نویسانه‌گه‌ی مامۆستا درۆك داکووک‌ی یاته‌نکیده‌ له‌بان باوه‌ته‌گه‌ی سەرۆك وهرین ك له نیویۆرک تایمز بلاوکریاوه‌ ، وهل هویچ ئاماژه‌یگ ئەرا سه‌رچاوه‌ی باوه‌ته‌گه‌

نەکردگە . ھربرت منیس لە لاپەرەى ۸۴ كتاوہگەى زیاتر نويساس لوى ھندرسون سەرۆك بەش كاروبار رووژھەلات ئۆرپا لە سال ۱۹۶۱ ئاگادارى كردگەسەو ك (ترومان ھويچ نامەى ئاموزگاربيگ ئەرا ستالين كل نەكردگە و ھوى خاترە نە يادگارپەگان سەرۆك ونەيش يادگارپەيل بىرنس ئشارە ھوى ھەرەشە نەكردنە، ھولى سەرۆك لە يادگارپەگانى ئامازە ھىە كردگە ك تيبينپەگەى ئەمريكا لە ۶ ئازار ۱۹۶۱ ھويچ ھەرەشە يا تەھديدگەى لەتى نيە ھولى ھىەيش ئامازە كردگە ك لە ھوزىر بىرنس تواستگە نامەى تەماويىگ (بلانت مەسج) ئەرا سەرۆك ستالين كل بكەيگ و پيشبنينى كەم ك سەرۆك ترومان ھوى نامە ئامازە كەيگ ك لە باوئەگەى باسى كردگە . لەلايگتەو ئى نامەى تەماويە ئامازەيگە ئەرا نامەگەى ھوزىر كاروبار خارچيە ك لە ۸ ئازار سال ۱۹۶۱ نويسياس ك ھوراسى توندتر لە تيبينپەگەى ۶ ئازار بويە ھولى نيەتويەنى دەسميەت بيەى ئەرا چارەسەر كوردن گرفتەگە ئەويش ھوخاتر:

۱- نامەگەى ھوزىر كاروبار خارچيە لە ۸ ئازار ئەرا كۆميسر مللەت لە كاروبار خارچيە كل كرياگە نە ئەرا سەرۆك ستالين نە ھوو جوورەگ لە يادگارپەگان سەرۆك ھوشيوەى دەقيق ئامازە ھىە كرياگە.

۲- سەرەراى ئەو ھوگ نامەگەى ھوزىر ك لە ۸ ئازار و لەشوين دەرچگن تيبينپەگەى نەتەوھيل يەكەوگرتگ لە شەش ئادار كل كرياگە و دەرچگن بەيان يەكەيتى سۆفيەت لە باوئەت دوياكيشان ھيزەيلى لە ۲۴ ئادار ھويچ دەقيق لەتى نيە ك ئامازە بكەيگ ئەرا پرتوتستۆكوردن نامەى ناوبرياگ و ھەميش ھويچ نيشانەيگ ئەرا لەو ھوزىر كوردەويىگ سەربازى لە نامەگەى ۸ ئازار نيە. ئمجا چ ھەرەشە كرياويىگ وچ نەكرياويىگ ، گومان ھەس ك ئەمريكا نەخش يەكلاكەرەويىگ لە ناچار كوردن يەكەيتى سۆفيەت ھە دويە كيشان ھيزەيلى لەئيران داشتگە.

ئى قسە نە لە گرنكى كاردانە ھوى سۆفيەت لە ھوزىر بىر تايبەت ھوى كيشە ك لەلايەن نەتەوھيل يەكەوگرتگ سەرھەلدا كەمەو كەيگ و نەيش لە نەخش ئيران ھەريتانيا ، نەخش دبلۆماسى بەريتانى لە نەتەوھيل يەكەوگرتگ گفتوگوو لەباوئەتى كريا و تويەنيم بويشيم ھەلويس تەريتانيا لە ھوخ گفتوگووھيل لە

نەتەوھيل يەكەوگرتگ ئاشكراوہ كريا ھولى ھەلويس تە يەكەيتى سۆفيەت وئيران نياز ھەباس و شىەو كوردن فرەيگ ديەرى.

ئەگەر گفتوگووھيل سەرنەگرتن ھەر ئەندامىگ بتويەنى سەرلەنوو كيشەگە بخەيگەروى. لە ۲۶ ئادار گروميكۆ دوارە نارەزايەتى ھوى لە باوئەت دانان كيشەگە لەناو بەرنامەى كار نيشاندا و وت دەرچگن يەكەيتى سۆفيەت لەخاك ئيران دەس ئەپى كردگە ھولى ھول ئەوھيشا ئيران ھەھانداين ئەمريكا خوزيار ئەو ھوى ك كيشەگە بخريەيگە ناو بەرنامەى كار ئەنجوومەن ناسايش ھولى لە مانگ نيسان گوپريان ئەلاجەوييىگ لە ھەلويس تە ئيران ھاتەدى ئەويش ئەو ھوى ك لە ۹ نيسان ۱۹۶۱ حسين ئەعلا نوينەر ئيران ئاگادار سكرتيرگشتى نەتەوھيل يەكەوگرتگ كرد ك ولاتەگەى مەيل ديەرى كيشەى دەرچگن ھيزەيل سۆفيەت لەئەنجوومەن ناسايش باس بكريەى ھولى لە ۱۵ نيسان ئەنجوومەنەگە ئاگادار كوردەو ك ھكۆومەتەگەى بريار داگە شكاتەگەى لە ئەنجوومەن ناسايش بكيشيگە ، ئى گوپريانە لەيوا لەيەكەو دريا ك ھوخاتر دەس لەكاركيشان يائستقالەى والاس موراي سەفير ئەمريكا بويە ھولى لەبان رووشنايى رويداگەيل تازە ئى گوپريانە لە ھەلويس تە ئيران ھوو كارياسەبەبەگەى گوشارەيل سۆفيەت لەبان ئيران بويە ، ا.ف. سادجيوكوف بالويزروسىە گوشار خستەبان ئەحمەد قەوام سەرۆك ئەنجوومەن ھوزىرەيل ئيران ھولى تواست ك حسين ئەعلا نوينەر ئيران شكاتەگەى تاران لە ئەنجوومەن ناسايش بكيشيگە و لەويش ئاگادارى كرد ك پاداگرتن ئيران لەبان ھيشتن كيشەگە لە ئەنجوومەن ناوبرياگ سووكايەتى كوردن يائھانەت كوردن ھىەكەيتى سۆفيەتە و مۆسكۆ ئى ئھانەتە قەبوول نەكەى و قەواميش بەلین يا قەول دا سادجيوكوف ك ھەرچى زويتر برووسكەيگ ئەرا حسين ئەعلا كل كەيگ ھولى توايىگ شكاتەگە بكيشيگە ، ئمجا لەو ھوزىر ئەو ھوى يەكەيتى سۆفيەت لەپشت پەردە گوشارخستە بان ئيران تا شكاتەگەى بكيشيگە و لەولاو ھوشيوەى ئاشكرايىگ خوزيار دەر كوردن كيشەگە لەبەرنامەى كار ئەنجوومەن ناسايش بوى وئىداعى ئەو ھوى ك ھيشتن ئەو كيشە لەناو بەرنامەى كار ئەنجوومەنەگە لەو ھوختيگ خود ئيران ھوزىرەندى ھوى شكاتەگەى كيشاسەو ئەو ھوى زيرپاخستن ئاشكراى

جاننامەى نەتەوۋەپىل يەكەوگرتگە . وەجىا لە كارىگەرى يەكلاكەرەوۋەى ئەمىرىكا
و بايەخداين يەكەيتەى سۆفەت وەكىشەگە ؛ شوپنەوار تەنىاي ئىران لە بان
دوياكىشان ھىزەپىل سۆفەتەى سنووردار يا مەحدود بوەى.

وتىم يەكەيتەى سۆفەت گوشار خستە بان ئىران ئەرا كىشانەوۋەى شكاتەگەى
لەلای ئەنجوومەن ئاسايش و ئەرا ئى كارە سى نمونەى دىلۇماسى گرتەوەر ك
ئەيانەن :

۱- وەتەوۋەتەى پىشت وە دەسمەيەتەپىل ئەمىرىكا بەسا ؛ تەكنىك ئىران پىشت بەسا
وەرپىشگ ئەو شىوازە ك وەپى ئىوشن (سىياسەت ھىز سىيم) ئەو نمونە لە
دىلۇماسى ئىرانى ك پىشت بەسىگ وەھىزىگ سىيم جوور ئەو ھاوسەنگىسە ك لە
ركابەرى ناونى بەرىتانىاو رووسىا وەكارگرتەى ؛ وەل ئەوگ يەكەيتەى سۆفەت
ھىزىگ گەورا بوى وەل ئىران پىشت وەئەمىرىكا بەسىاد ئەرا وسىان لەوەرەوەر
ھىزەپىل مۆسكۆ.

۲- تەكنىك دىلۇماسى ئىرانى دەسمەيتەى تا رەفتار سۆفەت ئاشكرا بووگ
ورووشناپى بخرىيەگە بان مونوۋەرەگانى لە ناو نەتەوۋەپىل يەكەوگرتگ .

۳- تەكنىگ ئى دىلۇماسىيە لە بان گىفتوگووكردن وەل يەكەيتەى سۆفەت بىناى
نرىاويگ ؛ قەوام لە وەختىگ لە ۲۷ كانون دويم سال ۱۹۶۶ پۆست سەرۆك
ئەنجوومەن وەزىرەپىل گردەدەس لەو باوەرە بوى ك ئامانج سۆفەت لە مەننن لە
باكوور ئىران وەدەس ھاوردن ئىمتىيازەپىل نەفتىيە ؛ ئى ھوپرە لە وەخت سەردانەگەى
ئەرا مۆسكۆ لە ۱۹ شوبات تا ۱۱ ئادار سال ۱۹۶۶ لەلای پەيدا بوى؛ لە گىفتوگووۋەپىل
ناونى شاندى ئىرانى وەسەرۆكايەتەى قەوام وەل ستالين ومۇلۇتوف رووسەپىل شىواز
توندىگ وەكاربردن و ھەردولا نەرەسىنە رىككەفتن وەل دوياخر ئاشكرا بوى ك
سەركرەپىل سۆفەت تواسنە مەسەلەى دەرچگن ھىزەپىلئان لە ئىران وكىشەى
ئازەربايجان ورىككەفتن نەفتى وەشىوۋەى چروپەر وەل قەوام باس بكەن وەل قەوام
و ھوشيارى وشارەزايى دىلۇماسى خوۋەى تەقالا كردياد مەسەلەى رىككەفتن

نەفتى وەل مەسەلەى دەرچگن ھىزەپىل سۆفەتەى لە ولاتەگەى وەيەكەو بوەسىگ؛
وەختى دوياخر رىككەفتننامەگە ئىزاكرا قەوام نەتوئەنست وەخاسى ئەو
مەسەلە وەيەكەو پەيوەند بىيەى وەل وەشىوۋەى گىشتى ئەو رىككەفتننامە لوقمەى
چەورىگ بوى تا رووسەپىل ھوپر لە دەركردن ھىزەپىلئان لەئىران بكەن. لەوۋەپىش
گرنىگرت ئەو بوى ك يەكەيتەى سۆفەت نىگەرەن ئەو بوى مەسەلەى دوياكىشان
ھىزەپىل لە لايەن ئەنجوومەن ئاسايش برىار لەبانى بدريەى ك قەوام ئەومەسەلە
ئەرا لە ناوېردن ھەردو كۆمار ئازەربايجان وكوردستان وەكارگرت .

گىشت ئەوگ ك باسى كرديم لە كووتايى ئى پرسىارە خەيگە روى ك ھووكارەپىل
رمىان ھەردو كۆمار كوردستان وئازەربايجان چە بوئە ؟

بەغزى ئوئىش لەوەرەئەوگ لەشكر قرمز ھووكار يا عامل سەرەكى دامەزرانن
ئەو دو كۆمارە بوئە ؛ دەرچگن ئەو ھىزەپىل لە ئىران بوئەسە بايس بى پىشتىوانى
مەننن ھەردو كۆمارەگە ورمىانە ؛ ئەگەر ئى قسە راس بووگ بەس ئەرا ھەردو
كۆمارەگە نرىكەى شەش مانگ لە شوپن دەرچگن ھىزەپىل يەكەيتەى سۆفەت
لە ئىران مەنەپان ؛ قەرە كەس گومان لەو دىرن ك دوياكىشان ھىزەپىل لەشكر
قرمز بوئە بايس رميان ئەو دو كيانە ؛ وەل قەرەكەسىش ئوئىش دەرچگن
ئەو ھىزەپىل تەنيا ھووكار رميانەگە نەوئە ؛ ئىمە لە بەشىگرتەسەگەمان وتىم
باروۋەزە ھەردو كۆمار ئازەردەى وكوردى جوور دو ھووكار ھاوبەش بوين ك
چەوەرەى ھەلوئىست حكومەت مەرکەزى لەتاران كرديان.

لەشوپن دەرچگن ھىزەپىل لەشكر قرمز قەوام توئەنست گىشت كوشش خوۋەى
بەخەيگە بان لەناوېردن ئەو دو كۆمارە ؛

وەل سىياسەتەگەى جوور سىياسەت ئىراھىم حەكىمى سەرۆك ئەنجوومەن
وەزىرەپىل وەرچ لە خوۋەى بوى ك لەوباوەرە بوى يەكەم برىارەپىل ئەرا ھەرەشە
كردن لە حكومەت خوۋەى دەس ئەپى كرن جەنگ ناوخوۋەپىيە ؛ ئى باوەرە
برىارەپىل حكومەت وەشىوۋەى گىشتى وتايبەتەندىپەپىل ململانىيەگە و بئەوای
قانۋونى ئەرا كووتايى ھاوردن وەپى دىارى كرديان.

حەكىمى برىار يا قەرار دا لە ناوړاس مانگ تەشرىن دويم سال ۱۹۶۵ ھىزەپىل

حکومەت وەرەو باکوور ولات کل بکریەن چوین لەو باوەرە بوی ک شوورپش ئەو دو قەوارە یا کیانە ک لەنازەربایجان و کوردستان دامەزریانە نافانۆنی یا نایاساین و لایەنگەر ئەوەسە لە وەخت گونجیاگ خوەی لەناو بووریەن ؛ وەلی قەوام لەسەرەتا تەکنیگ سیاسەت گفئوگووکردن وەل سیاسەتمەدارەیل هەردو کۆمارەگە وەکار برد و دەس کردە پەییوەندی کردن وەل سەرکردەیل نازەری ئەویش لەری ئەوانەگ ک وە ئەندامەیل لایەنگەر سۆفیەت ناسریان جوور(موزەفەر فیروز) ؛ لەباوەت ئەو ئۆتۆنۆمی یا حوکم زاتیە ک پیشاوەری خوازیری بوی لەوانەیش دانان سی ئەندام لە حزب توودە لە ئەنجوومەن وەزیرەیل و بەرزەو کردن پۆست(فیروز) ئەرا پۆستیگ بانتر لە حکومەت مەرکەزی وە خاتر گوشارەیل یازەخت شا و جموجویل هیزەیل بەریتانی لە باشوور رووژناوای ئیران سیاسەت رازی کردن قەوام سەرنەگەردو وەلی ناوبریاگ هەر وە ئومیدەو وەل حزب توودە تەقالا کردیاد تا شاید لەهەلوژاردنەگان پەرلەمانی ئایندە ک قەوام وەتەما بوی بخرەگە زیڕ کۆنترۆل خوەی و حکومەت وەرەو مەرکەزیەت بوەگ چارەگ ئەرا کیشەگە بوینیگەو ؛ لەی راسا قەوام دەس کردە بەشەو کردن زەوی لە ناونی جفتیارەیل تا ژیریای دیموکراتخوازەیل نازەری خالی بکەگ و هەمیش حزبیگ وەناو حزب دیموکرات ئیران دامەزران . قەوام وەلی هەلوپۆست خوەیە نیشان ک هەردو راپەرین نازەربایجان و کوردستان لە بنەرەت لەبان بنەواگ یاسایی نەویە و وەجموجویلیگ یا خیگەری نوورستگەسە پییان و بریاردا وەپشتگیری شا هەردو کۆمارەگە وەزوور لەناو بوەگ و ئەرا ئی کارە رەسیە ئی ئاکام یانەتیجە ک هیشتن شکاتەگە ی ئیران لە ئەنجوومەن ئاسایش ناودەولەتی مەسەلە ی دوپاکیشان هیزەیل یەکیەتی سۆفیەت لەناو خاک ئیران ئاسانەو نیەکەگ لە هەمان وەختیش وەلی باوەرە رەسی ک یەکیەتی سۆفیەت هالە پەرۆش ئەوگ هەلوژاردنەگان پەرلەمانی لە ئیران ئەنجام بگری تا ریککەفتن نەفتی ناونی هەردو ولات پەسەن بکەگ و لەیوا هویرەو کردیا ک ئەگەر ریککەفتنەگە لەلایەن پەرلەمان ئیران پەسەن بکریە ی و حکومەت ئیران بتوای هیز ئەرا سەرکوتکردن هەردو شوورپش نازەربایجان و کوردستان کل بکەگ ئەوسا حکومەت مۆسکۆ نوا لە چنە کاریگ نیەگری ؛ وەلی

سەفیر سۆفیەت لەئیران وەتوندی لەوەرەوەر ئی بریار (قەوام)ە یەعنی کل کردن هیز و پەنابردن ئەرا هەرشەوسیا و یەیش ئاشکراکرد ک حکومەت سۆفیەت هویچ هەلوپۆست نیگەتیفیگ لە رویەروی بوین وەل هەر نا ئارامییگ ک شاید لە شوین موناوەرەیل ئیران لە نزیگ سنوورەیل سۆفیەت وەدی باگ نیەگریگ . وەلی حەساوەیل قەوام دروس دەرچین و ئاکام یانەتیجە ی لەوەرچەو گیریگ خوەی دا و هیزەیل حکومەت ئیران لە ۱۰ کانون یەکم سال ۱۹۴۶ لە سنوورەیل نازەربایجان پەرینەو وەل رەسینان ئەرا ناوچەگە هەردو کۆمارەگە لەیەک چەکیان و هەلوەشیانەو.

هوکارەیل رمیان هەردو کۆمارەگە :

وە راسی ئەرا هەردو کۆمارەگە وەبی هویچ وەرگری یادیفاعیگ رمیان ؟ شیوووعیەیل یاخی ئیرانی هەر جوور شیوووعیەیل پۆلەندە لە بنەواوە پشت وە لەشکر سۆفیەتی بەسان و لەوباوەرە بوین ک وەبی پشتگیری هیزەیل سۆفیەتی هویچ وەرگریگ نیەکریە ی ؛ شیوووعیەیل ئیران جوور شیوووعیەیل یووگسلافیا نەوین و پشتگیری مەردمیان کەم بوی و مەردم ئەرا جەنگ پارتیزانی ئامادە نەکردوین و ریکخریاگەیل و دەزگاگان هەردو حزب کوردی و نازەری کەم توانا بوین و هەمیش دوپاکەفتگی ئاستەیل کوومەلایەتی و ئابووری و ریکخستنەیل سیاسی هەردو مللەت کورد و نازەری هوکار سیاسەت نامەسنوولانە ی هەردو کۆمارەگە لە وەرەوەر حکومەت مەرکەزی بوی و بیجگە ئەو وەیش هویچ کام لەهەردو کۆمارەگە دەسمەیەت یەکتزی نەیان ئەرا وسیان لەوەرەوەر هیزەیل حکومەت مەرکەزی ک دوژمن هاویش هەردو لایان بوی و توند بوین ناکوکی و کیشمەکیش لە ناونی هەردو کوومەلگای کوردی و نازەری یەکیگتر لە هوکارەیل ئەو رمیانە بوی. لەئەنجام کۆنترۆل حکومەت مەرکەزی و سیاسەت دوشمنکارانە ی شا دژ یا زد عەشایرەگان ناکوکی کوینە ی ناونی کوردو و نازەریەیل سەرکوت کریا؛ لەهەمان وەختیش و جوور کوومەلگەیلتر وەدی هاوردن گوورانکاری پیش

وخت بووگه بایس فەرمووه بوین جیاوازیهیل کوومه لایهتی ، و داگیرکردن خاک ئیران له لایهین رووسیا و بهریتانیا دەس هیزهیل چهکدار له هەردو کوومه لنگه ی کوردی و نازەری بەسا ئەرا نموونه هەردو عەشرەت هەرکی و شکاک پەلامار ئاوایهیل نازەرینشین دان و قەیری چشت لەلیان وە دەسهکەفت یا غەنیمەت هاوردن . ئالشت و ئوولشتەیل کوومه لایهتی و ئابووری له وخت جەنگ لەجی ئەو هگ ناکووکیهیل ناوینی کورد و نازەریهیل لاوازه بکهیگ توندتره و کرد ،

سەر هەلداین هەردو حزب سیاسی بی لایهین و دویاخریش هەردو حکوومهت ناکووکیهیل ناوینیان بتهوتره و کرد و هپیچه وانهی ئەو له یه کهچوین یا ته شابه درووکانیه بوی ک هەردو کۆماره گه تواستیان سیمایه نیشان بیهین بیجگه ئەوهیش خود سۆفیهت ته قالا کرد ناو جیگه ری له ناوینی هەردو لایهین بکهیگ تا بوونه هیزیک یه کگرتگ له نوای حکوومهت مەرکهزی وهلی هویچ کامیان وه زیر بار نه چین یهیش له وختیگ هەردو کۆماره گه جاری نهرمیاوین .

له بان رووشنایی ئەو باسه یله ک کردیمه یان وهچ ناکام یا نه نتیجه یگ رهسیمی نه باوهت نه خش سۆفیهت له دامه زریان هەردو کۆمار کوردستان و نازەریاچان له سال ۱۹۴۵- ۱۹۵۶ ؟ ئامانچ یه کم سۆفیهت له داگیرکردن باکوور ئیران ئەرا پشتگیری له جەنگ دژ ئەلمانیا بوی ، وهلی ئی ئامانچه وهلی زیای بوین شماره ی هیزهیل یه کهیه تی سۆفیهت و داگیرکردن ئیران و هره و لایگتر کیشیا و یه کهیه تی سۆفیهت ئەرا رهسین وهو ئامانچه دەس کرده شیواز ترسانن و په خشه و کردن چاووراو دەسختنه ناو کاروبار ناوخوهی ئیران ته نانهت و هرج له دامه زرانن هەردو کۆماره گه و په سه نکردن داخوازیهیل ئیران و ئەمریکا و بهریتانیا له باوهت دەرکردن زوی له وخت هیزهیلی له ناو خاک ئیران . شکست یه کهیه تی سۆفیهت له و هراوه ئیرانیهیل و مه فاهومهت ئنگلیز و ئەمریکا له و هراوه ئاره زوو هگانی له سال ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۲ بویه بایس ئەوهگ شکست دراماتیکی له و هده سهاوردن هەر ئمتیازیگ له نهفت ئیران له سال ۱۹۴۴ باریگ . مه نین هەردو کۆمار کوردستانی و نازەری له بان دهسلات خوهران و ناره زایه تی هیزهیل حکوومهت ناوهندی و پشتگیری له له هەردو کۆماره گه له سال ۱۹۴۵ نیشانه یلی له ئامانچه یل سۆفیهت ئەرا

داگیرکردن ئیران بوی . رمیان هەردو کۆمار کوردی و نازەری ته نیا هووکاری دویا کیشان هیزهیل سۆفیهت له ئیران نهوی به لکم یه کیگ له هووکاره یل سەرکه ی ئەو مه سه له بوی ، له یره ئی پرسیاره خو هی خه یگه روی ک کی یه کهیه تی سۆفیهت هان دا تا جەپشه گه ی له ئیران دهر بکه ی ؟ دریزه داین و هگوشاره یل دبلۆماسی ئەمریکا له یالتا و یوتسدام و مۆسکو و هه میش ته قالاگان نه ته وه یل یه که و گرتگ نه خش دیارو سەرکه ی له ی بواری مه جاله داشتن چ هه ره شه گه ی سه روک ترومان له ستالین دهر باره ی و هکار بردن زووور ئەنجام بگرتاگ یا نه گرتاگ . وه هەر حال گشت به لگه و نیشانه یل ئەوه نیشان دهن ک وهل یه کمین مانگ له داگیرکردن به شیگ له خاک ئیران له سال ۱۹۴۱ مه بهس یافه سد یه کهیه تی سۆفیهت زیای کردن هیزهیل خو هی له ی ولاته بوی ، ته سلیم ئەو هه ره شه وه مۆسکو له سال ۱۹۴۶ شایه د وه خاتر ئەو رهفتار و کرداره یل زالمانه ی سۆفیه ته بوی ک له دریزه ی په نچ سال له داگیرکردن ئەنجامیان داویگ ، له یره بایه د بویشیم ک ئعتراف کردن و هیه گ ئەمریکا نه خش گه و رایگ له دویا کیشان هیزهیل سۆفیه تی له ئیران داشته وه واتای ئەوه نیه ک هووکاره یلتر له پشت ئی کیشه نهویه ، له و هره ئەوهگ بهریتانیا چه ندین جارو له ئەمریکا زیاتریش هووشدار یا ته حزیر له باوهت پلانیه یل سۆفیهت داویگ و فەره جار بویه بایس ناکام مه نن جموجویه یل سۆفیهت و له دبلۆماسی ئیران و ئەمریکا پشتگیری کرد ، خود ئیرانیس نه خش گه و رایگ له مه سه له گه داشت و ته کنیک دبلۆماسی و سه سه رکه فتنگی و هکاربرد ئەویش و هپشت به سان و ئەمریکا تا جوور هیزیک دژ وه رهفتار سۆفیهت له نه ته وه یل یه کگرتگ کار بکه یگ و مه سه له ی و هده س

هاوردن ئمتیازیهیل نهفتی و هده رچگن هیزهیل سۆفیه تی له خاک ئیران په یوه ند دا و دویاخریش ئاماده نهوی ریکه فتن نهفتی په سه ن بکه یگ . له کووتایی توپه نیم بویشیم ک رایه رین و شوورش کورد و نازەریه یل ته نیا و هه انداین و پشتگیری یه کهیه تی سۆفیهت ئەنجام نه گرت و رمیانیشیان ته نیا و هخاتر دویا کیشان هیزهیل سۆفیهت نهوی به لکم بارووه زع ناوخوه ییش نه خش له و مه سه له

داشت . کلتور سیاست سهرکوتکه رانهی رمزاشا له ماوهی بیس سال وهردهوام نوای گشت دهرفتهیل ئەرا وەدی هاوردن ئالشتوئوولشتەیل کوومه لایهتی و ئابووری له سیاسهتگانی گرد ؛ سیاست ناوهندی شا له بواریامهجال تازهگه رای هیج پیشکەفتنیگ له دام ودهزگا سیاسیهگانی وەدی ناورد و وهره پشتگیری له هاوکیشهگان کویهنهو کلاسیکیهگان چیاد چ له ناونی شهخسیهتهیل سیاسی ورووشهویری فارس وچ نازهری وکورد یا له ناونی خود نازهریهیل وکوردیهیل و ههر وهو جوورهگ دوژمنی ریشدار له وخت شوورش وراپه رپین هاوبهش دژ وه دسه لات مەرکهزی تاران له ناونییان تا ئەندازهیگ مه نویگه ؛ ئەو دوشمنی ریشه داره تهنانهت نهیشتهیان وهل یهکا له وهر اوهر دسه لات مەرکهزی هاوکاری بکهن ئەگه رچه وه حه ساو بهر ژه وهندی مهنیان تهواو بوی.

تیبینی : ئی به شه له لاپه ره ی ٥٤ کووتایی وه پی هاتیه و له لاپه ره ی ٥٥ نوسخه یگ له لاپه ره ی یه کم باسه گه ی روح اوللا ره مه زان وه زوان ئنگلیزی چاپ کریاگه .

فهل دویم ؛ کۆمار کوردستان (مه اباد)

خه و نه ته وه خواز هیل کورد له باوهت دامه زرانن کوردستان یگ سهروه خوه ی وه نه ندازه ی بویچیگ له ناوخوه ی ئیران له کانوون یه کم سال ١٩٤٥ تا کانوون یه کم ١٩٤٦ هاته دی ؛ بنه رت ئی کۆمار کوردی بویچیگه له میژوو کولیگ وه هه میس رمیان کوتوپری یه کیگ له داستانه یل که م وینه ی میژووی رووژه لات ناو راسه . باوه ته یل دژ وه یه ک ونامۆ یا غه ریب جوور ملاملانی قه بیله یی وخیله کی و هه میس رکابه ری ئمپریالی و سیستمه یل کوومه لایه تی وده سه لات چین ناو راس گشت ئە یانه نیشان دهن ک کیشه ی کورد چه نی پیچاویچ یاته عقید هاله تی و یه یش بویه سه بایس ئە وه گ ئی نه ته وه یه گه ونه گریگ و تائیسه یش له په نچ ولات به ش به شه و

بویه .

دامه زرانن کوومه له :

له شار مه اباد ک هاوپه یمانه یل هیشتنه ی جی تا دهنس وپه نجه وهل کیشه و گرفته یلی نه رم بکه یگ ؛ ریکخریاگه یل و حزه ییل کوردستانی فه ریگ له دا لگ بویه ؛ له ١٦ ئاب سال ١٩٤٣ گروویپیگ له بازرگانه یل بویچیگ وکارمه نده یل شارمه اباد (کوومه له ی ژیا نه وه ی کوردستان) دامه زرانن و ئەرا ئە وه گ راز دامه زرانن ئی کوومه له ئاشکرا وه نه وگ بریار دریا کوومه له گه تهنیا له سه د ئە ندام وه شیوه ی شانه پیک با یگ و له هه رمالیگ یه کجار زیاتر دانیشن به ریا نه ئە کریا و په ی ره و پرۆگرام ناوخوه یی کوومه له گه پر بوی له هوی ره یل نه ته وه یی و با یه د ئە ندامه گه با وگ ودا لگی کورد بو یاتان و تهنیا ئەرا نیشان داین بته و ی په ی وهندی له ناونی کورد وئاشووریه یل ئە ندامیگ په سه ن کریا ک با وگی کورد و دا لگی ئاشووری بوی.

له شوین ماوه یگ خه وهر دامه زرانن کوومه له گه نه تهنیا له ئیران به لکم له ولاته یل تریش په خشه و بوی چوین کورد ئی کوومه له وه چالا کتر له هه ر حزه یگ تر له و قوناغه له قه له م دیاد چه ن شانه یگ سه ر وه کوومه له گه له شار هیل عیراق پیک هات له وان هیش له مووسل وکه رکوک وهه ولیر وسلیمانی ورا وه ندز وشه قلا وه و له تورکیا یش شانه یل چالا کیگ پیکه اتن له وه ختیگ هه رچالا کیگ کوردیاتی له و ولاته قه یه خه بوی وهه رکه سیگ چالا کی له و با وه ته بکر داگ له سیداره ئە دریا بیجگه ئە وه یش سه ران عه شایر وخیله یل مه اباد و ده وروه ری نوینه ر خوه یان ئەرا لای سه رکر دایه تی کوومه له گه کل کردن و ئاماده یی خوه یان ئەرا هه ر پشتگیری گ نیشان دان وه ی سه رکر دایه تی ئاگاداریان کرد ک له ی قوناغه هه وه جه وه پییان نه یری و شایه د له ئاینده هه وه جه ی وه پییان بکه فی.

بی گومان هیزه یل گه ورا ک له هه ر رویداگیگ ناوچه گه سوود ونه ف بر دیان له دامه زرانن کوومه له گه خه وهر داره و بوین ئەرا نموونه هاوولاتیه یل به ریتانی ک له کۆمپانیای نه فت که رکوک کار کردیان وه چه ویگ وازو هووشیاری فه ریگه و جاو دیری هه ر گویران وئالشت وئوولشتیگ کردیان چوین راویژکاره یل سیاسییان له مووسل تهنانهت تا مه اباد یش چیان و نوینه ره یل هه میشه ییگ له را وه ندز

وڪهركووك وههولير وسلیمانی داشتن وهلی بهریتانیهیل پشتگیری له داخوایهیل نهتهوهیی کورد نهکردیان تا عهربهیل لهلیان نهړنهجیهن ولهلیان نارازی نهون وههروهی خاتره خوهران له نارزوو وداخوایهیل کورد کهړ کردیان . رهسین خهوهر وهسؤقیهتیهیل :

داستان وهل سؤقیهتیهیل چشتیگتر بوی ؛ لهسهرهتا نامادهیی نیشان نهیان تا کاریگ ئهرا کورد بکهن ؛ سههرای نهوهیش له سال ۱۹۴۲ بهعزی له بهگزادهو خانهیل وکهسایهتی یا شهخسیهتهیل ناودار کورد ئهرا باکوو چرین ؛ له وههار نهو ساله ک کورد پهلامار بریگ له ئاوییهیل ههلهکهفتگ له نزیك رووژئاوای دهریاچهی ئورومیه دان هیزهیل سؤقیهتی جهندرمهیل وهیزهیل لهشکر ئیران ناچارکردن ک لهوهراوهر هیزهیل کوردی بچنه دویاوهو پيشرهوی وهره وهو ئاوییهیله نهکهن لهوهر نهوهگ سؤقیهتیهیل له نهگهرهیل ههلوپستهگه حالی بوین ؛ نهوه بوی له سال ۱۹۴۴ نازهربایجان وکوردستان پر بوین له نهفسهرهیل وکارمهندهیل سؤقیهتی ک زورمیان لهموسهلمانهیل نازهربایجان بوین وه بشیگیان له کوردستان وله نزیك قونسولگهری سؤقیهتی له لهشارئورومیه جیگیربوین یهیش لهوهختیگ بوی ک هاوالاتیگ کورد سؤقیهتی وهناو (کابتن جهعهفرؤف وهنازادی وهجنگ کوردی له ناونی عهشایر کورد ناوچهگه هامشوو دیدار کردیاد (شایان باسه ک ژمارهی کوردهیل یهکیهتی سؤقیهت لهوه سهردمه نزیکهی سهده هزار نهفههر بوین). چالاکی سؤقیهت لهمههاباد وهنهوه دهس وهپی کرد ک دو فهرمانبهر سؤقیهتی وه ناوهیل عهبدولا ئؤف وحاحبؤف نهسپ ئهرا له شکر روسیا لهناو چهک سهنیان وهیش دهفته خاسیگ بوی تا وهل سهرگردایهتی کورد پهیوهندی بکهن وداستان ومهتهلهگه لهیرهو دهس وهپی کرد ک عهبدولا ئؤف له مهشرووب خوهری نهرمهنیگ وهل کوردیگ خهلهک مههاباد ک جنگ کوردی لهوهروی ئاشناوه بویه وهبوونهی لهوهکردن جنگ نهتهوهیی خوهری پیروزیایی لهلی کرد؛ ئی تیبینیه سهرنج نهو هاوولاتی کورده وهره لای خوهری کیشا ک دهس فهزا یهکیگ له دامهزرنهیل ریکخریاگ کوومهله بوی ؛ ههردو پیاو چینه ناو باسیگ دویرو دریز و دویاخرکوردگه لهلی پرسی ک نهگهر کوردهیل حزبیگ نهتهوهیی دامهزرنن ئایا

یهکیهتی سؤقیهت نامادهس پشتگیری لهلی بکهیگ ؟ وهلی عهبدولا ئؤف باسهگه گوپران وهبی جواو داین پرسیارهگه خوهری ئی پرسیاره خسته روی ک له چه رخدان چووک ؟ هاوولاتی کورد مهبابدی وت تهنیا له خانهیل وبهگزادهیل رخمان چووک ؛ عهبدولا ئؤف وهشیوهی جواوی دارهوه ک گوايه هوپچ رخدان له خانهیل وبهگزادهیل نهچووک ؛ دویاخر کوردهگه کابرا برد ئهرا مال تایبهتیگ وه پاشمهنهی نهندامهیل سهرگردایهتی کوومهله وهپی ناسان ؛ وهلی پهیوهندی دویاخرکوومهلهگه وهل دهسهلات سؤقیهتی له ری یهکیگ لهسهرگردیهیل کوومهلهگه ریکخریا ک زوان رووسی زانستیاد وه بویه نهفسههر پهیوهندی لهناونی ههردولا وه وهختهوه کوومهلهگه چیهناو تهوهر یا محوهر سؤقیهتیهو .

لهشوین نهو رویداگه ریکخراو دعایهی ئومهمی سؤقیهتی چهن کوومهلهیگ رووشنهویری ئیرانی - سؤقیهتی له سهراسهئرئیران دامهزران وه وههروهگ کوومهلهی کوردی پیشکهفتن وهخوهیهو دی وه دهسکرده بهرپاکردن دانیشتنهیل خوهری له مالهیل تایبهتیگ ؛ سهرکردهگانی له سؤقیهت تواستن لقیگ لهوه کوومهلهیله له شارمههاباد وازبکریهی تا شوین بهرپاکردن دانیشتنهگان وهبی چاودیری کهسیگ زامن بکهن ؛ کارودهسهیل سؤقیهتی داخوایهگه فهبوول کردن وه بارهگای کوومهلهگه وازکریا وهلی نه لهژیرو ناوونیشان کوومهلهی پهیوهندیهیل ئیرانی - سؤقیهتی بهلکم وهناو کوومهلهی پهیوهندیهیل رووشنهویری کوردستانی- سؤقیهتی له شوین نهوه هاوولاتیهیل کورد زوی له دهورئی ناوهنده گردهو بوین وه پشتگیری سؤقیهت ستایش کردن وه سههندووق جگارهی دروس کریاگ لهتهماکوو کوردی ئهرا سهران یهکیهتی سؤقیهت له لینینگراد وهخهلات کل کردن.

دیواخرله ئاههنگ تایبهتیگ ک له بارهگای کوومهلهگه بهرپاکریا کوومهلهگه وهشیوهی ئاشکرا دهس کرده چالاکی وه لهی ئاههنگه قونسولگهر سؤقیهتی

له شار ئوروميه ومهسنوول كوومهلهى روشنهپورى ئىرانى - سۆفیهى له ئازربايجان جوور ميوان لهو ئاههنگه بهشداربوين و يهكيگ له بهشهيل فره گرنگ ئاههنگهگه (ئوپهرا) بوى ك لهى ئوپهرا ژنيگ له ژير ناوونيشان دالگ نيشتمان نهخشيگ بازى كرد ك ودهس سى پياو زالم عيراق وئيران وتوركيا تويش هاتويگ ك دوياخ تيوهنست وهنازايهتى ودليرى روولهيل خودى نازاد بكهگى ؛ ئى دراما شيونهوار فرهگ نابان ههست يا ئحساسات ناماده بويهيل لهوهر ئهوهگ تائيسه چنه چشتيگ نهوين و ئهلاجهيويان وهپى هات ؛ ئى ئاههنگه بويه بايس ئهوهگ ناماده بويهيل فره له ناكوكيهيل كويهنهيان بنهنه لاو هوپير له يهكيهتى خوديان ونازاد كردن نيشتمانهگهيان بكهن ؛ له لاگتره و قازى مهحمهد بويه ئهندامىگ كوومهلهگه ئهرا رازى كردن حكومته سۆفیهى ك مهيل نهياشت كوومهلهگه وهشيوه ديموكراتى ريكبخريهى بهلكم وهتوما بوى كهسيگ پهيا بگرداگ ئهرا سهركرديهتى كردن كوومهلهگه ك وهگورهى چهز وئارهزويهيليان بچويلياتاگه و له قسهيان دهرنهچياتاگ. كاروودهسهيل سۆفیهى له سهرهتاوه پهى وه هيز ئهكتيف عهشاير بردن و وهى خاتره برياردان سهران عهشاير له سهركرديهتى ههركههى نهتهوهپى كورد نزيكه و بكهن وهلى تهنيا بايهخ وه سيانيان دان ك ئهوانهپيش قهرهنى ئاغا سهروك عهشرهت مامش و عومهرخان شهريفى سهروك عهشرهت شكاك وئهميرهسعهد سهروك عهشرهت ديپوكرى ك مهسنوول ئاسايش ناوچهگه بوى ولهلايهن حكومته ئىرانى دس نيشان كرياويگ وهلى ههرسيان تهقالا كرديان وهشيوه ئاقلانه و وهپى ئهوهگ لايهين سۆفیهى برهنجىگ دهعهتهگه پهسهن نهكهن ؛ ئمجا سۆفیهى دس ئاخرا ناچار بوى روى بكهگى قازى مهحمهد ك پياويگ دينى ناودار له مهاباد و كهسيگ بوى ك لهناو بنهمالهگه ريزو حورمهتيگ فره داشت و قازى ميواندارى خاسيگ لهليان كردو ئهوانيش دهسميهتى دان له رى گوشار يازدغت كردنه بان حكومهت ئىرانى و بيجه ئهوهپيش سهيفهلقازى براى ك فهرماندهى هيزهيل جهندرمه لهجى ئهمير ئهسعهد ديارى كريا ك نوينهرحكومته مهركهزى بوى لهناوچهگه وهى جووره قازى محمهد لهشوين ساليگ لهدامهزرانن كوومهلهگه

بويه ئهندام لهتى ئهوهپيش دويای ئهوهگ چهن نهفهريگ جوور نوينه ر خودى ئهرا سهركرديهتى كوومهلهگه كل كرد و نامادهپى خودى ئهرا ئهندام بوين لهتى ئاشكراکرد ؛ وهلى سهران كوومهلهگه بريار دان ك ئهنداميهتى قازى قهبوول نهكهن لهوهر ئهوهگ زانستيان ك ناوبرياگ خاوهن شهخسيهتيگ وههيزو ناوداره و بيجه ئهوهپيش وهخاتر ئه و ناكوكيهيله ك ههرله مناليه و لهناونيين وهدى هاتويگ وههپيش وهخاتر نيگهيرانيان لهوهگ ك قازى سهركرديهتى پارتهگه بگريگهدهس وتايبهتتهنديهيل ديموكراتى لهناو بووهگ . وهلى لهناكام كوت كردن يا ئسرار سۆفیهى ئهنداميهتى قازى له كوومهلهگه پهسهن كرياو لهيره نگرانى ورخهگهيان بويه راسى ك ئهويش سهركرديهتى تاك رهوى پارتهگه بيو . وهگرتن قازى محمهد جورئهندامىگ كوومهلهگه دس مهيهت يهكيهتى سۆفیهى دا تا كوردهيل بخهگه ناو چوارچيوهى سياسهت خودى ئه و سياسهته ك له تاوسان سال ١٩٤٥ وهتونكردن ههرهشهيل سۆفیهى لهگشت شوپنيگ دس وهپى كرد ؛ يهپيش لهوهختيگ بوى ك وهرج له ئهوه تهنيا رى ئهرا چالاكيهيل سۆفیهى لهناو ئىران پارت كۆمونيست يا حزب شيوعى ناسرياگ وه (تووده) بوى ك نوينه ر بهرهى مهردمى چهپى بوى ك سهرهراى سهركهفتنهپلى له چهن ناوچهيگ ئىران نهتيوهنست ريشگ خودى له كوردستان بكوئيگ ؛ وهههرحال سۆفیهى ئهرا زامن كردن بهرزهوهنديهيل خودى له ئىران پلان نوويگ گردهوهر ك ئهويش لكانن بهش باكوور روژئاواى ئىران وهخاك خودى بوى و ئهرا رهسين وهو ئامانجه پارتىگ سهروهخوهى دامهزران ئهرا ئهوهگ پارت تووده له ناوچهيل ئازربايجان لاوازه بكهگى ؛ پارتىگ ك بتويهنى شوورشىگ بهرپا بكهگى و سهروهخوهپى ههرمهگههى ئعلان بكهگى و شايد له ئاينده داوا بكهگى ههرمهگههى بخريهگه بان خاك يهكيهتى سۆفیهى . پارت تووده ئهرا جيوههچى كردن فهرمانهيل سۆفیهى خودى له ههريم نازهربايجان ههلوهشانه و ناو خودى نا (پارت ديموكرات نازهربايجان) ودوياخريش خوازيار وهكاربردن زوان توركى له نازهربايجان جوور زوانىگ رهسمى و جيا بوينهوه لهئىران بوى.

كوردەيل ناوچەى ئازەربايجان رووژئاوا ك شار مهاباد يەككىگ لەشارەيل ئەو ھەرىمەسە ئەزموون يا تەجرەبەى جموجويل نەتەوہىيى ئازەرى دوارەوہ كردن و ئەرا ئى مەبەسە ناچار بوين ك پارت تازەيگ دامەزرەنن ك وەل پلانەگەى يەككىەتى سۆفئەت بگونجى ؛ ئەرا ئى كارە كابتن نمازاليف فەرماندەى سۆفئەتى شار ميان دوئاو لە ۱۲ ئەيلوول چەن سەرکردەيگ كورد وەل قازى محەمەد و سەيف قازى ئەرا تەبىرىز دەعوەت كردو ئامانج روالەتى يا زاھرى دەعوەتەگە ديدار وەل قونسولگەر سۆفئەتى لە تەبىرىز بوى وەل وەختى رەسىنە ئەورا لە شاندى يا وەفدەگە خوازىيا ك وەبى وسيان ئەرا ويستگە يامەحتەى چەمەندەفەر بچووگ تا وەرەو باكوو بگەفئەگەرى و يەيش بويە مايەى ئەللاجەوى و سەرسوپرمان وەفدەگە و ۳ سى رووژ لە فيلايگ لە دەيشت شار مەن و لەى سى رووژە دەس كرده گەشتەيل سياحتەى و چگن ئەرا شانۆ و ئوپپرا و لە رووژ چوارم شاندىگە ئاگادار كرايوە ك ديداريگ وەل باقرۆف سەرۆك كۆمارنازەربايجان سۆفئەتى ئەراى ريخخرياس.

لە ديدار وەل باقرۆف شاندى كوردى باس رەنج ومەينەت مللەت كورد لەسايەى دەسلات رەزا شا كرد و سەرۆك كۆمار ئازەربايجان وەفدەگە لەوہ ئاگادارەو كرد ك حكومەت سۆفئەت نامادەس پشتگىرى لە پارت ديموكرات تازە بگەيگ ئەو پارتەگ ك ھاتەما ئەرا ئازادى كورد لە ژيرچەپوك و كووتايى ھاوردن وەرەنج ومەينەت ئى مللەتە تەقالا بگەيگ و باقرۆف لە شاندى كوردى تواست ك بوونە ئەندام لەو پارتە ؛ ھەميش باقرۆف سەرکونەى ھەر يەك لە پارت توودە كوومەلەگە كردو وە پارتىگ ناتوانا و گرفت وەدى ھاوەر وەسفى كردو ھەميش رەخنە لەكومەلەگە گرت و وەبە ئامازە كرد ك ئى كوومەلە لە عىراق ولەژير چاودىرى دەزگای جاسووسى بەريتانيا دامەزرياگە و ئامپريگە وەدەس ئمپريالى بەريتانياو بيجگە ئەو ھوشداريە باس ھويج باوہتىگتر نەكريا و شاندىگە سەرلەنوو وەچەمەندەفەر ئەرا تەبىرىز ھاتەوہو لەورەيش وەئۆتۆمۆبيلەيل سەربازى سۆفئەتى ئەرا مهاباد ھاورياوہ .

پارت ديموكرات كوردستان :

ئاكام يانەتيجەى ئەو سەردانە زوى كەفتە دەيشت و لەشوين ماوہى كوليگ قازى محەمەد لە ناودارەيل شارەگە تواست تا لە دانيشتن دامەزرانن پارت ديموكرات كوردستان بەشدارى بگەن و لە گشت لايگ تواست تا بوونە ئەندام ئى پارتە . لە ناو ئى پارتە پەى وەئەوہ بەيم ك ئامانجى چەسپانن ديموكراسى وەشيواز ئەمريكيە ك لەلايەن مەردم وەتايەت چين رووشنھوير وەگەرمى لەلى پيشواى كريا . لەشوين ئەو دانيشتنە بەيانىگ وە واژوو يا ئمزى قازى محەمەد و ۱۰۵ سەرکردەى كورد دەرچى ك لە بەشىگ بەيانەگە ھاتويگ ك مللەت كورد توايگ لە ئەزموون ئازادى جەھان لە فاشيزم سوود بوەيگ و پابەند بووگ وە بەئىنەيل جارنامەى ئەتلەسى ھەميش لە كووتايى بەيانەگە وەبە ئامازە كرايوگ ك مللەت كورد بيجگە مافەيل بەشەرى و دەستورى خوہى ك لەلايەن رەزا شا زەھت كرياگە چشتيگ زيايە نيەتوايگ و گرنگترين داخووزيەيلى ئەيانەن :-

۱- فەراھەم كردن ئازادى حكومەتيگ ئۆتۆنۆمى ئەرا مللەت كورد لە ئيران و وەرەو بردن كاروبار ناوخوہى خوہى لە چوارچيوہى دەولەت ئيران .

۲- وەكاربردن زوان كوردى لە پەروەردە و ھووكارە كردن و زوان كوردى بووگە زوان رەسمى لەو كۆمار ئۆتۆنۆمىيە .

۳- ئەنجوومەن نيشتمانى كوردستان وەشيوہى راسەوخو ئەلوژيەيگ ئەويش وەگوورەى ياساى بنەرەتى تا چاودىرى لەبان گشت كاروبارو كيشەيل كوومەلەيەتى بگەيگ .

۴- سەرچەم كارمەندەيل يافەرمانبەرەيل ناوچەگە لە مەردم خود ناوچەگە بوون .

۵- دانان ياسا يا قانون تايبەتيگ ئەرا جفتيارەيل وناودارەيل و زامن كردن ئاسايشيان .

۶- پارت ديموكرات كوردستان تەقالا كەيگ ئەرا بتەو كردن يەككىەتى وبراہەتى وەل مللەت ئازەرى و كوومەلەيلتر ك لە ئازەربايجان ژيەن جوور ئاشووريەيل وئەرمەنيەيل و....

۷- پارت ديموكرات كوردستان ئەرا وەرەونوا بردن ئاست ياموستەواى ئابوورى

وړووشنهویری مللته کورد له ری سهرمایه‌گوزاری له سامانهیل فرهی سروشتی کوردستان و ههمیش ودره نوابدن کشتوکال وبارزگانی وتهندروستی وپه‌رودرده و هوکارکردن ته‌قالا که‌یگ .

۸- پارت‌ه‌گه مهیل دیری سهرجه‌م نه‌ته‌وهیل ئیرانی بتویه‌نن وه‌نازادی ئه‌را به‌خته‌وه‌ری وپیشکه‌فتن ولاته‌گه‌یان خه‌بات بکه‌ن .

کووتایی به‌یانه‌گه‌یش فره له شیواز کووتایی به‌یانه‌یل یه‌کیه‌تی سؤفیه‌ت چیاد ک وهی جووره کووتایی وه‌پی هاتویگ (بزیه‌ی کوردستان دیموکرات خاوه‌ن ئۆتۆنۆمی) .

پارت دیموکرات کوردستان نوو له بان ویرانه‌یل (کوومه‌له) دامه‌زریاو ئه‌ندامه‌یل کوومه‌له‌گه بوینه ئه‌ندام لهی پارت تازه وهی سهران عه‌شایر ههر له سهره‌تاوه دویری گرتیان له شیوو‌عه‌یه‌یل و له بارووه‌زع پارت تازه‌یش گومان داشتن و دودل بوین له‌لی ، وهل گشت ئه‌وه‌یشا فره له‌لیان وه‌فه‌رمان ئه‌فسهر سیاسی سؤفیه‌تی ک گه‌شتیگ له ناوچه‌گه ئه‌نجامدا وه‌شیوه‌ی نویسیاگ پشتگی‌ری خوه‌یان له پارت دیموکرات کوردستان ئعلان کردن . سهرچه‌مانن سهران عه‌شایر ئه‌را فه‌رمان کارووه‌ده‌سه‌یل سؤفیه‌تی له‌ناوچه‌گه‌ قازی محمه‌د خسته بارووه‌زع‌یگ ناهه‌موار له‌وه‌ر ئه‌وه‌گ هیزه‌یلان چه‌نه ئه‌و هیزه‌یله نه‌وی ک وه فه‌رمانده‌یی بارزانی رویکردنه ناوچه‌گه ، بارزانیه‌یل ته‌نانه‌ت له سهرده‌م عوسمانیه‌یل یه‌کیگ له عه‌شایر گه‌ورا وناو‌دارو جه‌نگاوه‌ر بوین ، له‌ده‌یه‌ی بیس سه‌ده‌ی بیس شیخ‌ه‌حمه‌د بارزانی بویه سه‌رۆک عه‌شهرت بارزان و ده‌سوه‌جی شوورشیگ دژ به‌ریتانیه‌یل به‌ریا کردو هیز ئاسمانی به‌ریتانی ناسریاگ وه (ئار ئه‌ی ئیف) چهن‌دین جار شوینه‌یل جیا‌جیای عه‌شهرت بارزان بوردومان کرد وله‌ناکام شیخ‌ه‌حمه‌د و مه‌لا مسته‌فای بارزانی برای و زوورم مه‌ردم عه‌شهرته‌گه‌و لایه‌نگره‌یلان ئه‌را ناوچه‌یل باشوورعیراق دویره‌و خریان و دو‌یا‌خریش ئه‌را سلیمانی هاوردنه‌یانه‌وه و له ۱۱ حوزه‌یران سال ۱۹۴۲ مه‌لا مسته‌فا بارزانی وه‌دزیه‌و ئه‌را بارزان گله‌و خوارد و له‌و

وه‌خته‌وه سه‌رۆکایه‌تی عه‌شهرته‌گه‌ی گرده‌ده‌س .

میژوو خه‌بات وتیکوشان مه‌لا مسته‌فا دژ وه حکوومه‌ته‌یل عیراقی و چوین تویه‌نست له سال ۱۹۴۵ دوجار له‌شکر عیراق بشکنیگ و ههمیش چوین وه‌زیر ناو‌خوه‌ی حکوومه‌ت عیراقی تویه‌نست وه‌پویل بریگ له‌عه‌شهرته‌یل کورد بسینی ئه‌را جی ته‌نگه‌و کردن له‌بارزانی وپارانی تا له‌ناوچه‌ی بارزان ده‌ریان بکه‌یگ باوته‌یله‌گه ک له شوینگی‌تر باسیان که‌یم ... وه‌لی له‌یره بایه‌د بجه‌یمه‌و هویر ک له ۱۱ تشرین یه‌کم سال ۱۹۴۵ شیخ‌ه‌حمه‌د بارزانی وه‌لا مسته‌فا بارزانی وه‌ل نزیکه‌ی هه‌زار چه‌گدارو خیزانه‌یلان روی کردنه ناوچه‌یگ له‌باکوور شار(شنۆ) له کوردستان ئیران و شماره‌یگ له ئه‌فسه‌ره‌یل کوردو مامۆستایه‌یل وه‌لیان بوین له‌وانه‌یش دوانزه ئه‌فسه‌ر له‌شکر عیراق ک به‌عزیگیان ئه‌فسه‌ر پایه‌به‌رز بوین و له به‌ریتانیا هوکاره‌ی هونه‌ره‌یل سه‌ربازی بوین و پله‌یل به‌رزیگ له له‌شکر عیراق داشتن . دو‌یا‌ی ره‌سینیان ئه‌را ئیران مه‌لا مسته‌فای بارزانی وه‌ل شماره‌یگ له ئه‌فسه‌ره‌یل سؤفیه‌ت له وانه‌یش فه‌رمانده‌ی گشتی هیزه‌یل رووژئاوای نازره‌بایجان دیدارکردو ئه‌وان نامۆزگاریی کردن ک خوه‌ی وه‌یزه‌یلی بچوو‌گه زیر فه‌رمانده‌یی قازی محمه‌د و له‌مه‌ردم ناوچه‌گه‌یش تواستن میوانداری په‌نابه‌ره‌یل بارزانی بکه‌ن و له کووتایی مانگ تشرین یه‌کم هیزه‌یل مه‌لا مسته‌فا ک نزیکه‌ی ۲۰۰۰ هه‌زار چه‌گدار بوین و شماره‌ی فره‌یگ تفه‌نگ ئنگلیزی وه‌پییان بوی ک له جه‌نگ وه‌ل له‌شکر عیراقی وه‌ده‌سه‌که‌فت گردوینه‌یان و بیجگه ئه‌وه‌یش فه‌یری ره‌شاش و یه‌ک توو‌پیش داشتن.

ئمجا بیلا بایمنه بان مه‌سه‌له‌ی حکوومه‌ت مه‌ردمی کوردی :

پیاوه‌یل سؤفیه‌ت له نزیکه‌ی مانگ تشرین دویم وکانون یه‌کم چاووراویگ له‌ناونی عه‌شایر کورد په‌خشه‌و کردن ک خوه‌یان ئه‌را جه‌نگ سه‌روه‌خوه‌یی ئاماده بکه‌ن و له‌سهران عه‌شایر وشه‌خسیه‌ته‌یل تواستن له شار مه‌هاباد گرده‌و بوون ، گشت عه‌شایر ده‌عه‌ته‌گه فه‌بوول کردن وئاماده بوین بیجگه عه‌شهرته‌یل مامش و مه‌نگوور و دیو‌کری ، ئمجا ههر له‌و وه‌خته بارووه‌زع حکوومه‌ت ئیران له پاشمه‌نه‌ی هه‌ریم نازره‌بایجان ودره‌و خراوی زیاترچیاد و دیموکراتخوازه‌یل

چه‌کدار له نازهربایجان ك كوت فه‌ره‌یان له مه‌ردم نازهربایجان سۆقیه‌تی یا مه‌ردم قه‌وقاز بوین ده‌سه‌یل سه‌ختیگ له حکوومه‌ت ئیران و هیزه‌یل چه‌کداری وه‌شانیان ك ئه‌و هیزه‌یله له‌وه‌راوه‌ر چه‌کداره‌یل نازهری خوه‌یان نه‌گردن وناچار بوین شوینه‌یل خوه‌یان چوول بکه‌ن و وه‌ی جووره شوورش وراپه‌رین سه‌راسه‌ر ناوچه‌گه گرده‌وه‌ر و هیزه‌یل سۆقیه‌تییش گرفت له‌ری هاتن هیزه‌یل ده‌وله‌ت مه‌رکه‌زی ئه‌را ده‌سمیه‌ت داین هیزه‌یل شکه‌س خواردگیان له نازهربایجان وه‌دی هاوردیان ك له‌کووتایی هیزه‌یل دیموکراتخواز نازهری تویه‌نستن ده‌سبگرنه بان باره‌گای فه‌رمانده‌یی هیزه‌یل حکوومه‌ت له‌ته‌بریز وه‌یزه‌یل ناو باره‌گاگه‌یش ناچارکردن خوه‌یان بیه‌نه ده‌سه‌و وه‌ی جووره سه‌رحه‌م ناوچه‌یل وشاره‌یل نازهربایجان روژه‌له‌ت که‌فته ژیره‌سه‌له‌ت حکوومه‌ت مه‌ردمی نازهربایجان. کۆنترۆل کردن ته‌بریز له‌لایه‌ن هیزه‌یل شوورشگیر نازهری ئاماژه یا ئشاره‌یگ ئه‌را قازی محمه‌د بوی تا سه‌روه‌خوه‌یی کوردستان ئعلان بکه‌یگ ؛ وه‌ی خاتره له ۱۵ مانگ کانوون یه‌کم و له گرده‌وبوینیگ له شار مه‌هاباد ك سه‌ران عه‌شایر وسه‌رکرده‌یل پارت دیموکرات کوردستان تازه مه‌لا مسته‌فای بارزانی و ۳ نه‌فسه‌رسۆقیه‌تی ئاماده‌ی بوین قازی محمه‌د دامه‌زرانن حکوومه‌ت مه‌ردمی کوردی جارکیشاو ئالای کوردستان به‌رزه‌و کریاو له شوین ئه‌وه په‌رله‌مان کوردی پیک هاتگ له ۱۳ئه‌ندام دامه‌زریا و له ۲۲ کانوون دویم سال ۱۹۶۶ قازی محمه‌د جوور سه‌رۆک کۆمار تازه ئه‌لوژیا ومحه‌د حسین خان سه‌یف قازی ئامووزای جوور وه‌زیر جه‌نگ ده‌سنیشان کردو ك راسیه‌گه‌ی ناوبریاگ کار بازرگانی کردیاد وه‌لی له‌وه‌ر ئه‌وه‌گ وه‌رج له ئه‌وه‌گ له‌لایه‌ن فه‌رمانده‌یی جه‌ندرمه‌ی ئیرانی پله‌ی کابتنی ره‌مزی وه‌یی دریاویگ جوور فه‌رمانده‌یگ سه‌ربازی ته‌ماشای ئه‌کریا و هه‌رکام له سه‌یف قازی ومه‌لا مسته‌فا بارزانی وعومه‌ر خان شکاک وحه‌مه ره‌شید خان بانه‌یی ك له‌و وه‌خته وه‌ل عه‌شه‌ته‌گه‌ی له عیراقه‌و گله‌و خواردویگ و هه‌میش زیرو به‌گ هه‌رکی پله‌ی جه‌نه‌رالی وه‌پییان دریاو جنگ سه‌ربازی سۆقیه‌تی تایبه‌ت وه‌جه‌نه‌راله‌یل ئه‌رایان ئاماده کریا. حکوومه‌ت کوردی تازه ك له جوارچووویه‌ی ناوچه‌یگ دیاریکریاگ دامه‌زریا تا شاره‌یل مه‌هاباد و بۆکان ونه‌غه‌ده وشنۆ

بگریگه‌وه‌ر چاودیره‌ییلگ له لایه‌ن په‌رله‌مان نیشتمانی نازهربایجان ئه‌رای کل کریاو خوه‌یشی دانیشته‌یل بویچگیگ ئه‌را په‌رله‌مانه‌گه‌ی له مه‌هاباد به‌ریا کرد و بریار دریا مه‌لا مسته‌فا وه‌ل شماره‌یگ له‌هیزه‌یلی وه‌ره‌و باشوور کۆمار کوردستان بچووگ تا له‌وه‌راوه‌ر هیزه‌یل ئیرانی له شاره‌یل سه‌قز وبانه‌و سه‌رده‌شت بووسیگ تاریه‌یل وه‌یه‌که‌و به‌سان ناوچه‌گه وه‌تایبه‌ت په‌ویه‌ندی هیزه‌یل حکوومه‌تی له ناوچه‌یله‌ر وه‌ل باره‌گای سه‌ره‌کیان له‌شار سه‌نه‌نده‌ج (سه‌ه) له‌و زمسان سه‌ردو سه‌خته بووریگ .

داگیرکردن ته‌بریز له لایه‌ن هیزه‌یل شوورشگیر نازهری له باکوور گرفته‌یل تازه‌یگ ئه‌را کۆمارکوردستان وه‌دی هاورد چوین هه‌رحه‌ن مه‌ردم نیشه‌جای ده‌یشت ئه‌و ناوچه‌گ له روژئاوای ده‌ریاچه‌ی ئوروومیه له‌باکوور تا شارماکۆ دریزه‌ دیری تورک نازهرین وه‌لی مه‌ردم نیشه‌جای کویه‌یل ودووله‌یل نزیك ئه‌و ده‌یشته کوردن و مه‌ردم نیشه‌جای شار میاندوئاو تیکه‌لن له‌هه‌ردو نه‌ته‌وه‌ی کورد وتورک و وه‌ی خاتره ناکوکی که‌فته ناوینی هه‌ردو کۆماره‌گه له بان ئه‌و ناوچه‌یله و هه‌رکام له کۆمار نازهربایجان وکوردستان ته‌قالا کردیاد ئه‌و شاره‌یل و ناوچه‌یله بچه‌یگه ژیره‌سه‌له‌ت و قه‌له‌مه‌ره‌و خوه‌ی وه‌ تایبه‌ت ك عومه‌رخان وعه‌شایر کورد ئه‌و ناوچه‌یله هویچ حه‌ساویگ ئه‌را نازهربایجانیه‌یل نه‌کردیان و له‌ناوچه‌یل نازهرینشین هامشوو کردیان وه‌لی ده‌سه‌له‌تاره‌یل سۆقیه‌ت له‌ناوچه‌گه له مانگ نیسان سال ۱۹۶۶ قازی محمه‌د ئه‌را ته‌بریز چرین تا شایه‌د بتویه‌نن ناکووکیه‌یل ناوینی کورد ونازریه‌یل چاره‌سه‌ر و بارووه‌زه‌گه ئارامه‌و بکه‌ن ، ئاکام یانه‌تیجه‌ی گفتوگووه‌یل قازی محمه‌د وه‌ل پیشاوه‌ری سه‌رکرده‌ی دیموکراتخوازه‌یل نازهری وه‌ ناوژیکردن ده‌سه‌له‌تاره‌یل سۆقیه‌تی له ته‌بریز ئه‌وه بوی ك هه‌ردولا له ۲۳ نیسان سال ۱۹۶۶ په‌یماننامه‌ی دووسی واژوو کردن ك ئمزا کردن ئی په‌یماننامه ترس و نیگه‌رانی خسته دل حکوومه‌ت ئیران چوین هه‌ردولا ئی په‌یامه وه‌تاران ره‌سانن ك هه‌ردو کۆماره‌گه وه‌گووره‌ی ئی په‌یماننامه دو نه‌ته‌وه‌ی سه‌روه‌خوه‌ین

وههق ئالشت كردن نوپنهرهیل لهناونییان دیرن وتویهنن پهیماننامهیلتر وهل یهکا ئمزایکهن ، برگهیل پهیماننامهگه وهی جووره بوین :

۱- ئالشت كردن نوپنهر لهناونی ههر دو حکوومهت .
۲- لهناوچهیلگ ک کورد کهمایهتی بوون بایهه له دهمزگا حکوومیهگان وهکاربگرنهیان و له ناوچهیل کوردنشینیش ههمان ههق وهئازهریهیل بدریهی .
۳- پیک هاوردن لوجنهیلگ ئابووری هاوبهش ئهرا چارهسهرکردن کیشهیل ئابووری ناونی ههر دو کۆمار و ئهندامهیل لوجنهگه بایهه لهلایهن سهروکایهتی ههر دو حکوومهت دهسنیشان بکریهن .

۴- هیزهیل ههر دو کۆمار بایهه ههروهختی نیاز بووگ دهسمیهت یهکتری بیهن .
۵- ههر گفتوگوویگ وهل حکوومهت تاران بایهه لهبان بنهواي بهرژهوهندی حکوومهت ومملتهیل ئازهربایجان وکوردستان بووگ .

۶- حکوومهت نیشتمانی ئازهربایجان بایهه گامهیلی ئهرا وهکاربردن زوان کوردی و پیشخستن رووشنهویری کوردی له ناوچهیل کوردنشین ژیردهسلات خوهی ئهلگری و کوردیش بایهه ههمان گام ئهرا ئازهریهیل ژیردهسلات خوهی ئهلگری .

۷- ههر دو لایهن کورد وئازهری بایهه ئهه کهسهیله یا ئهه کوومهلهیله ک تهقالا ئهرا شیوانن پهویههنديهیل میژوویی و برایانهی ناونی ههر دو مللهت کوردستان وئازهربایجان بکهن سزا بیهن .

ئامانج ئازهریهیل له واژوو کردن ئی پهیماننامه ئهوه بوی ک گوشار بخنه بان تاران تادهس بکهیگه گفتوگو وهل ئهحمهه قهوام سهروک ئهنجوومهن وهزیرهیل ئهرا پهکلاوه کردن کیشهیل ناونییان ، وهی مهرحهیله ک گشت خاک ئازهربایجان وکوردستان سههرلهنوو بخریهیلگه بان خاک ئیران و لهوهراوهر ئهوه سههرکردهیل وکاروهدهسهیل ئازهری له ههریم ئازهربایجان پۆست دهولهتی وهپییان بدریهی . ههرچهن سههرکردهیهتی کورد له ری سهر قازی برای قازی محهمهه و ئهندام وهرین پههرلهمان ئیران له بهعزی گفتوگووهیل ئهه ریککهفتهه بهشداربووی وهل ناردهزایهتی خوهی لهه باوهته ئاشکرا کرد ، چوین لهه باوهره بوی ک ئهه ریککهفتهه ک ئازهریهیل وهتهما بوین وهدزیهه وهل حکوومهت ئیران ئمزای

بکهن ماف کورد خستهیاده ژیرپاوی یهیش لهوهختیگ بوی ک ئازهریهیل ئهوهگ تواستهی وهدهسی هاوردن و وهی جووره هویح بنهوايگ یاسایی یا قانونی ئهرا کۆمار کوردستان نهمن و وهگوورهی ئهه ریککهفتهه کورد له کهمایهتی له چوارچوویهی دهولهت ئیران بویه کهمایهتیگ لهناو خاک ههریم ئازهربایجان . دویاخهر قازی محهمهه خوهی ئهرا تاران چی تاناردهزایهتی خوهی وسههرکردهیهتی کورد وهقهوام سهروک ئهنجوومهن وهزیرهیل برهسنى و لهلی تواست بکهیگه دهسلاتارههریمگ کوردی نوو ک بهشهیل کوردنشین ئازهربایجان وناوچهیلتر کوردنشین ک له ژیردهسلات دهولهت ئیران بوی بگریگهوهر ک له باکوورهه له سنوورهیل سؤقیهت دهس وهپی کردیاد تا نیمهی ئهه هیل یاخهته ک کرماشان وسنه لهباکووره وهیهکههه بهسیادهه و کاروبار ئنداری ئی ههریمه لهلایهن مهردم ناوچهگه بووریهیلگه ریوه فهرمانبههرهیل وپاسهوانهیل ههریمهگهیش کورد بوون ، قهوام سهروک ئهنجوومهن وهزیرهیل ئیران ک کابرایگ زیرهک وفیلبازبووی وهروالهت پیشنیارهیل قازی محهمهه پهسهن کرد وهمهرحیگ قازی رهزامهندی دکتور جاوید دهسلاتدار دیموکرات ئازهربایجان وهدهس باریگ ، دکتور جاوید وهتوندی له وهراوهر پلانهگه وسیاو پهسهنی نهکرد و وهی جووره ناکووی کیشمهکیش لهناونی کوردو ئازهریهیل دریژه وهپی دریا .

سههرای ئهوهگ وهل گفتوگووهیل تاران جهنگ لهناونی حکوومهت مههرکهزی لهلایگ و کوردو ئازهریهیل لهلایگتر وسیاویگ وهل جارجاریگ تهقه لهناونی ههردولا ئهکریا و موناوهرهیل سهربازی دریژه داشت و جارجاریگیش ئهه رویداگهیل بویچگه بویاده جهنگ چهن سهعاته و حکوومهت ئیران لهبان رووشنایی بریار حکوومهت سؤقیهت ئهرا دهرچگن لهخاک ئیران له مانگ مایس ،خوهی ئهرا پرووسهیل سهربازی لهچهه گوزهیشته زیاترئاماده کردیاد ک بهره یاجهبههی کوردستان له چوارچوویهی وهپررسیاریهتی لهشکهرحوارم سوپای ئیران وهفههرماندهبی هومایۆنی بوی ک له خوزستانهه ئهرا کوردستان کل کریاوه

وهرجله ئهوه وهرپرس پرووسه‌ی چهك كردن عهشایر عه‌ره‌ب بوی ؛ له‌ناوراس مانگ مایس هومایونی تویه‌نست ری واز بکه‌یگ وه‌یزه‌یلی وهره‌و سه‌قزو بانه‌و سه‌رده‌شت بو‌هیگ . ئویشن حکوومه‌ت سوڤیه‌تی به‌لین داویگه‌ کورد ك ته‌یاره‌و ده‌بابه‌و چه‌که‌یل قورس به‌یگه‌ پی و په‌نجا جوان کورد بو‌هیگه‌ئه‌را باکوو تا له‌ بو‌اره‌یل سیاسی و سه‌ربازی ئاماده‌یان بکه‌یگ وه‌لی ئه‌و به‌لینه‌یله‌ نه‌ورده‌ جی و قازی ناچار بوی پشت وه‌ عه‌شایر ناوچه‌گه‌ ئه‌را و سیان له‌ وهره‌وهره‌یزه‌یل حکوومه‌ت بو‌ه‌سیگ و له‌وهر ئه‌وه‌گ هیزه‌یل مه‌لا مسته‌فا بارزانی له‌ بان ئه‌و به‌رزایه‌یله‌ جیگیر کریابوین ك نزیك هیزه‌یل ده‌وله‌تی بوین هومایونی فه‌ره‌ نیگه‌ران بوی و بیجگه‌ هیزه‌یل بارزانی هیزه‌یل چه‌ن عه‌شه‌رتیگ بو‌یچگ وه‌یزه‌یل سه‌رک‌رده‌یگ وه‌ناو حه‌مه‌ ره‌شیدیش خوه‌یان ئه‌را جه‌نگ وه‌ل هیزه‌یل ده‌وله‌تی ئاماده‌ کردیان؛ ئمجا له‌وهر ئه‌وه‌گ هومایونی هیزه‌یل وکه‌ره‌سته‌ی جه‌نگی فه‌ره‌یگ ئه‌را ناوچه‌گه‌ هاوردو‌یگ قازی محه‌مه‌د وده‌سه‌لات‌داره‌یل سوڤیه‌تی گوشار خسته‌نه‌ بان عومه‌رخان شکاک وه‌ه‌رکیه‌یل هاوپه‌یمانی تا هیزه‌یلیان له‌ باکوور بکیشنه‌و و بانه‌ دهمیه‌ت‌داین هیزه‌یل قازی محه‌مه‌د ؛ سه‌ره‌تا عومه‌رخان وه‌بیانگ ئه‌وه‌گ چاره‌واگانی ئاماده‌ نین تو‌است عوزر بخوازی وه‌لی له‌سه‌ره‌تای مانگ مایس که‌م که‌م چه‌ک‌داره‌یلی ئه‌را مه‌یدان جه‌نگ کل کرد .

له‌ سه‌ره‌تای مانگ مایس ۱۹۴۶ جه‌نگه‌یل سه‌خت و خوینینیگ رویدان و سه‌رجه‌م ئه‌و جه‌نگه‌یله‌ له‌لایه‌ن ده‌سه‌و گرووبه‌یل بو‌یچگ ئه‌نجام گرتیاد وه‌ه‌ردولا وه‌شیوه‌ی وهره‌لایه‌یگ نه‌چینه‌ گژه‌کا؛ له‌سه‌ره‌تای ئه‌و مانگه‌ هیزه‌یل کورد سه‌رکه‌فتن له‌ یه‌کیگ له‌به‌ره‌یل جه‌نگ وه‌دس هاوردن ك یه‌یش بو‌یه‌ بایس نیگه‌رانی وداوه‌زیان وهری سه‌ربازه‌یل ده‌وله‌تی ؛ له‌و رویداگه‌ هیزه‌یل کورد نو‌ای هیزه‌یگ ده‌وله‌تی له‌ نزیك شار سه‌قز گردن و بیس سه‌رباز کوشتن و ۳۰ تریش وه‌ دیل گردن و دو ره‌شاش چوار هه‌زار گولله‌تو‌وپ وده‌سه‌که‌فت گردن و دو‌یاخر دیله‌یل کورد وه‌ل خوه‌یانا چه‌ک‌دارکردن و ئه‌وه‌کانیش ئه‌را ته‌به‌ریز هه‌ناردن. دو‌یاخره‌یزه‌یل ده‌وله‌تی تویه‌نستن هیزه‌یل کورد له‌ چه‌ن ناوچه‌یگ بو‌وه‌نه‌ دو‌یاوه‌ وه‌تایه‌ت له‌ نزیك ئا‌وای محه‌مه‌د ئاباد هه‌لکه‌ه‌فتگ له‌ ده‌وره‌ر شار سه‌قز

ك مه‌به‌س کورد له‌ی جه‌نگه‌ برین ری هامشو وه‌ل شارسه‌ بوی و دویم شه‌که‌ست هیزه‌یل کورد وه‌ختیگ بوی ك وه‌ ته‌ما بوین سه‌رجه‌م به‌رزایه‌یل ده‌ور شار سه‌قز بگرن ك له‌ئاکام هیزه‌یل ده‌وله‌تی تویه‌نستن نو‌ای ئه‌و ئامانجه‌ بگرن ؛ له‌شوین ئه‌وه‌ سه‌ره‌له‌نو‌و هه‌ردولا جه‌نگ وسانن و هه‌ردولا له‌ سنووره‌یل هیزه‌یل خوه‌یان بازگه‌یل وشکانن دامه‌زرانن و ئی هه‌قه‌ وه‌هیزه‌یل کورد دریا ك سه‌رجه‌م ئه‌و سه‌یاره‌یله‌ ك له‌ سه‌قزه‌و وهره‌و بانه‌و سه‌رده‌شت چن بو‌وشکنن ونه‌یلن چه‌ك وکه‌ره‌سه‌ی جه‌نگی ئه‌را هیزه‌یل ده‌وله‌تی له‌و ناوچه‌یله‌ بچو‌وگ و دو‌یاخ‌ریش هیزه‌یل هه‌ردو عه‌شه‌رت شکاک وه‌ه‌رکییش ئه‌را ناوچه‌یل خوه‌یان له‌باکوور گله‌و خواردن.

تایبه‌تمه‌ندیه‌یل قازی محه‌مه‌د وکۆمارکوردی :

له‌شوین ماوه‌یگ له‌و جه‌نگ وکیشمه‌کیش سه‌خته‌ قازی محه‌مه‌د په‌رده‌ی ئاسنین له‌ روی خوه‌ی لاورد و ری وه‌ چاودێره‌یل بیگانه‌ بیجگه‌ سوڤیه‌ت دا تا با‌یخ بیه‌نه‌ و لاته‌گه‌ی ؛ سه‌ره‌رای ئه‌وه‌گ ملله‌ت کورد هه‌س دوشمنایه‌تی له‌ وهره‌وهر به‌ریتانیه‌گان داشت وه‌خاتر ئه‌وه‌گ هیزه‌یل به‌ریتانی نانه‌ ره‌ت هیزه‌یل بارزانی له‌ عیراق و بیجگه‌ ئه‌وه‌یش پیاوه‌یل سوڤیه‌ت چاووراو فره‌یگ دژ وه‌به‌ریتانیه‌یل له‌ ناوچه‌یل کوردنشین په‌خشه‌وکردوین وه‌ه‌میش سه‌ره‌رای ئه‌وه‌گ کورد بو‌یگه‌ قوروانی سیاسه‌ته‌یل به‌ریتانی ؛ وه‌ل گشت ئه‌وه‌یشا قازی محه‌مه‌د ئه‌و زی‌ره‌کیه‌ له‌خوه‌ی نیشانداو له‌ چاودێره‌یل ولاته‌یل بیگانه‌ له‌وانه‌یش به‌ریتانیه‌یل تو‌است تاسه‌ردان کۆمار کوردستان بکه‌ن وله‌ نزیکه‌و وه‌ل بارووه‌زع ناوچه‌گه‌ ئاشناوه‌ بوون و ئه‌وه‌ بوی چه‌ن ئه‌مریکی وه‌ه‌ره‌نسییگ سه‌ردان ناوچه‌گه‌ کردن و قازیش میواندارییان کرد.

ئه‌و چاودێره‌یله‌ له‌ سه‌ردانه‌گه‌یان په‌ی وه‌یه‌ بردن ك ئی کۆماره‌ کیانیگ سه‌قامگیر نیه‌ و هه‌رچه‌ن هو‌یج بنه‌واو پشتیوانه‌یگ یاسایی یا قانونی نه‌یری وه‌لی ئی حکوومه‌ت ئه‌مر واقعه‌ هو‌یج ئالشت وئوولشتیگ له‌تی وه‌دی ناتگه‌ بیجگه‌ ئه‌وه‌گ ناوونیشان وه‌زیره‌گانی گوپریاس ئه‌را سه‌رۆك و قازی محه‌مه‌د خوه‌ی

بویه سه سهر کرده و تهنیا دهسه لاتدار پارتته گه و ئاوايه ييليش له لايهن خانه يل و ئاغايه يل وزه وي داره يل وسهران عه شايړ وه هاوکارى جه ندرمه يل نه وريانه رى ك جنگ كوردى له وهرى ان بوى وه لى له لايهن نه فسه ره يل مه هابادى ك جنگ سهربازى سوڤيه تى له وهرى ان بوى فه رمانده يى نه كريان.

شار مه هاباد ك نمونه يگ له شاره يل دلته نگ بوى كه مى گيان گردو خوه شى وشادى وه پيه و ديار داو كوچه و بازاره يلى قه ره باله و بوى ومه ردم وه له وه ر كردن جنگه يل نه ته وه يى خوه يان هه س كريان ك له ژيرچنگ سهربازه يل وجه ندرمه يل ئيرانى نه جاتيان بويه و جووره نازاد ييگ وه ده س هاوردوين ، نه وان هيش ك ئى ده رفه ته نه رايان ره خسيا تا وهل قازى محمه د ديدار داشتوون ستايش له كه سايه تى كريان و پهى وه نه وه بردن ك چوين ئى شه خسيه ته بويه سه هيمه ياره مزيگ نه را كورد له سه راسه ر كوردستان ، قازى محمه د پياويگ ناسايى وفره بالا به رز نه وى و نزى كه ي په نجا سال ته مه نى بوى و دايم پالتاويگ كويه نه ي سهربازى كرده وه و ريش نازكيگ هيش تيار و سيمى زاهدانه يگ و رهنگ پووسى مه يله و زه رد بوى نه ويش وخاتره وه گ كه م خوراك بوى ، قازى نه جگاره كيش ونه شه راوخوه ر بوى و دهنگى نازك و دلنشين و ئايمىگ ئارام وكارابوى و ته قالا كرده ياد له نه زموون ياته جروبهى ملله ته يل جه هان نه را خزمه ت كردن وه ملله ته گه ي سوود ونه ف بوه يگ و چه ن زوان زانستيار له وان هيش زوان رووسى وئنگليزى وئسپانى و هه ميش ميژه گه ي ودرده سى پر بوى له كتاو هيل جووره جوور نه ده بى وسياسى و وه زوانه يل بيگانه بوى. قازى باوه ر بته ويگ داشت و پياويگ نازاو و گيانفيدا و ميانه ره و بوى و دايم ته ماشاى دوير كرده ياد و له و سه رده مه خوازيار مافى گ عادلانه نه را ملله ت كورد بوى ك نه ويش ئوتونؤمى ياحوكمزاتى له چوار چيوه ي ده ولته ئيران بوى باوه ر وه ي ديدگا داشت ك كورد له لايهن ره گه زيه و يه ك خيزانه وهل فارسه گان وه ويچ وه ربه سيگ نيه تويه نى نو اى يه كگرتن يان بگريگ هه ر وه و جووره گ ميديه گان وه فارسه گان ره فتار كردن ، قازى

مه حمه د خوه ي له و باوه ر ه بوى ك كورده يل نه وه ي ميديه گان و مه يل داشت ك ره گه ز ئوتؤمؤلؤجى به يگه وشه ي مه هاباد و وه جى سه قام ميديه گان بناسنيگه ي ، وه لى نه بايه د يه يش فه رامووش بكه يم ك قازى مه حمه د و هاوريه گانى نه لگر ئاره زو وه يل نه ته وه يى بوين و وه ته مائى نه وه نه وين ك مه هاباد بووگه ناوه ند رووشنه ويړى كوردى و حه ره كه ي نه ته وه يى كوردستان و شوين ناوه نده يلتر جوور سليمانى ودياربه كر وقاملؤ بگري.

ته قالاى فه ريگ كريا نه را به رزه و كردن ئاست ياموسته و اى خوه نستن وه زوان كوردى ، له سه رده تا مامؤستايه يل زه حمه ت فره يگ كيشيان و كتاو هيل فارسى وه شيوه ي ده مايدم يا شفاهى له ناو پؤله يل قوتابخانه يل نه را ته له به يل ته رجومه كريان وله شوين ماوه ي كوليگ و وه رچ له رميان كؤمار كوردى كتاو هيل كوردى نه را قوناغ سه رده تا يى چاپ كريان و بيجه نه وه يش رووزنامه يگ و بلا و كراوه يگ سياسى وه رزى چاپ كريان ك هه ر دوگيان ناويان كوردستان بوى و بيجه نه وان هيش دو گوڤار چاپ نه كريان وه ناوه يل هاوار وه لال و سه رجه م نه و بلا و كريا يه له چاپخانه ي مه هاباد چاپ نه كريان ك له شكر قرمى سوڤيه ت خه لاتى كرده يگه پارت ديموكرات كوردستان . قازى محمه د بايه خ فره يگ نه دا وه ويژه يا نه ده ب وزوان كوردى و نه را ئى كار ه پشت وه هه ر دو شاعر ناودار كورد هه ژار وه يمن به سياد ك ديوانه يل شعريان له و سه رده مه چاپ كريان . هه ر چه ن ئى ته قالايله له ته مه ن كول كؤمار كوردستان نه تويه نست ئاره زو وه يل به راورد بكه يگ و ئاست رووشنه ويړى مه ردم مه هاباد بره سنيگه ئاست هه ر دو ناوه ند عيراق و سووريا ك ٢٥ سال وه رچ له يه وه نازادى زوان كوردى له تيان نه نويسياو نه خوه نيا وه لى له لايهن سياسيه و تويه نيم بويشيم ك شار مه هاباد بويه ناوه نديگ ك سه رنج و ديد چه وه يل سه رجه م ملله ت كوردستان وه ره و لاي خوه ي كيشا ، سه رجه م ناوه نده يل رووشنه ويړى كوردى له به يرووت و نه سه ته ميوول و به غذا وكويه يل ترسناك رووژئاواى ئاسيا چه وه رى بوين تا بزائن ئايا قازى محمه د تويه نيگ له ي ته قالا سه ربه كه فى يا نه . فره له كورده يل په يوه ندى وه پيه و كردن نه ته نيا كورده يل عيراق به لكه له سووريا و توركيائيش . له لايگتره و ته قالاگان قازى

وہل بہ عزی رخنہیل و تاییہت لہ لایہن جوانہیل روی و مروی بوی ، ئەوانہگ لہو باوہرہ بوین ک پارتہیل نہتہوہیی کویہنہ نیہتویہنن برہسنہ ئامانجہیل سەرہکی مللہت کوردستان و ئەوہ بوی بریگ لہو جوانہیلہ پارتیگ تازہ لہ کوردستان عیراق و ہناو رزگاری دامہزرانن.

ہہسہیل بیزارۍ و دوشمنایہتی کردن سۆقیہت :

پارتہیل نہتہوہیی کویہنہی کوردستانی جوور ہیوا لہ عیراق و خوہیبوون لہ سووریا ئەوقەرہ لایہنگر و پاپہی قازی محمەد نہوین ئەویش وە خاترداشتن پەویہندی نزیك وەل سۆقیہت ، بیجگہ ئەوہیش ترس و بیزارۍ لہ سۆقیہت لہناو کوومہلگہی کوردہواری بلاو بویگہو ئەویش وە خاتر چەن ہووکار و یەکمیان ئەوہ بوی زوورم مللہت کورد موسەلمان و باوہر دینیان بتہو بوی و لہ ہہلوئیست سۆقیہت لہ وەر اوہر دین نیگہران و دودل بوین ، بیجگہ ئەوہیش فرہ لہمەردم ناوچہیل کوردنشین وەل ئەو پەنابەرہیلہ دیدار و دانیشتن کردن ک لہ یەکیہتی سۆقیہت ہاتوینہو یا وەل سەربازہیل موسەلمان لہشکر قرمز قسەکردیان و سەر جہم ئەوانہ وینہ یارہسم رہینیگ لہ ہہلوئیست رژیم سۆقیہت لہو وەر اوہر مللہتہیل رووژہلەلات بەرجہستہ نہکردن و بایہد ئەوہیش فہرامووش نہکەیم ک رووسہیل ہەر لہ سەردەم دەسلەت قەیسەرہیل بوینہ دوشمن کلاسیکی کورد ئەرا نموونہ لہ جہنگ یەکم جہانی ہیزہیل رووسیا لہ بان رووہر گہورایگ لہ خاک کوردستان جہنگ کردن ویرانی و کاوولکاری فرہیگ لہشوین خوہیان ہیشتنہجی ک شوینہواریان تا ئیسہیش لہبہ عزی ئاواپیہیل دەور وەر مہہاباد و چەن شوینیگ شارہگہ ہہسہیان ، لہو سەردەمہ ہیزہیل رووسی دەسلەت ئەوہ داشتن تەقہ لہ ہەرکەسیگ بکەن ک لہمال بایگہ دەیشت ، شارہگہ ئاگر دریا و تالان کریا و گشت ئی یادگاریہیلہ بوینہ بایس ئەوہگ مللہت کورد بیزار بووگ لہ سۆقیہت و تا ئەوہرگ وەختی دالگ و باوگ منال چہتوینیگ بیاشتان یامنالہگہیان بگریاتاک ئەرا بی دەنگ کردنی وە وشە(رووس) رخی بردیان.

رووسہیل تەقالای فەرہیگ کردن تا سیمای خوہیان لای کورد شرینہو بکەن و ئەرا رہسین وەو ئامانجہ نیمچہ ئازادیگ دانہ کوردہیل یەکیہتی سۆقیہت و لہ زحمەت و کوششہیل ئەفسەر کورد (سەمەند سیامەندوف) ک یەکیگ لہ کۆلۆنیالہیل لہشکر قرمز بوی ستایش کردن و جوور قارہمانہیل لینینگراد ہساوی کردن ، وەلی ئایا تا چہنیگ سۆقیہت لہی کاریہ سەرکەفتگ بوی؟ ئەوہ حوکم داین لہبانی سەختہ وەلی بەش فەرہیگ لہ کوومہلگای کوردستان لہوانہیش خاوەن زہوی وزارہیل و بازرگانہیل و پیاوہیل دینی باوہر وە سیاسەتہیل سۆقیہت نہیاشتن و ئی بی متمانہییہ قازی محمەدیش گرتہوہر وەخاتر ئەو پەویہندیہیل نزیکە ک وەل سۆقیہت داشتہی ، دیوار بارہگایہیل حکوومەت لہ شار مہہاباد لہ پۆستەر دعایہکردن ئەرا سۆقیہت داپووشیاوین و رووژنامہیل پر بوین لہو باوہتہیلہ ک لہزوان رووسیہو تەر جومہ کریاوین و شاعرہیل و شان و بال ستالین و لہشکر قرمز شعر وتیان و ستایش لہ لیان کردیان . ئمجا وە پیچہوانہی ئەوہگ لہ ئازہربایجان روی ئەیا کوردستان لہ دیار دہی پیاوہیل و جاسووسہیل سۆقیہت پاکہو بوی بیجگہ شمارہیگ لہ شۆفیرہیل ک جوور چاودیر یا وەکیل سۆقیہت لہناوچہگہ مەنن و کار جاسووسہیل وەشیوہی نہینی یا سری ئەنجام گرتیاد و وتیان ک نوینەر سۆقیہت ہالہ مہہاباد وەلی دەسلەتدارہیل شارہگہ ئەو قسہیلہ خستیانہ دروو وەلی ہاشیموف قونسولگەر سۆقیہت لہ رہزائیہ و عەلی ئەکبەرؤف دەسمیہتدہری لہو وەختہ سەردان شار مہہاباد کردن. لہ وەختیگیش حوکم ترس و توفاندن لہ رووژہلەلات ئازہربایجان بەرقەرہا بوی ، ئەو ترسہ لہ کوردستان کەمتر بوی و تەنیا یەک یا دو رویداگ تیرۆر و ئایم کوشتن لہ کوردستان روی ئەیا لہ وەختیگ شەپۆل کوشتن و برین لہ ئازہربایجان فرہ وەرولاو بوی، وەل گشت ئەوہیشا بہ عزی لہ هاوولاتیہیل کورد ک وەل رژیمہگہ ئاویان وەبەک جووہو نہچیا و وەرہو تاران کووچ کردیان و بیجگہ ئەوہیش ئایم لہ شار مہہاباد تویہنستیاد وەئاشکرا گوش بیاتادہ ہەوالہیل و دەنگوباس رادیوئ ئەنقەرہ و لہندەن ، لہو وەختیگ ہەرکەسیگ لہ تەبیریز گوش بیاتادہ ئەو دو رادیوئ لہ سیدارہ ئەدریا . مہبەست قازی محمەد و وەزیرہیلی لہو ئازادی و نووگہرایبی ولیبرالیہ تەنیا ئەوہ بوی ک رہزامہندی

مهردم بارنه دەس لان كه م رزمه ندى مهردم مه هاباد ك تازه له زوورو زولم و زهفت كردن نازادى له لايهن رژيم ئيران نه جاتيان بويگ .
نارمزه يه تى عه شايير :

ئه گهر سوڤيه ت ده خاله ته ييل خودى له ناشته و كردن عه شايير وهل حكوممه ت كه مه و نه كرداگ ؛ نه تويه نسته سهر كه فتن وده دس باريگ و هه رچه ن هوو كار هيل ميژوويى و كوومه لايه تى ودينى ك عه شايير هان ديا د تا له و هراوه ر حكوممه ت پشتگيرى كريا گ له لايهن سوڤيه ت بووسن ؛ وه لى هوو كار ئابوو رى سه به ب سهره كى هاو كارى عه شايير وهل حكوممه ت قازى بوى له وهر ئه وه گ مهردم عه شايير ئه را و ه ريه و بردن ژيان خو هيان پشت و ه به ره م ته ماكوو به سيان و وه ختى باز ره ييل ئيران له رويبيان به سيا وهل گرفته ييل گه ورايگ رويه وروى بوين و خوراك و هره و كه مى چيا د و بايه ديش هه رچى داشتن وهل بارزان يه ييل به شى ب كرديان . ئى نارمزه يه تى عه شاييريه له باشوور توند تر بوى له وان هيش كوشتن (قه ره نى ئاغا) كور مام عه زيز سه روك عه شره ت مامش و كوشيان بايه زيد ئاغا سه روك عه شره ت (مه نگوور) ك وهل قازى محمه د دوشمن بوين و فونسلگه ر سوڤيه ت له شار رمزه ئيه سهردانيان كرد وه هره شه له ليان كرد ك هيزه ييل بارزانى ده يگه گژيانا ؛ وه ختى مام عه زيز كوت له بان نه يارى ياموعاره زه ي خودى كرد هيزه ييل بارزانى په لامار ناوچه گه ي دان و ناچارى كردن وهل ب رپيگ له چه كداره يلى و هره و عيراق بووايگ ؛ وهل له باكوور شار رمزه ئيه عه شايير كورد له ژيرده سلات (عومه رخان شكاك) بوين ك وه زير جهنگ بو له حكوممه ت قازى محمه د و ته نيا عه شره تيگ له مه هاباد ك قازى محمه د تويه نسته و هره و لاي خودى بكي شيه گه ي عه شره ت (توورك) ك نزيكه ي هه زار چه كدار داشت و به شيگ له عه شره ت (زه رزه) له ناوچه ي شنو و ته نانه ت مه لا مسته فاي بارزان ييش ئه و قه ره وهل قازى محمه د ته با نه وى ؛ وه ي خاتره قازى محمه د هه س كردياد ك له و هراوه ر گوشاره ييل فره ي حكوممه ت تاران ته نيا و بى پشتيو انه ؛ سه ره راي ئه و هه مگه به لىن وه وه له يله ك سوڤيه ت داره ي قازى محمه د وهل قازى تا كوتوايى سال ١٩٤٦ هويچ چهك قورس يا پياو راهاتگيگ وه چه كه ييل تازه نه ياشت . وه ختيگ

ئاماده كار يه ييل سه ربازى ئيران روى له زياى بوين كرد قازى محمه د نامه ييل چه ماسي يگ ئه را عه شايير نويسا و له بان يه ته نكي د كرد ك سوڤيه ت به لىن وه پى داگه ك ئه گه ر عه شايير كورد خو هيان ئه را جهنگ وهل هيزه ييل ده وله ت ئيران ئاماده بكه ن گشت داخو ازيه ييل و نياز ه ييليان له چهك ومه واد خورا كى زامن كه يگ وهل عه شايير نه چينه پيرى داخو ازيه ييل قازى محمه د .

به ش بيس و يه كم

سه رله نوو كۆنترۆل كردن ناوچه گه وده دس حكوممه ت ئيرانى :

له وه ختيگ رويداگه ييل وه توندى گوپرانكارى وه خو هيانه و ديان ؛ حكوممه ت ئيران ئعلان كرد ك ديموكراتخو ازه ييل نازه رى چوارده ور ناوچه ي زه نجان دانه ك به شيگه له هه ريم نازه ربايجان . وه ختيگ حكوممه ت برياردا وه زوور ئه و ناوچه سه رله نوو بخه يگه ژيرده سلات خودى سه ركرديا ه تى نازه ربايجان رازى بوين تاناوچه گه چوول بكه ن و له كووتايى مانگ تشرين دويم ئه و ناوچه و ته واهه تى كه فته ژير ده س له شكر ئيرانى و له نيمه شه و ١٠ ي كانوون يه كم هيزه ييل ده وله تى په لامار باره گاي هيزه ييل نازه رى له ته نگه ي قوفلان كوو هه لكه فته گ له باشوور شارميانه په لاماره يزه ييل نازه رى دان و له شوين وه رگري يگ ٢٤ سه عاته هيزه ييل نازه رى شكيانه و فه رمانده گه يان ئه را ناوخاك يه كيه تى سوڤيه ت واي ئه و يش له شوين ساليگ له داگير كردن ته بريز . ئه و فه رمانده له برووسكه يا به رقيه يگ ئه را قه وام سه روك ئه نجوومه ن وه زيره ييل ئيران وه يه ئشاره كرد ك ئاگادار سه يف قازى يه كيگ له سه ركرده ييل كورد كردگه ك توايگ خودى به يگه ده سه و له هيزه يلى تواستگه ده س له كرده وه ييل سه ربازى دژ وه هيزه ييل ئيرانى ئه لگرن . له ١٣ مانگ كانوون يه كم سه در قازى براى قازى محمه د وئهن دام په رله مان ئيران ك له شارمه هاباد وجورئه لقه ي په يوه ندى له ناوونى براگه ي و حكوممه ت ئيرانى له شار (ميان دوئا و) بوى ئاگادار جه نه رال هومايؤنى كرد ك هيزه ييل كوردى ئاماده ي وه شيوه ي دووسانه پيشوا زى له له شكر ئيرانى بكه ن ؛ جه نه راله گه يش له جواوى وه ت هه روه ختى چه كداره ييل بارزانى له مه هاباد خو هيان بكي شنه و ده س وه جى هيزه يلى ئه را شارده گه تيه رى ؛ دوياخر هومايؤنى هيزيگ پيكه اتگ له عه شايير

سەرۆه حکوومهت ئه‌را ناوچه‌گه کل کرد ک له مه‌ردم عه‌شره‌ت دهبوکری ومامش ومه‌نگور پیک هاتوین ک له‌عیراقه‌و وه‌فه‌رمانده‌یی جه‌نه‌رال شه‌ریفی هاتوینه‌و ؛ ئی هیزه له‌لایه‌ن نوپنه‌ره‌یل قازی محمه‌د له‌ ده‌روازه‌ی شار مه‌هاباد نوایان گیریا و وه‌ فه‌رمانده‌گانی وتن ک وه‌گوره‌ی ریککه‌فتن وه‌ل هوماپۆنی بایه‌د هیزه‌یل عه‌سکه‌ری کۆنترۆل شاره‌گه بگره‌نده‌س نه‌هیزه‌یل عه‌شایر ک شایه‌د پاشاگه‌ردانی وشوای شیو له‌شاره‌گه بنه‌نه‌و له‌ناکام پیاوه‌یل عه‌شایر وه‌بی ته‌فه‌ خوه‌یان کیشانه‌و . له ۱۵ ی کانوون یه‌کم سال ۱۹۴۶ وه‌شوین دوپاکیشان هیزه‌یل بارزانی له‌مه‌هاباد وه‌ره‌و شار نه‌غه‌ده له‌شکر ئیرانی هاته ناو شاره‌گه و کووتایی وه‌ کۆمار کوردستان هاورد ک ته‌نیا یه‌ک سال دریزه کیشا . پیشوازی گه‌رمیگ له‌ له‌شکر ئیرانی کریا وقازی محمه‌د چه‌ن جاریگ سه‌ردان فه‌رمانده‌گانی کرد وه‌ل له ۱۷ ی کانوون دویم شماره‌یگ له‌ هاوولاتیه‌یل کورد له‌لایه‌ن سه‌ربازه‌یل ئیرانی ده‌سگیر کریان و رووژ دوپاتریش قازی محمه‌د وسه‌یف قازی وشماره‌یگتر له‌ سه‌رکرده‌یل کورد گیریان بیجگه حاجی بابا شیخ ک پیاو دینی ناوداریگ بوی سه‌رجه‌م ئه‌ندامه‌یل حکومه‌ته‌گه‌ی قازی محمه‌د ده‌س وه‌سه‌رکریان و شماره‌ی فره‌یگ له‌ شه‌خسیه‌ته‌یل کورد یا وه‌ره‌و عیراق واین یا له‌ ئاواپه‌یل دویره‌س خوه‌یان شاردنه‌و . ئه‌وانه‌یش ک تویه‌نستن خوه‌یان له‌چنگ هیزه‌یل حکومه‌ت ده‌ریکه‌ن وه‌یه سزا دریان ک خیزانه‌یلیان پیاوه‌یل عه‌شایر بووه‌نه مال وله‌حه‌ساو خوه‌یان نانایان بیه‌ن ؛ له ۲۰ کانوون دویمیش سه‌در قازی له‌ماله‌گه‌ی له‌ تاران ده‌سگیر کریا و ئه‌رامه‌هاباد بریا و وه‌ل براگه‌ی زندانی کریا یه‌یش سه‌ره‌رای ئه‌وه‌گ له‌ یه‌ک ساله له‌ ته‌مه‌ن کۆمار کوردستان ته‌نیا یه‌ک جار ئه‌را ناوجیگه‌ری وه‌فه‌رمان حکومه‌ت ئیران له‌ تاران دویره‌و که‌فتویگ . دوپاخ له‌شکر ئیرانی له‌سه‌رجه‌م هاوولاتیه‌یل تواست هه‌رکه‌س شکاتیگ له‌ ده‌سگیرکریاگه‌یل دیری بیلا شکاته‌گه‌ی پیشکه‌ش بکه‌ی و ئه‌وه بویه دادگای عه‌سکه‌ری هه‌ر یه‌ک له‌قازی محمه‌د وسه‌یف قازی وسه‌درقازی وه‌مه‌رگ مه‌حکووم کرد وشه‌فه‌ق رووژ ۳۱ ئازار ۱۹۴۷ ئه‌و سه‌رکرده‌یله له‌ مه‌یدان چوراچرای شار مه‌هاباد له‌ سیداره دریان.

دوای ئه‌وه حکومه‌ت ئیران به‌رنامه‌یگ ئه‌را سه‌رینه‌وه‌ی گشت شوپنه‌واره‌یل

حکومه‌ت قازی محمه‌د دانا و ده‌س کرده جیوه‌جی کردنی و له‌ به‌سان چاپخانه‌یل کوردی و نوآگردن له‌ په‌روه‌رده‌و هووکاره کردن وه‌ زوان کوردی ده‌س وه‌پی کرد و وه‌سوزانن کتاوه‌یل کوردی وترسانن عه‌شایر کووتایی وه‌پی هاوردو ئه‌را رخ بردن عه‌شایر هیزه‌یل له‌شکر یانزه ئاغاو ده‌ره‌به‌گ له‌ عه‌شایر فه‌یزوالله به‌گی و گورک له‌ سه‌قز. شایان باسه یه‌کیگ له‌ تابه‌تمه‌ندیه‌یل شار مه‌هاباد ک بایه‌د باس بکریه‌ی ئه‌وه بوی ک له‌ یه‌کمین چرکه‌یل رمیان حکومه‌ت دیموکراتخوازه‌یل نازه‌ربایجانی کاروده‌سه‌یل ئه‌و حکومه‌ته له‌لایه‌ن جفتیاره‌یل وکارگه‌ره‌یل وکاسبکاره‌یل په‌لاماردریان و یه‌یش نیشانه‌ی ئه‌وه بوی ک مه‌ردم تاجه‌نی له‌و حکومه‌ته بیزار بوین ؛ وه‌ل له‌ مه‌هاباد گشت چشتیگ وه‌ئارامی کووتایی وه‌پی هات ؛ ئمجا مه‌سه‌له‌یگ ک بایه‌د له‌ هویر نه‌چووگ ئه‌وه‌سه ک له‌سه‌راسه‌ر نازه‌ربایجان هیزه‌یل ئه‌من وموخابه‌رات خوه‌یان ئه‌را له‌یوا رووژیک ئاماده‌و ته‌یار کردوین له‌ وه‌ختیگ حکومه‌ت کوردستان له‌یوا هیزیک ئه‌منی نه‌یاشت یه‌یش ئه‌وه نیشان ده‌یگ ک حکومه‌ت قازی محمه‌د حکومه‌تیگ مه‌ردمی بویه لان که‌م له‌ مه‌هاباد پایته‌خت. له‌ باکوور عومه‌ر خان وعه‌شایر هه‌واخواو لایه‌نگری به‌شداری له‌و رویداگه‌یله نه‌کرد و له‌شکر ئیرانی وه‌ ئاشکرا نه‌تواستیاد پرووسه‌یلی ئه‌نجام بیاتاد ک عومه‌رخان له‌لیان بی خه‌وه‌ر بوپاتاک وه‌تابه‌ت پرووژه‌ی بردن هیزه‌یل ئه‌را نازه‌ربایجان ؛ هه‌روه‌ی خاتره له‌وه‌ختیگ عومه‌رخان ته‌قالا کردیاد پیاوه‌یل عه‌شره‌ته‌گه‌ی ئه‌را هیرش وپه‌لامارداین دیموکراتخوازه‌یل نازه‌ری ئاماده بکه‌یگ جه‌نگ وه‌ل نازه‌ریه‌یل وسیا و ته‌نیا یه‌کیگ له‌سه‌ران عه‌شایر وه‌ ناو زیرو به‌گ واز له‌جه‌نگ ناورد و په‌لامار سه‌ربازه‌یل ئیرانی له‌ ناوچه‌ی (بلانش) له‌ نزیک شار ئورومیه دا له‌وه‌ختیگ وه‌ل جه‌نه‌رال هوماپۆنی گه‌فتووگ کردیاد . زیرو به‌گ تویه‌نست وه‌ل شماره‌یگ له‌ پیاوه‌یل عه‌شایر و ئاشووریه‌یل وه‌ره‌و شار (سنۆ) بچن و له‌وره ته‌قیانه هیزه‌یل بارزانی ک له‌ حال ئاگره‌سیگ ناحیگی یا ناموسته‌فر وه‌ل حکومه‌ت مه‌رکه‌زی بوین و بارزانی ئه‌و فه‌رمان حکومه‌ته جیوه‌جی نه‌کرد ک له‌لی تواست یاچه‌ک بنه‌نه زه‌وی یا ئه‌را عیراق گله‌و بخوه‌ن وئه‌وه بوی سه‌رله‌نووه جه‌نگ ده‌س وه‌پی

کرد و بارزانی و پیشمرگه‌گانی و ده‌جنگ و دره و باکوور شار ماکو چین و له‌وهره و له چه ئاراس کردنه ئه‌وده‌س و دره و خاک یه‌کیه‌تی سۆفیه‌تی.
کووتایی باسه‌گه :

ئه‌ی دویا ته‌قالا ئه‌را دامه‌زرانن ده‌وله‌تیگ کوردی و سه‌ره‌له‌نو و داگیرکردن شارمه‌هاباد له‌لایه‌ن هیزه‌یل حکوومه‌ت کووتایی و هپی هات ئه‌ویش و هخاتر نه‌بوین یه‌کیه‌تی له‌ناونی خود کورده‌یل و پشت به‌سان و ه‌بیگانه‌یل . گرفته‌یل نه‌ته‌وه‌ی کورد ته‌نیا له سه‌رکردایه‌تی نه‌وی به‌لکم گرفت له چینه‌یلتر کوومه‌لگایش بوی و بیجگه ئه‌وه‌یش هیزه‌یل شوورش ته‌نیا پشت و سه‌ران عه‌شایر و پیاوه‌یلی به‌سیاد ک ئه‌وانیش و ه‌شیوه‌ی ته‌واو باوهر و کیشه‌گه نه‌یاشتن به‌لکم به‌عزی له و عه‌شایره ته‌نیا له هویر چه‌پاو و وده‌س هاوردن ده‌سکه‌فت بوین و وختیگ حکوومه‌ت ده‌سلاتی لاواز بویاتاگ و هل شوورش بوین و وختیگیش شوورش ده‌سلاتیگ نه‌یاشتاگ پشتگیری له حکوومه‌ت کردیان . له سال ۱۹۴۶ عه‌شایر کورد نه‌یار یا موعارز ده‌سلات حکوومه‌ت بوین و له‌هه‌مان و هختیش له ده‌سلات قازی محهمه‌د نارازی بوین هه‌رچه‌ن له نه‌ته‌وه‌ی خوه‌یان بوی هه‌میش و ه خاتر په‌یوه‌ندیه‌یل قازی محهمه‌د و ده‌وله‌ت سۆفیه‌ت عه‌شایر لایه‌ن له‌شکر ئیرانی گردن . و له هه‌ویرمان نه‌چووگ هه‌وکار سه‌ره‌کی رمیان کۆمار یا جمه‌ووری مه‌هاباد ئه‌وه بوی ک سۆفیه‌ت به‌لین یا قه‌وله‌یل خویان له و هراوهر کورد جیوه‌جی نه‌کردن ، بیجگه ئه‌وه‌یش سه‌ره‌له‌داین پارتیگ نه‌ته‌وه‌یی و چالاک و تازه بایه‌د ریزه‌یل گشت رووشنه‌ویره‌یل یه‌ک بخستاگ نه و ته‌واوی خوه‌ی بیاتاگه‌ دس بیگانه‌یل تا ئه‌را ئامانجه‌یل و به‌رژه‌وه‌ندیه‌یل خوه‌یان و هکاری بووردیان و دویاخریش و ته‌نیا بیشتانه‌ی جیه‌و تا و ه‌ناسانی سه‌رکوت بکریه‌ی . به‌ل ئه‌و ده‌وله‌ت بوچه‌گه و ه پشتگیری له‌شکر قرمز دامه‌زریا و له‌شوین دهرچگن ئه‌و هیزه‌یله له‌خاک ئیرانیش مه‌نه‌ی و ه ئومید ئه‌وه‌گ ئه‌و هیزه‌یله سه‌ره‌له‌نو و خاک ئیران داگیربکه‌ن.

و له وختیگ کورد بی ئومید بوی و هیزه‌یل حکوومه‌تیش دی رخ و ترسیان نه‌مه‌ن حکوومه‌ت قازی هویج ئومیدیگ ئه‌را مه‌نن نه‌یاشت . ئی رویداگ گه‌ورا

ره‌نگدانه‌وه‌ی ترسناکیگ له بان سه‌رجه‌م جموجویل یا حه‌ره‌که‌ی نه‌ته‌وه‌یی کوردی هیشته‌جی و نه کوومه‌له و نه‌یش پارت دیموکرات کوردستان مه‌ن و شماره‌ی فه‌ریگ له سه‌رکرده‌یل ناودار و چالاک کورد کوشیان یا خریانه زندانه‌یل یا ناچار بوین زید باوگ و باپیره‌یلیان بیلنه جی و روی بکه‌نه غه‌ریبی و ناواره بوین و له یه و مه‌عنا‌ی ئه‌وه نیه ک حه‌ره‌که‌ی نازادیخواری و نه‌ته‌وه‌یی کوردی کووتایی و هپی هات ، به‌لکم ئه‌و کۆمار کوردستانی له لایه‌ن چینه‌یل جوور و ه‌جوور ملله‌ت پشتگیری له‌ی ئه‌کریا . یه‌یش و ه‌ناشکرای له‌وه‌رچه‌و مینی ک له‌وه‌ختیگ حه‌ره‌که‌ی نه‌ته‌وه‌یی کورد جوور حه‌ره‌که‌تیگ کرده‌یی یا عه‌مه‌لی له ناوچه‌گه سه‌ینی و قورسای خوه‌ی دیری و له تا ئیسه‌یش و اتا یا مه‌فه‌ووم نه‌ته‌وه له‌تی و ه‌خاسی رووشن نیه له‌وه‌ر ئه‌وه‌گ تا ئیسه‌یش زوورم هاوولاتیه‌یل کورد له‌هه‌ر چوار پارچه‌ی کوردستان هه‌واخواو لایه‌نگر سه‌ران عه‌شایرن و ته‌نیا گووش و نه‌وان دهن ئه‌را هه‌ر کاریگ و حکوومه‌ته‌یل ئه‌و ولاته‌یله ک ملله‌ت کوردستان له ناونیان به‌شه‌و کریاس بایه‌د و ه‌شیوه‌یگ نازادی به‌نه ئی ملله‌ته و دس ئه‌لگرن له کپ کردن دهنگ و هاوار نازادیخواز ئی ملله‌ته تا لایه‌نگری ئی ملله‌ت گه‌ورا و ده‌س بارن هه‌ر و هه‌و جوورگ ولات سویره‌تویه‌نستگه لایه‌نگری گشت ئه‌و نه‌ته‌وه‌یله باریگه‌ده‌س ک له و ولاته و له یه‌کا ژیه‌ن و ئه‌گه‌ر له‌ئیرانیش په‌یره‌وی له چنه سیاسیگ بکریه‌ی و نه‌یلن بیگانه‌یل دس بخه‌نه ناو ئی کیشه‌وه یه‌کیه‌تی بته‌ویگ له‌ناونی ملله‌ته‌یل ئیرانی و ه‌دی تیه‌ی له‌جی ناکووکی و جیاوازی له‌ناونی نه‌ته‌وه‌یل ئه‌و ولاته .

پېشەكى

ئاسايىھ ك جەنگەيل گەورا ھەمىشە گوپرانەيل گەوراگ لە سەر جەم ئەو ناوچەيلە ك كىشمەكيش و جەنگ ھالەتتەيان وەدى تىەرن وشوینەوارەيل ئەو جەنگەيلە لەشوین ئەوگ ولاتەيل وەجەنگ ھاتگ وەل يەكا دووسى كەن وئاكام يانەتيجەي ئەو جەنگەيلە دياركەفن ھيلگە جى و فەرە جار شوینەوار ئەو جەنگەيلە گوپرانكارى ھا لە شوینيان نە تەنيا لە ھاوسەنگى ھيزەگان وھاوپەيمانان بەلكم نالشت وئوولشت وەدى ھاوردن لە نەخشەي سياسى ئەو ناوچەيلە ك جەنگەگە لەتتەيان ئەنجام گريگ ئەویش لەبان رووشنايى ريكخستن ھاوسەنگى ھيزەيل تازە و خاسترين دو نموونە ئەرا ئى قسەمانە ئەو گوپرانكارىيەلەسە ك لە نەخشەي ئوروپا و رووژھلات ناوراس لەشوین ھەردو جەنگ جەھانى يەكم و دويم وەدى ھاتن.

رويداگەيل وپيشكەفتەيل كىشمەكيش لە بان ئيران لە جەنگ دويم جەھانى ئەویش لە شوین داگيرکردن ئەو ولاتە لەلایەن بەريتانياو يەكەيتى سۆفیتە لە سال ۱۹۴۱ ئى دەرفەتە يا فورسەتە ئەرا كورد وەدى ھاورد تا لە سال ۱۹۴۶ جموجيولگ بکەيگ وکیانیگ ئدارى ئۆتۆنۆمى ئەرا خودى لەچوارچيوى خاك ئيران دامەزرنیگ . باس ئىجارەمان لەباووت لەیەكەو داین وەدى ھاتن ئەو رویداگە ورمیانی لە بوار يا مەجال جيۆپۆلوتیک ك تەركیز كەيگە بان سروشت ئەو ھاوپەيمانیەيلە ك دەرفەتەگە وەدى ھاوردن ، ودویاخەر ئەو ھاوپەيمانیەيلە وەخاتەر كەمەو بوین بەرژووندىەيل لە ناونيان ، بوینە ركابەر يا مونافس يەكتر و يەكەوگرتن بەرژووندى گشت لایەنەيل ناو دەولەتى وەل بەرژووندىەيل حكومەت مەركەزى ئيران ئەرا لەناو بردن ئەو قەوارە يا كيان كوردیە، ھەمیش لەی فەسلە كوشش كەيم جواو چەن پرسيار يا سونالیگ بیەيم ك خودیان خەنە روى لەوانەيش ئايا كورد لەو وەختە لە لایەن سياسیەو ئامادەبى ئستیعاب قوناغەگە داشت ؟ ئايا ھيزەيل ناو دەولەتى ك ئەو دەرفەتە يافورسەتە وەدى

ھاوردن بەرژووندى راسەقینە لەدامەزرانن ئەو كيان كوردیە داشتە ؟ ئايا ئى تەقلاي كوردەيل ئیرانە لە چوارچيوى تەقلاگانيان ئەرا سەرودخووی و جیابیونەو لە خاك ئیران بیەو يا ھەرتەنيا ئەرا ئۆتۆنۆمى يا حوكم زاتى بویە ؟ ئايا ئەو كيان كوردیە وە راسى وەل روپوەر يا مەساحەي ھەريم كوردستان ئیران وقەوارەي مەردمەگەي گونجياگ بوى؟ توپژەر لە باس كردن گشت ئەوانە پشت بەساس وە بەرنامەي شىەوكردن يا تەحلیلی ئەرا شىەوكردن ئەو رویداگە وەخاتەر ئەوگ خاسترين بەرنامەس ئەرا شىەوكردن جيۆپۆلیتیکى رویداگەيل سياسى لەبان زەوى. ئمجا بیلا بچیمنە بان باس بارووزەع ناو دەولەتى و داگيرکردن ئیران :

داگيرکردن يەكەيتى سۆفیتە لەلایەن ئەلمانیاو لە ۲۲ حوزەيران سال ۱۹۴۱ ھووكار يا عامل ھاوبەشيگ بویە ئەرا برپيار تايبەت ھاوپەيمانەيل تا لەمانگ تەممووزھەمان سال ئیران داگيربکەن ، لەوەر ئەوگ وەباوەر ھاوپەيمانەيل ئیران لەو وەختە بنكە ياقاعدەيگ ئەرا زيايەو كردن دەسلات ولاتەيل تەوەر يامحوەر پيشبىنى كرايوگ ، چوین سەركرەدى ولاتەيل ھاوپەيمان لەو باوەرە بوین ك سياسەت لەیەك نزيكەو بوین ئیران وئەلمانیا و ھەمیش ئامادە بوین شمارەيگ لە كارناسەيل يا خەبیرەيل ئەلمانى لەی ولاتە شايدە رى ئەرا ئەوە خویش كردياد لە رووژەيل جەنگ دويم جەھانى ، بیجگە ئەویش ئامانج لەو داگيرکردنە ئەوە بوى ئەلمانیا دەس نەنەيگە بان نەفت ئیران . ولاتەيل ھاوپەيمان بانگەشە ياندەعاي ئەوە كردن يەكیگ لەھووكارەيل ئەو داگيرکردنە ترس ونگەرانى لە ھاوكارى ئیران وئەلمانیا بویە ، سەرەراي ئەوگ ئیران لە جەنگ جەھانى دويم لە ۴ ئەیلوول سال ۱۹۳۹ لایەنى خودى لەجەنگ ئعلان كرد و لە ۲۶ حوزەيران سال ۱۹۴۱ سەرلەنوو ئەو ھەلويسەت يا مەوقف خودیە دواروہ كرد. وەلى ھەردو حكومەت سۆفیتەي و بەريتانی ناردەزايەتى خودیان لەباووت ھاتن شمارەي فەرەيگ لە كارناسەيل ئەلمانى ئەرا ئیران لە وەخت جەنگ ئعلان كردن ك بەريتانيا شمارەي ئەو كارناسەيلە و ۳ ھەزار نەفەر مەزەنە كرديوگ لە وەختيگ تاران ئاشكرای كرد ك تا ئاب ۱۹۴۱ شمارەيان تەنيا ۶۶۴ نەفەر بویە ، ھەروەي

خاتره هەردو حکوومەت لەندەن و بەرلین لە ۱۰ مانگ حوزەیران ئەو سالە لە ئێران تواستن ۸۰٪ کارناسەیل ئەلمانی لەخاک خودی دەر بکە یگ لەوەر ئەوگ ئی شمارە ی گەورا لە کارناسەیل ئەلمانی وە پیچەوانە ی سیاسەت بی لایەنی ئێران لە جەنگ وەل ئەلمانیاس ؛ وەلی حکوومەت ئێران ئەو داخوایە جیوہجی نەکردو یەیش بویە بیانگیگ ئەرا داگیرکردن ئەو ولاتە و ھاو پەیمانەیل لە ئاب ۱۹۴۱ بریار داگیرکردن خوہیان جیوہجی کردن و هەردو ولات ئێران لە باکوور تا باشوور خستە ئیر داگیرکردن خوہیان و هیژەیل سوڤیەتی لە ری سنوورەیل ھاو بەشیان وەل ئێران لە هەردو هەریم خوراسان و نازەربایجان وەرەو شارەیل مەشەد و رەشت و بەندەر پەهلەوی هەلکەفتگ لە بان دەریای قەزوین و نیگل وەرەو شارەیل زەنجان و تەبەریز وەرەوانیە کەفتەنی ری و لە باشووری وەرەو کوردستان ئێران وەلی جوورە هەر پەنج پارێزگا یا موخافەزەیل باکوور ئێران نازەربایجان و گیلان و مازندەران و گورگان و خوراسان خستە ئیر دەسلات خوہیان و هیژەیل سوڤیەتی تا شار سنە گت نەکردن وەلی دو یاخەر خوہیان وەرەو باکوور کیشانەو تا هیل وەپەکەو بەسان شارەیل سنۆ و میانو ئاو هەلکەفتگ لە باکوور شار مەهاباد وەلی سوڤیەتیەیل لە زوورم شارەیل ئەفسەرەیل سیاسی ئەر چاودیری وەزەگە هیشتەنجی ؛ سەرەرای ئەو دو یاکیشانە ناوچەیل ئیر دەسلات سوڤیەتی تا بەش باکوور لە کوردستان ئێران درێژە داشت تا رەسیە هیل وەپەکەو بەسان شارەیل سەقز و بانەو سەردەشت ؛ ئمجا هەرچەن ناوہند ئەو شارەیلە لە ئیر دەسلات بەریتانی بوین وەلی ئەو هیل یا خەتە سنوورەیل ناوچەیل داگیرکریاگ لە ناو نی سوڤیەت و بەریتانی دیاری کردیاد .

هیژەیل داگیرکەر سوڤیەتی لە باکوور ئێران وە ۴۰۰۰۰ سەرباز مەزەنە کریان ؛ وەلی هیژەیل بەریتانی لە ری خەلیج و عیراق لە هەردو شار خانەقین و راوندز چینە ناو خاک ئێران تا بەش باشوور ئەو ولاتە لە وانەیش بیرەیل نەفتی داگیرکەن و شمارە ی هیژەیل بەریتانییش وە نزیکە ی ۱۹ هەزار سەرباز بوین . شایان باسە هیژەیل ھاو پەیمان تاران داگیر نەکردن و جوور هەریمیگ سەر وە خودی هیشتەنی لە ئیر دەسلات حکوومەت ئێران . داگیرکردن خاک ئێران شا ناچار کرد تا ۱۷ مانگ ئەیلوول سال ۱۹۴۱ دەس لە پاشایەتی ولات ئەنگری و دەسلات بەیگە دەس محەمەد رەزای کوری ک ئەو وەختە تەنیا بیس و بەک سالی بوی ؛ هەرچەن حکوومەت ئێران لە شوین داگیرکردن ولاتەگە ی لە لایەن بەریتانی و سوڤیەت لە ئەمریکای بی لایەن لە جەنگ تواست پشستگیری بکە یگ لە وەرەو پەلامار و هیرش داگیرکەرەیل وەلی ئەمریکا لە ناقبەت ھاوکاری تاران وەل ئەلمانیە و شداردا ئێران . هەرچەن ک پلان یاخوتە ی داگیرکردن جیوہجی کریا ؛ وەلی هەردو حکوومەت بەریتانی و سوڤیەتی تەنیا پەنج رووژ لە شوین جیوہجی کردن پلانەگە یەعنی لە ۳۰ ئایار دو یاداشت فەرمی یا رەسمی دانە حکوومەت ئێران و هەردو ولات لە یاداشتەگە یان تەئکید کردن ک مەقەییەتی سەر وەری و سەر وە خوہی و سەلامەتی هەریمی ئێران کەن و بانگەشە یاندە ی ئەو کردن ک ئامانج یا هەدەف لە ی داگیرکردنە زامەن کردن خەت ھامشو کردن لە ری خاک ئێرانە . هەرسێ لایەن ناو دەو لەتی لە ری کۆنفرانس تەهران لە ۲۸ تەشرین دویم سال ۱۹۴۳ ک هەرکام لە جوژیف ستالین لە لایەن یەکیەتی سوڤیەت و ونستۆن چیرچل لە لایەن بەریتانی و فرانکلین روژفالت لە لایەن ئەمریکا وە ئامادە ی بوین بە یانگیگ دەرکردن و لەتی ریزگرتن خوہیان لە سەر وەری و سەر وە خوہی و سەلامەتی هەریمایەتی ئێران ئعلان کردن و لە بان یەیش جەخت کردن ک مەسەلە ی دەرکردن هیژەیل یان لە ئێران تەنیا وە وەخت کووتایی ھاتن وە جەنگ دویم جەھانی پەیوہندی دیری . گەشە کردن ھەست و شعور نیشتمانی و دوشمنایەتی وەل بەریتانی لە ناو ئێران و تەقلا ی تەهران ئەرا لە وەر گردن سیاسەتیگ سەر وە خودی و دویر لە سیاسەتەیل بەریتانی و سوڤیەت لە لایگ و سەرھەلدا ی تەیار نەتەو ی عەرەبی دوشمن بەریتانی لە

عیراق لەلایگتر ك نیشانهگەى شوورپ رەشىد عالی گەیلانی بوی و ھەمیش ھەرەشەیل ئەلمانیا لە ناوچەیل ژیردەسلات بەریتانیا و فەرەنسا لە رووژھەلات ناوړاس و ئەگەر وەدى ھاتن رژیەیل نەتەوہی و نیشتمانی لەی دو دەولەت ھاوسا و ولاتەیل عەرەبی و گرنگی ناوچەى خەلیج و گرتەیل ولاتەیل ھاوپەیمان وە تاییەت لە بەرە یاجەبەھى سۆفیەتى گشت ئەوانە ھووکارەیل جیۆپۆلیتیکی بوین ھاوپەیمانەیل ناچارکرد بریار داگیرکردن ئیران بیەن و بکەنەى پیەل یاجسریگ ئەرا ھامشوکردن و ھاوردن کەرەسەیل جەنگی ئەرا ھیزەیل سۆفیەتى ك لەوەرەوەر پيشرموى ئەلمانەیل لە رووژھەلات و سیاوین . گشت ئەوانە بووگ شیەو بکریەن لە رى و تەگان چیرچل لەباوەت داگیرکردنەگە وەختى و ت نیاز و ھەوہجە ئەرا کل کردن کەرەسەیل جووروەجوور جەنگی ئەرا حکوومەت سۆفیەت وەختەر سەختی ریهیل دەریایی و ئەگەرەیل ستراتيجی نایندەیی ھیشتەمان ھویر لە وازکردن ریهیل ھامشو زیاترى وەل رووسیا لەرى ئیران

بکەیم ، ناوچەیل نەفتى خەلیج ھووکار سەرەكى جەنگ بوین ھەمیش بوین نوینەرەیل چالاک ئەمانى لەئیران ھیشت ئەلمانیهیل نەخش گەورایگ لەکیشەگە داشتوون و دامرکانن ناگر شوورپ لەعیراق و داگیرکردن ھاوبەش سوریا لەلایەن بەریتانیا و فەرەنسا راسیەیل گوشارەیل ھتلەر لە بان رووژھەلات ئەرامان ئاشکراوہ کەن.

جیۆپۆلیتیک و بارووەزە کورد :

لەشوین ئەوہگ ئیران لە مەیدان جیۆپۆلیتیکی بویە دو بەش ، بەش داگیرکریاگ باکوور لەلایەن سۆفیەت و بەش داگیرکریاگ باشوور لە لایەن بەریتانیا ، بەش باکووری کەفتە ژیر سیاست و پلانەیل ھیزەیل داگیرکەر سۆفیەتى و بەش باشووریش کەفتە ژیر سیاست بەریتانیا و ئامانجەگانى . ناوچەیل ژیردەسلات سۆفیەت ك بەش باکوور کوردستان ئیرانیش گردەوەر کەفتە ژیر کۆنترۆل راسەوخو و سەخت ھیزەیل داگیرکەر سۆفیەتى و ئەو ھیزەیلە ھوچ ھیزیگ

سەرۆھ حکوومەت ئیرانى لە ناوچەیل ژیردەسلات خوہیان نەیشتن و حکوومەت تاران وەییەکجاری دەسى لەو شوینەیلە بریاو ئى باروودوخ تازە دەرەفتیگ ئەرا کەمایەتیەیل نەتەوہی سەرەكى ناوچەگە واتە کورد و نازەرى وەدى ھاورد تا ھەرکام لەو نەتەوہیلە لە چوارچیوہى ھەریم خوہى دەس بکەییگە جموجویل سیاسی و ئەو جموجویلەیلە لە لایەن سۆفیەت پشنگیری لەلیان کریا ، ناوچەیل باشوور ژیردەسلات بەریتانیا چەن ناوچەیلە لە بەش باشوور کوردستان گردویگە خوہى ، وەلى کاروہدەسەیل بەریتانیا لە ناوچەیل کوردنشین ژیر دەسلات خوہیان وەپیچەوانەى سیاست سۆفیەت کارکردیان و ھوچ رییگ وە چالاکى و جموجویل سیاسی عەشایر کورد نەیان و سەر جەم ناوچەیل کوردنشین ژیردەسلات خوہیان دانە دەس ھیزەیل ئیرانى و یەیش وەمەعانى ئەوہسە ك ناوچەیل کوردنشین باشوور لە راسى لە ژیر دەسلات حکوومەت ئیرانى بوین ئەوہیش وەختەر ئەوہگ بەریتانیا نەتواستیاد ھوچ ھاوکاریگ ئەرا وەدى ھاتن ئارەزووہیل کورد بکرداگ ھەرۆھو جوورەگ رۆزفالت و تیا بەریتانیا ئمتیازەیل نەفتى تازەییگ لە عیراق و ئیران و دەس ھاوردویگ و لەو باوہرە بوی ك ئەگەر پشنگیری لە ئارەزوہیل نەتەوہی کورد بکەییگ حکوومەت عیراقى لەلى نارازى بووگ و وەى خاترە خوہى لە چالاکیهیل حەرەکەى نەتەوہی کورد لە ئیران دویر گردیاد و گووش وەو رویداگەیلە نەیا ك لە کوردستان ئیران رویدیان ، ئەوہ بوی ئەفسەرەیل سیاسی بەریتانى لە مووسل وە ھوشیاری فەرەییگەو چاودیری جموجویل کوردەیل ناوچەگە کردیان و دايم لەناوچەیلەیل جوور رواندز و کەرکوک و ھەولیر و سلیمانى ، لەبان رووشنایى ئەوہگ باسى کردیم ناوچەى بویچگیگ لەناو کوردستان ئیران وەدى ھات ك لەناونى ھیل شارەیل سەقز و بانەو و سەردەشت بوی ك ھیزەیل بەریتانى و ئیرانى لەتیاں جیگیربوین و ھیل شنۆ- میانو ئاو ك ھیزەیل سۆفیەتى لەتى جیگیر بوین و ئەوہیش ناوچەى مەھاباد بویگ دوشمى کلاسیكى رووس و بەریتانیا و نیگەرانى ھەردولا لە یەکەوگردن ھیزەیلیان لە ناوچەیل جوغرافی ھیشت ئەو ناوچە بى لایەن بىمىنى لەناونى ھیزەیل ھەردولا ك ئەو ناوچە شایەت ئەو پەر چالاکى سیاسی نەتەوہی کوردی

بوی ك لهی كتاوه باسی كریه ی ، وهی جووره كورد هاوزه مان وهل چالاکیهیل سیاسی خودی لهی ناوچه وهل باروومزع جیۆپۆلۆتیکی غه ربیبیگ روی وهروی بویگ چوار ناوهند جیۆپۆلۆتیکی گوشار بوین جوور :

۱- بهره یاجه بهه ی باكوور ، ك له ناوچه ی گوشار هیزهیل داگیركه ر سۆفیه تی پیک هاتویگ .

۲- بهره ی باكوور رووژه لات ، ك له ناوچه ی ناوهند گوشار هاوسایل نازه ربایجان پیک هاتویگ .

۳- بهره ی باشوور ، ك له ناوهند گوشار هیزهیل بهریتانی پیک هاتویگ .

۴- بهره ی رووژئاوا ، ك له ناوهند گوشار عیراق و وه پشستگی بهریتانیا پیک هاتویگ وه تایبهت له شوین کووتایی هاتن وه حه ره که ی بارزان له سال ۱۹۴۵ و په نابردن بارزانی و پیشمه رگه یلی ئه را کوردستان ئیران .

هه ریم کوردستان ئیران وه دریزایی سنوورهیل رووژئاوای ئیران وهل هه ردو ولات عیراق و تورکیا بیجگه هه ریم عه ره بستان (خوزستان) گریگه وهر وئی هه ریمه کویهیل وده شتهیل پیهن و وه رینیگ گردگه سه خودی ك له هه رباوه تیگه و گرنگه .

ئی هه ریمه له سنوورهیل ئیران نازه ربایجان هه لکه فتگ له هه ریم نه خچه وان ك سنوورهیل یه کیه تی سۆفیه ت جارانه دهس وه پی که یگ و له کونج یا زاویه ی باکوور رووژه لات خه لیج کووتایی وه پی تیه یگ و رویوهر یا مه ساحه ی ئی هه ریمه نزیکه ی (۱۸۹۳۹۴) کیلوومه تر دو جاس یا ۱۱/۵ له سه رجهم رویوهر ئیران و دریزایی نزیکه ی ۱۳۰۰ کیلوومه تره و زیاترین پیه نایی ئه و هیله سه ك له ناوئی قه سرشیرین ومه لایه ر دریزه و بویه و نزیکه ی ۳۲۰ کیلوومه تره و ته نگترین پیه نایی ۵۰ کیلوومه تره ك که فیکه زاویه ی باکوور رووژئاوای ده ریاجه ی ئورومیه و سنوورهیل تورکیا. هه ریم کوردستان ئیران گرنگی جیۆستراتیجی رووشن وناشکرایگ دیری له وهر ئه وهگ زنجیره کویهیل زاگرووس له باکوور رووژئاوای ئیران تا ناوچه ی خه لیج که فیکه ئی هه ریمه ، ئمجا له وهر ئه وهگ ئی زنجیره کویه وه شیوه ی گشتی وهره و باکوور رووژئاوا - باشور رووژه لات دریزه و بووگ ، دووله یل ناوئی ئه و کویه یلیشه بوینه سه ریه یل سه ره کی هامشو له ناوئی باکوور و باشوور هه ریمه گه و سه رجهم رووژئاوای ئیران ، وه خاتر ئه وهگ ئی هه ریمه به شیگ له نیشتمان تاریخی کورد پیک تیه ریگ ك سییمین نه ته وه ی سه ره کیه له ئیران له شوین فارسه یل ونازبایجانیه یل وهه میش له وهر ئه وهگ جیۆستراتیجی کویه یل و دووله یل کوردستان له لایهن سه ربازیه و؛ ریه یل سروشتی وه به که و به سان کویه یه یل قه وقاز له باکوور و ناوچه یل که نداو له باشووره ، سیسه ت هه ردو ولات داگیرکه ر بهریتانیا و سۆفیه ت له بان ئی هه ریمه و مه ردمه گه ی له هه ریمه یلتر ئیران زیاتر ته رکیز کردگه و چاودیری جموجویله یل سیاسی کورد له ناو هه ریمه گه کردنه و هه میشه ته قالا کردنه دهس بخه نه ناوکاروبارئی هه ریمه وه خاتر جیاوازی به رزه وهندی هه ردو ولات و له یه ك نه چوین تیور و ستراتیجیه تیان له وهره ر حه ره که ی نه ته وه یی کوردی بیجگه ئه وه یس نیگه رانی هه ردو ولات

له نيهت ولاتەيلتر له وەرادر ئيران وکورد وديەکهو ئى مەسەلەيش ئەوه نيشان دەيگ ک ئەراچە هيزهیل هەردو ولات له هەرشوینيگتر ئيران تەرکيز کردنەسە بان خاک هەريم کوردستان.

مەردم کوردستان ئيران رەنج ومەينهت فرەيگ وەدەس سياسەتەيل زامانەي رەزاشا وەرچ له جەنگ کيشانە و باروومز جەنگ جەهانی دويم باروگوزەران خراو مەردم کوردستان ئيران خراوترکرد ئەويش لەسايەي رژيم سەرکوتکەر شاهنشاهی له بوارەيل ئابووری وکومەلایەتی و سياسی ؛ حکومەت شاه کوومەلگای کوردی خستە پشتگووش و مللەت کوردیش لەوەرادر سياسەت دورويانەي ناوخوویی ئەو رژيمە و سیا ک پشت وە دو ريباز سەرەکی بەساويگ ک ئەيانە بوين :

۱- پشت بەسان وەزيان پەرلەمانی جوور ناميرگ ئەرا شەرعیەت وەخشين وە سياسەتەيل سەرکوتکەرانیەي خووی.

۲- سەرکوتکردن و نەهيشتن پارتەيل سياسی ناوخووی ولات وەتايبەت ريکخرياگەيل وپارتەيل کوردی ک وەل سياسەت دلرەقانەي ئەو رژيمە روی وەروی بوين ئەويش وە خاتر دزايەتی رژيمەگە وەل داب و نەريت نەتەوہی و شيوہی تەركيب کوومەلایەتی مللەت کورد وە بيانگ وەکاربردن سياسەت خاسەوکردن يا ئسلاح ک شاه ئەرا وەدی هاوردن کوومەلگای يەگرتگ ئیرانی وەقەول خووی تەقالا ئەرای کردیاد. و خاسەوکردن لەهوير فارس وەمەعناي لەوەرگرتن شيواز بی بەزەيبانە له سەراسەر ولات وەتايبەت له کوردستان و قەيەخەکردن چالاکي پارتەيل وريکخرياگەيل سياسی کوردی و سەرقال کردن جەماوەر وە موناوەرەيل پەرلەمانی بوی سەرەرای ئەو قەيران خوراکي و ئەو جياوازی گەورا ک له ناونی زيان دەولەمەنەيل وەهژارەيل ناو کوومەلگا وەدی هاتويگ .

لەشوين ئەوہگ بەشيبگ لەهەريم کوردستان ئيران کەفتە ژير دەسلات سؤقيەت و حکومەت مەرکەزی دەسلاتی له هەريمەگە نەمەن ؛ دەرڤەت خاس وگونجياگيب ئەرا کورد پيشهات تا هەلويسرت راسەقبنەو هەس سياسی و نەتەوہی خووی ئەرا وەريەو بردن کاروبارخووی لەو بەشە دەربووريبگ هەرچەن ک ئەو بەش نازادکرياگەيش بويچگ بوی و کورد له هيزهیل سؤقيەت دلنيا نەوين وەل

دەسلاتدارەيل سؤقيەتی لەلایەن خوہيانەو دەس کردنە توندو کردن دەسلاتیان له ناوچەيل کوردنشين تا سەرکردايەتی و مللەت کورد دلنيا بکەن ک سؤقيەت پشتگيري لەليان کەيبگ و ئەرا زياتر دلنيا ردنيان ؛ له سەران کورد دەعوەت کردن تايچن ئەرا باکوو و وەل جەعفەر باقرؤف سەرؤک کؤمار ئەو ولاتە دیدار بکەن. لەو دیدارە ک لەمانگ تشرين دويم سال ۱۹۴۱ ئەنجام گرت باقرؤف باس برايەتی لەناونی نازەربايجان وکورد کرد وەل وە هوشياربەو باس داخوازيەيل نەتەوہی کردیاد و وەل ئەوہيشا شانە ياوہفد کوردی وەئوميدەو گلەو خوارد ولەو باوەرە بوی ک سؤقيەت دريزە دەيگە پشتگيري کردن کؤمار کوردستان .

ناوادرترین ريکخرياگ سياسی ک لەو وەختە له کوردستان ئيران سەرەلدا کوومەلەي ژيانەوہی کورد بوی ک شەش ئاب سال ۱۹۴۲ دامەزرياو ريکخستەنەيلى تاسال ۱۹۴۵ کار وچالاکي کردن تا بەعزی ناوچەيل کوردنشين تورکياو عيراقيش گردەوەر و لەسال ۱۹۴۴ يەکيبگ له ناوادرترین شەخسيەتەيل کورد شار مەهاباد بويه ئەندام لەکوومەلەگە ک ئەويش قازی محەمەد کور قازی عەلي بوی ک دوياخەر سەرؤکايەتی کوومەلەگە گردەدەس ئەويش وەخاترشوين پای ديار وناواديەتی لەناو کوومەلگای کوردی و وەل ئەوہگ قازی محەمەد بويه سەرؤک کوومەلەگە گووران و نالشت وئوولشت گەورايگ له کاروان خەبات نەتەوہی کورد وەدی هات و زوی زوی کوومەلەگە بويه پارتيگ نەتەوہی وە ناو پارت ديموکرات کوردستان ئەو له ۱۶ ئاب سال ۱۹۴۵ ک دوياخەر وە شيوہی فراوانتريگ باسی کەيمەن و يەيش گوورانيبگ هاوريک بوی وەل گوورانکاريەيل جيؤپؤلؤتيکی هيزهیل وەهريمەيل جيؤپؤلؤتيکی دەورەر کوردستان ولەهەمان وەختيش وەل ئامانجەيل وئارەزووہيل سؤقيەت وهاوپەيمانەيل نازەربايجانەيلى له ناو ئيران يەکەو گرتياد. ئەوہگ بايەد له هويرمان نەچوگ ئەوہسە ک يەکيەتی سؤقيەت بايەخ يا ئەتەم فيشتر دبادە نازەربايجان نەگ کوردستان هەروہی خاتريشە

جموجويل سياسى له ناو نازەربايجان زويتر له كوردستان ئەنجام گرد و هووکار يا سەبەب ئەوەيش يە بوى ك جموجويل سياسى نازەربايجان له رى پارت ديموكرات نازەربايجان ك پارتىگ چەپى بوى ئەنجام گردىاد ك ئەو پارتە له ۳ ئەيلوول سال ۱۹۴۵ له لايەن ئەندامەيل وەرين پارت توودە (شيوعى) لەوانەيش جەغفەر پيشاوەرى دامەزريا ك ناوبرياگ ئەو وەختە لەلايەن حكومەت سۆفیهت وەتايەت حكومەت نازەربايجان سۆفیهت پشنگىرى لەلى ئەكريا ؛ يەكیهت سۆفیهت تەقالا كرىد ك له بارووزە جيوپۆلۆتىكى تازە وەتايەت لەناو ناوچەيل ژير دەسلات خوەى ئەرا ستراتيجیەگەى سوود بوەيگ ؛ دوياى ئەوگ نەتويەنست بەشىگ له ئمتيازەيل نەفت باكوور ئيران وەدەس بارىگ ؛ هەولدا پشنگىرى له داخووزەيل كورد و نازەريەيل بكەيگ تا هەريمەيل ئۆتۆنۆمى لايەنگر سۆفیهت دامەزرەن تا جور فاكتهريگ گوشار دژ وە حكومەت ئيران وەكاريان بارىگ و هەروەى ئامانجە پشنگىرى پارت ديموكرات نازەربايجان كورد هانيدا تا كۆمار نازەربايجان له چوارچيوەى خاك ئيران دامەزرنيگ . هەرلەبان رووشنايى ئەو پشنگىريە پارت ديموكرات نازەربايجان له ۱۲ كانوون دويم سال ۱۹۴۵ كۆمار نازەربايجان ديموكرات خاوەن ئۆتۆنۆمى له هەريم نازەربايجان ئيران دامەزران و پيشاوەرى بويه يەكەمين سەرۆكى و ئەو وەختە سۆفیهت تويەنستىاد سياسەتەيل خوەى بسەپنيگەبان ماركسيستەيل نازەربايجانى وەشيوەيگ ك له خزمەت بەرژووندى بالاي سۆفیهت بووگ . دەسلات حكومەت نازەربايجان ئەوقەرە وەرولاوو بوى ك بەشەيل باكوور له هەريم كوردستان ئيران هەلكەفتگ له رووژئاواى دەرياچەى ئوروميه گردهور ك پيك هاتويگ لەى شارەيله ئوروميه ؛ شاهپوور ؛ خوى ؛ قوتر ؛ ماكوو ؛ ومياندوئاو ك ناوى نانە نازەربايجان رووژئاوا و لكانن وەزوور ئەو شارەيل كوردنشىنە وەخاك نازەربايجان هووکار سەرەكى ناكوكى وگرژى وەردەوام لەناوى كوردەيل و نازريەيل بوى ؛ ك حكومەت ئيرانى سوود لەو ناكوكيه بردو دەس لەهەردولايان وەشان و لەولايشەو نازەربايجان لەبان يە مكور بوى ك كوردستان ئيران بايەد دەسلات ئۆتۆنۆمى داشتووگ و ئەو ئۆتۆنۆميه له ژير دەسلات كۆمار نازەربايجان بووگ و وەل لكانن وەزوور ئەو شارەيله وە كۆمار نازەربايجان چشتيگ

ئەرا كورد نەمەنەو تا چالاكى سياسى لەتى بكەيگ بيچگە شارەيل مەهاباد و بوكان و نەغەدەو شنۆ و مياندوئاو ك سەرجهم ئەو شارەيليشە ناوچەى بويچگيگ پيك هاورديان ك رويوهر يا مەساحەگەى نزيكەى ۱۵ هەزار و ۵۰۰ كیلومەتر دوجا يەعنى چشتيگ نزيكەى ۸٪ سەرجهم رويوهر كوردستان ئيران بوى. وەل ئەوەيشا كۆمار نازەربايجان له ناحیهى جيوپۆلۆتىكى كەفتە ناونى ناوچەيل كوردنشىن و ناوچەيل ژير دەسلات حكومەت مەركەزى و هەردو ناوچە لەيەكەو جياوہ كرىد . هەريە هيشت پارت ديموكرات كوردستان لەلايەن خوەيهو سوود لەى بارووزە جيوپۆلۆتىكيە وەربگرى و كۆمار كوردستان خاوەن ئۆتۆنۆمى جوور نازەريەيل دامەزرنيگ ؛ ستيفن ئويشىگ ئى گامە ك سەركرديەتى كورد ئەليگر د كاردانەوہى هەلەپەلەيگ له وەرادرپشنگىرى ولايەنگىرى سۆفیهت له نازەريەيل و وەفانەكردن وە بەلین يا قەولەيليان وەكورد بوى ويەيش لەشيواز دامەزرانن ئەو كۆمارە ديار بوى ك خوەيان دامەزراننەى.

حكومەت كوردى:

كوردەيل خاس زانستيان ك چالاكى سياسيان له بان ئەوبەشە له نيشتمانەگەيان ئەنجام گريگ ك ها له ژير دەسلات يەكیهت سۆفیهت و بايەد بەرژووندى سۆفیهت لەى ناوچە لەوەرچەوبگرن و هەميش لەى باوهرە بوين ك وە ئارەزووہيل نەتەوہيى خوەيان نيەرسن مەگەر وەپشنگىرى دەولەتگ گەورا جوور يەكیهت سۆفیهت ؛ هەروەى خاترە هاوکاری كورد وەل سۆفیهت هوچ گلەييگ نيەلگري لەوەر ئەوگ سۆفیهت وەشيوەى عەمەلى ناوچەگە خستوينە ژير دەسلات و قەلەمرەو خوەى و لەشكر ئيران لەرخ لەشكر قىرمز نەتويەنست خوەى لەقەرەى كورد بيەيگ و يەيش بويه هاندەريگ ئەرا كورد تا جوور نازەربايجان حكومەت ئۆتۆنۆمى خوەى ئعلان بكەيگ ، ئمجا له سال ۱۹۴۵ تەنيا هيز سياسى ك وەتەنيا له مەيدان كوردستان كار و چالاكى كرىد پارت ديموكرات كوردستان بوى

و سەرکردەیل ئەو حزبە تەنیا دەسلەتدار ئەو بەشە لە کوردستان ئێران بوین و نەمەنن هیزبیل حکوومەت ئێران لەتەبیریز و دامەزریان کۆمار دیموکراتی ئازەربایجان جور هیما یا ئشارەتیگ ئەرا کورد و سەرکردەگە ی قازی محەمەد بوی تا ئۆتۆنۆمی یا حوکم زاتی لەناوچە ی ژیر دەسلەت خوەی ئعلان بکە یگ .

قازی محەمەد لە ۱۶ ئاب سال ۱۹۴۵ بەیان یگ دەرکردو لەوبەیانە بریار یا قەراردا ک کوومەلە ی کوردستان بووگە پارت دیموکرات کوردستان و خوەی بویە سەرکردە ی حزبەگە ک لەلایەن لوجنە یگ مەرکەزی ۱۶ نەفەری ئیدارەت ئەکریا و لەو بەیانە ئامانجەیل و بەرنامە ی پارتەگە ی لەچەن خال خستویگە روی ک ئەیانە بوین:

۱- هەق مللەت کورد لە ئێران ک خوەی ئدارە ی خوەی بوە یگە ریەو و ئەویش وەگورە ی سیستەم ئۆتۆنۆمی یا حوکم زاتی.

۲- زوان کوردی بایەد زوان رەسمی لە پەرودەدو هووکارەکردن و لە ئەنجام داین کاروبار دەولەتی و قەزایی لە ناوچەیل کوردنشین بووگە.

۳- هەلۆزاردن ئەنجوومە نیگ مەحەلی لە کوردستان ک بووگە ئەنجوومە نیگ یاسادانان و وەگورە ی دەستور ئێرانی ئەندامەیلەگە ی ئەلۆژیەن و هەق وەر یەو بردن و چاودیری کاروبارگشتی داشتووگە.

۴- سەر جەم کارمەندەیل حکوومەت لە ناوچەیل ئۆتۆنۆمی بایەد کورد بوون .

۵- بایەد هەر چی پویل و سەرچاوەیل دارایی لە ناو خاک کوردستان گردەو کریە ی لە ناو هەریمەگە خەر ج بکریە ی.

۶- پارت دیموکرات کوردستان گشت تەقلایل خوەی خە یگە کار ئەرا بەرقەراری پە یوەندی برابانەو بتەو وەل مللەت ئازەربایجان و کەمایەتیەیلتر نیشتەجای ئەو کۆمارە .

۷- پارت دیموکرات کوردستان تەقلا کە یگ ئاست رووشنویری و تەندروستی گشتی بار ئابووری و گوزەران مەردم خاسەو بکە یگ و پەرە بە یگە خوەنستن و بازرگانی و کشتوگال لە کوردستان ؛ شایان باسە بەیانەگە وە ی رەستە یا جوملە کووتایی وە پی هاتویگ ؛ بژیە یگ کوردستان دیموکراتی خاوەن ئۆتۆنۆمی.

دامەزرانن وەزارەیل حکوومەت کوردستان:

لەوەر رووشنایی ئەو بەیانە رویداگەیل سیاسی یەک لەشوین یەک وەهەلەپەلە لە مەیدان کوردستان رویدان و لە ۱۵ کانوون یەکم هەمان سال ئالا یاعەلەم ئێران لەبان بنایەیل حکوومیە سەرەکیەگان ئەلگیریان و ئالای کوردستان لەشوینیان بەرزەو کریا و لە ۲۲ کانوون دویم سال ۱۹۴۶ لە ئاھەنگ مەردمی پڕشکو و گەورایگ لەمەیدان چوارچرای شار مەھاباد ک لەناوراس شارەگە هەلکەفتگە دامەزرانن کۆمار کوردی دیموکراتی خاوەن ئۆتۆنۆمی ئعلان کریا و مەردم وەخوەشالی فرە یگەو نوورستیانە دامەزرانن کۆمارەگەو ئالای کوردستان ک لەبان دایرەو بنایە حکوومیە یگان و کویەیل نزیک شارەگە ئەشەکیاوە و ئەویش گەورترین دەسکەفت سیاسی کوردی بوی لە شوین سالەیل دویرودریژیگ لە رەنج و مەینەت لە ژیر سایە ی حکوومەت ئێرانی و لەشوین ئەو حکوومەتیگ ک لە ۱۴ وەزیر پیکھاتویگ وەسەرۆکیەتی حاجی بابا شیخ دامەزریا و قازی محەمدیش بویە سەرۆک کۆمار. وەل دامەزریان وەزارەگان ؛ حکوومەت گامەیل سەریعیگ ئەلگرد و ئازادی رووشنویری و سیاسی دامەردم و داب و نەریت کوردەواری سەرلەنو و لەناو مەردم گیان گردو زینگەو بوی و مەردم جنگ کوردی خوەیان کردنەوەر لەشوین ئەوگ رژییم شا تەنانەت لە وەرکردن جنگ کوردیش قە یەخە کردویگ و مەدرەسەیل وەزوان کوردی ئەرا گشت ئەو منالەیلە ک تەمەن یا عومریان شەش سال بوی وازکریان و کتاوەیل وەزوان کوردی چاپ کریان و یەکم رووژنامە ی کوردییش وەناو کوردستان و دو گوڤار وەرزیش چاپ و پەخشەو کریان و چاپخانە یگ لەناوشار دامەزریا و ئازادی سیاسی و کوومەلایەتی دریا ژنەیل ک لەبنەچە یا ئەساس چنە ئازادیگ لە ناو کوومەلگای کوردستان دانستن.

لەمەیدانەیل هەریمی و ناو دەولەتی حکوومەتەگە هویج کاریگ ئەرا زامن کردن پشکەفتن سیاسی و وەدەس هاوردن پشنگیری و ئعتراف کردن رەسمی وەپی نەکرد و ئەویش وەخاتر ئەوگ ئەو حکوومەتە هەر لە یەکمین رووژەیل دامەزراننی وەل گرتەیل جیۆپۆلیتیکی خارجی گەورایگ روی وەروی بوی لە وانەیش مەملانی و کیشمەکیش لەناونی یەکیەتی سۆفیەت و هیزەیل رووژئاوا وەسەرکردایەتی ئەمریکا و بەریتانیا لەناو ئێران لەلایگ و دوشمنایەتی حکوومەت

مەركەزى ئىران دەل حەرەكەى نەتەۋەبى كوردستان لەلايگتر. ۋەبەى گومان ھەلكەفت يا مەۋقە جۇگرافى ھەسىار يا ھەساس ئەۋ كىان كوردىە يەكىگ لە ھوۋكارەيل سەرەكى گۇشارەيل ۋەردەۋام ئەۋ لايەنەيلە لەبانى بوى لەۋەر ئەۋەگ ھكۆۋمەت كوردستان ۋەھرىمەگەى لە ناۋچەى بەرژەۋەندىەيل سۇقىەتى لە باكۆور روۋنئاۋاى ئىران بوى ۋەۋەختىگ بەش ترەك كوردستان داگىركىياگ لەباشوور لە ژىردەسلات بەرىتانيا بوى ۋىەيش ۋەمەعنای ئەۋەسە ك كۆمار كوردستان خاۋەن ئۆتۆنۆمى ك كورد لەمەھاباد دامەزرانەى لەناوراس ھەردو نىمەى ناۋچەى بەرژەۋەندىەيل بىگانە بوى ۋ تاماۋەىگ ئەرك كىانىگ ناۋچىكەر بازى كردو نەىشت ھەردو لەشكر قىرمز ۋەبەرىتانيا بىەن لەقەى يەك ۋ دەل ئەۋەىشا بەرىتانيا ۋەچەۋ كىانىگ لايەنگر ۋ دەس پەروەردەى سۇقىەت ئەرا بەش بەشەۋ كردن ئىران ۋدرىژە داين ۋەداگىركردن ناۋچەيل باكۆور ئەۋ ۋلاتە لە قەلەمى دىاد ۋ ئى نوورستنه ھىشت بەرىتانيا گۇشار زىاترىگ بەخەىگە بان كۆمار كوردستان ئەۋىش لەرى موۋلەت داين ۋەھىزەيل ئىرانى ك جارچارىگ پەلامار ناۋچەيل ژىردەسلات كۆمارەگە بىەن لەۋەختىگ پىشتگىرى سۇقىەت لەكورد ئەرا ئەۋە بوىگ ئىمتىازەيل نەفتى لە ھكۆۋمەت ئىرانى بارىگەدەس نەگ ئەرا زامان كردن ماف سىياسى مللەت كورد.

نىەت ۋمەبەسەيل راسەقىنەى سۇقىەت لە ۋەراۋەر كورد لەۋ سەردانە دەرەكەفت ك ۋەفدىگ ۋەسەرۇكاىەتى قازى مەمەد ۋە دەۋەت ھكۆۋمەت سۇقىەتى لە مانگ ئەپىلۋول سال ۱۹۴۵ سەردان باكۆو كرد ۋلەۋ سەردانە دەسلاتدارەيل سۇقىەتى لە سەركردايەتى كورد تواست تا حەرەكەى نەتەۋەى كورد دەل حەرەكەى ئازەرى تىكەل بكرىەى ۋ يەيش ئەۋ قسەمانە پىشت راسەۋكەىگ ك ۋتيم سۇقىەت زىاتر بايەخ دىادە حەرەكەى سىياسى ئازەربايجان ۋكىانەگەى لەناۋ ئىران نەگ لەحەرەكەى كوردى،ۋگۇشارەيل سۇقىەت لەبان كورد ھەروەۋ جورەگ ئىگلتن

ئوبىشىگ تەنىا ئەرا ئەۋە بوى ك ئارزوۋەيل نەتەۋەبى ئى مللەتە دامركنى ۋ ئەرا ئى كارە دەسلاتدارەيل سۇقىەتى شمارەىگ لە ئەفسەرەيل خەۋىان لە كوردستان ۋنازەربايجان دانان جوور ھاشمۇف لە ئورومىە ۋ سەلاھەدىن كازمۇف لە مەھاباد ۋئەسەدۇف نوپنەر بازىرگانى خەۋىان لەھەمان شار ۋغەزالىۋف لە شار مياندوئاۋ تا لە نىكەۋ چاۋدىرى باروۋەزە سىياسى ناۋچەگە بىكەن.

سەرەراى گىشت ئەۋانەىش كورد جوور ئازەربايجانىەگان نەۋبە بازى دەس سۇقىەت بەلكم سىياسەت نەتەۋەبى سەروەخەى داشت ۋ سىياسەت ھەردولا دەل يەكا جىاۋازى بوى ۋ كۆمار ئازەربايجان چەپى سەروە سىياسەت باقرۇف سەرۇك كۆمار ئازەربايجان سۇقىەتى بوى ۋ كۆمار كوردستان كۆمارىگ نەتەۋەبى ۋ لە سىياسەت سۇقىەت پەپىرەۋى نەكردىاد ۋ ھەلوپىستى لەى باۋتە ئاشكرا بوى. ۋەخاتر ئى ھەلوپىست سەروەخەى كوردىە ۋ ھەمىش ۋەخاترىەگ كورد لەئازەرىەيل تواست دەس ئەلگىرى لە داگىركردن شارەيل كوردنشىن باكۆور ك ئەۋ كۆمارە خىستەيانە بان خاك خەۋى ۋ نىگەرانى سۇقىەت لەۋەگ نەگ ئى ناكوۋكىە بوۋگە بايس جەنگ لەناۋنى ھەردولا ۋ مكوربوين ئازەرىەيل لەبان يە ك بايەد كورد ئەرا ھەر كارىگ پرس ۋە كۆمار ئازەربايجان بىكەىگ ، سۇقىەت ئەرا زىاى كردن گۇشار لەبان تاران ۋەھلەپەلە كردن لە ۋەدەس ھاوردن ئىمتىازەيل نەفتى تەقالا كرد دىدگاگان كورد ۋنازەرىەيل لەبەك نىكەۋ بىكەىگ ۋپەىماننامەىگ دو لايەنە لە ناۋنىان ئىمزا بىكەىگ ئەرا وسىان لەۋەراۋەر مەترسى ۋەھەرەشەيل ھكۆۋمەت مەركەزى ۋ ئى تەقالا رەسىە ئەنجام ۋ ھەردولا لە ۲۳نىسان ۱۹۴۶ پەىماننامەىگ ياموۋعاھەدەىگ ئىمزا كردن. ھەرچەن كورد لەى رىككەفتنە ھوچ بەللىن ۋقەۋلىگ لەباۋەت سەرلەنوۋ گلەۋداين شارەيل ۋناۋچەيل داۋرىاگ ۋەپى نەدرىا ۋەلى لە مادەى چوارم پەىماننامەگە لەبان ھاۋپەىمانى سەربازى لەناۋنى ھەردو ھكۆۋمەت كوردى ۋنازەرى ۋگرىنگى ھاۋكارى دولايەنە جەخت كرىاۋىگ ۋ لەمادەى پەنجمىش ھاتوىگ ك ھەر گىفتوگوىگ دەل تاران بايەد ۋەرزەمەندى ھاۋبەش ھەردو ھكۆۋمەت ئازەربايجان ۋكوردستان بوۋگ ، دەل ئەۋەىشا كورد ۋەئىمزا كردن پەىماننامەگە بەشىگ لەئاسايش خەۋى زامان كرد لەۋەر ئەۋەگ

هه‌وه‌جه وه‌هاوکارى نازەربايجان ئەرا و سىيان له‌وه‌راوهر دەسلات مەرکەزى له‌ به‌ره
ياجه‌به‌هەى باکوور رووژه‌ه‌لات و پشتگىرى ئەرا داواکارىه نەتە‌وه‌پىه‌گانى داشت
و وهى په‌يماننامە گرزى له‌ به‌ش باکوور و باکوور رووژه‌ه‌لات کۆمار کوردستان
ئە‌ه‌وه‌نەو بويوه‌لى ئەو گرزىه له‌ جه‌به‌ه‌ى باشوور مەنەى ؛ و يه‌يش هه‌وه‌جه وه‌په
داشت ك هيزىگ گورزووشن و تايه‌ت ئەرا ئەو به‌ره يا جه‌به‌ه‌ى كل بکريه‌ى و بيجگه
ئە‌وه‌يش بايه‌د وه سەرجه‌م هيزه‌يل چه‌کدار بايه‌خ بدرياتاگ له‌وه‌ر ئە‌وه‌گ تەنيا
زامن دویره‌و خستن هه‌ره‌شه‌يل له‌ کۆماره‌گه بوى . وه‌لى له‌ راسى په‌يماننامە‌گه
نیشانەى ناناگى لايەن کوردى له‌ فيلبازى ياساى يا قانونى سؤفیه‌ت
و نازەربايجان بوى له‌وه‌ر ئە‌وه‌گ ئى په‌يماننامە کوردستان کردە کيانىگ بى بنه‌واى
قانونى و هه‌ميش کورد له‌ که‌مايه‌تى گه‌وراىگ له‌ناو کومە‌لگای ئىرانى کردە
که‌مايه‌تى بويچىگىگ له‌ناو نازەربايجان و وهى جووره له‌ ديدگای سؤفیه‌ت و ئىران
چاره‌نويسى وه‌ل چاره‌نويس کيان نازەربايجان گريه‌ خوارد .

هيزه‌يل چه‌کدار کورد :

سروشتى بوى ك ئى کيان کوردى تازه بايه‌خ به‌يگه هيزه‌يل چه‌کدار خوه‌ى له‌وه‌ر
ئە‌وه‌گ تەنيا فاکتەريگ بوى وه‌ده‌سيه‌و ئەرا مقه‌په‌تى کردن خاك کوردستان له‌و
هه‌ره‌شه‌يل گه‌ورا ك له‌ کۆماره‌گه ئە‌کريا وه‌تايه‌ت و سىيان له‌وه‌راوهر هيزه‌يل
دەسلات مەرکەزى ك کول گردويگ تا له‌ وه‌خت گونجياگ دەس کوشه‌نده له
لى بوه‌شنىگ وه‌ ناوى بوه‌يگ ؛ هه‌رچه‌ن دامه‌زريان سوپاى کوردى له‌چه‌و
مه‌ترسيه‌يل وه‌ره‌شه‌ى ئەو وه‌خته گونجياگ نه‌وى وه‌لى جوور سه‌ره‌تا يا بنه‌وا،
بنه‌واى خاسيگ بوى ك له‌ ۷۰ ئە‌فسه‌ر و چل جيگر ئە‌فسه‌ر و ۱۲۰۰ چه‌کدار ك
وه‌شيوه‌ى دلخواز ئەرا خزمه‌ت هاتوين پىك هاتويگ

ئە‌مما پاشمە‌نه‌ى هيزه‌يل هه‌رچه‌ن فره بوين و شمارەيان ئە‌ره‌سياده ده‌هه‌زار و ۵۰۰
چه‌کدار له‌ جه‌نگاواره‌يل وه‌توانا وه‌يز عه‌شاير کورد پىك هاتوين وه‌لى گرفت
سه‌ره‌كى ئە‌وه بوى ك ئى چه‌کداره‌يله له‌ ژير فه‌رمانده‌پى وه‌زير وه‌رگري يا

ديفاع يا سه‌رۆکايه‌تى ئە‌رکان نه‌وين به‌لکم وه فه‌رمان راسه‌وخو سه‌ران عه‌شاير
کارکرديان و ئە‌وانيش جى متمانه نه‌وين له‌وه‌ر ئە‌وه‌گ وه‌ل گوپريان ته‌رازوى
هيزه‌يل خوه‌يان ئالشت کرديان و دايم وه‌ل لايەن وه‌هيزه‌و بوين . گه‌وراترين
پشتيوانه‌و دەسميه‌ت ئەرا کۆمار کوردستان هيزه‌يل بارزانى نه‌مر بوين ك له
کوردستان عىراقه‌و هاتوين و وه‌شيوه‌ى راسه‌وخو په‌پوه‌ندى کردنه هيزه‌يل
چه‌کدار له‌ مه‌هاباد ؛ له‌شوين کووتايى هاتن شووريش دويم بارزان له‌ ناونى
ساله‌يل ۱۹۴۳- ۱۹۴۵ ئەو هيزه‌يله وه‌فه‌رمانده‌پى مسته‌فا بارزانى له‌ ۱۱/۱۰/۱۹۴۵
له‌رى ته‌نگه‌ى کيله‌شين - مي‌رگه‌سوور چينه ناو خاك ئىران و وه‌ل ره‌سين
هيزه‌گه ئەرا شار مه‌هاباد پايته‌خت کۆمار کوردستان وه‌ل يه‌کمىن ديدرا وه‌ل قازى
محەمه‌د سه‌رۆک کۆمار؛ بارزانى هيزه‌يل خوه‌ى خسته ژير دەسلات کۆماره‌گه
ئەرا خزمه‌ت کردن وه کيشه‌ى نه‌تە‌وه‌پى کورد له‌ کوردستان ئىران ؛ شايان باسه
هيزه‌گه‌ى بارزانى نزيکه‌ى ۱۵۰۰ پيشمه‌رگه بوين و بيجگه ئە‌وانه‌يش ۷۰۰ نه‌فه‌رتەر
هيز زه‌خيره داشتن و بيجگه مه‌لا مسته‌فا بارزانى شيخ ئە‌حمەد بارزانى برا
گه‌ورايشى سه‌رپه‌ره‌سى هيزه‌گه کردىاد . قازى محەمه‌د وه‌گه‌رمى له‌ بارزانى و
هيزه‌گه‌ى پيشواى کرد له‌وه‌ر ئە‌وه‌گ پشتيوانه‌ى گه‌وراىگ بوى ئە‌راى له‌وه‌راوهر
نازەربايجان و سؤفیه‌ت وه‌يزه‌ل حکوومه‌ت مەرکەزى. له‌ناحيه‌ى جيؤپۆلوتىكى
هاتن هيزه‌يل بارزانى ئەرا کۆمار کوردستان دوژمنىگتر ئەرا حه‌ره‌که‌ى نه‌تە‌وه‌پى
کورد له‌ ئىران په‌يا بوى چوين عىراق ناچار بوى سنووره‌يل هاوبه‌شى وه‌ل
ناوچه‌يل کوردستان بووه‌سيگ و له‌ لای رووژئاوا گه‌مارووى ئەو هيزه‌يله
ته‌نگه‌ره‌و بکه‌يگ ؛ سه‌ره‌راى ئە‌وه‌گ عىراق و ئىران و به‌ريتانىا له‌باوه‌ت و سىيان
له‌وه‌راوهر هيز پيشمه‌رگه‌ى کوردستان وه‌ل يه‌کا هه‌ماهه‌نگى يا ته‌نسيق کردوين ؛
دوياخر ئەرا به‌رزه‌و کردن وره يا مه‌عنه‌ويات هيز پيشمه‌رگه وزياى کردن ئاست
يا موسته‌واى ئەو هيزه‌يله حکوومه‌ت کوردستان برپاى يا قه‌رار دا پله‌ى جه‌نه‌رال
به‌يگه چوار سه‌رکرده‌ى کورد ك يه‌کيگيان محەمه‌د حسين سيف قازى وه‌زير دفاع
و ئە‌واکانيش عومه‌رخان شكاك و حه‌مه رشيدخان ومه‌لامسته‌فاى بارزانى بوين
و ئە‌و برپاره له‌ رووژنامه‌ى کوردستان رووژ ۳۱/۳/۱۹۴۶ په‌خشه‌وکريا وجه‌نه‌رال

بارزانی وهیترین نهو سهکردهیله بوی لهوهئوهگ چهکارهیل وهتواناو خاوهن تهجروبهی خودی داشت وههروهخت فهلمان بیاتگه بیان لهمهیدان جهنگ ناماده بویان . پیشمههرگیل بارزانی لهبان سی فهوج بهشه و کریان فهوج یهکم وهفهراماندهیی رائد بهکر عهبدو لکههیم و فهوج دویم وهفهراماندهیی نهقیب مستهفا خواهشناو و سییمیش وهفهراماندهیی میرحاج نهحمهد و ههر فوجیگ له سی سهریه پیک هاتیاد و هیزهیل بارزانی له دوجهنگ چاره نویسساز له میژوو کۆمار کوردستان بهشداری کردن ك نهیانهن :

۱- جهنگ قاروه ك له سییم مانگ مایس سال ۱۹۴۶ له نزیك ناوای قاروه هه لکه فتگ له نزیك شار سهقز روی دا .

۲- جهنگ کویه یام شاه یا جهنگ (ملقرنی) هه لکه فتگ له نزیك ناوای ملقرنی ك كه فیگه باکوور شار سهقز .

له وهختیگ هیزهیل کورد وهفهراماندهیی بارزانی پلانیگ نهرا هیرش بردنه بان شار سنه و برین ری په یوهندی وره سین چهك وزه خیره ی جهنگی نهرا هیزهیل ئیرانی له شارهیل سنه و بانه وسهردهشت ناماده کردیان ، دهسلاندارهیل سوڤیهت له ری هاشمؤف قونسول خوهیان له ته بریز ك له ناوای (سهره) هه لکه فتگ له نزیك شار سهقز وهل قازی محمه د دیدارکرد و وشدار یا ته حزیردا سهکردهیی کورد ك نه بایهد په لامار هیزهیل ئیرانی له نهوپهر شار سهقز بیهن و یهیش وهپییان وت ك نهگهر له یوا کاریگ بکهن سوڤیهت دهسمیه ته یلی نهرایان بریگ و له شوین ئی وشداره سهکردهیی کورد له وهردهم سی ری قهرارگرد ك نهیانه بوین :

۱- هیرش بردنه بان شار سنه و سهرپیچی کردن له فهرامانهیل سوڤیهت .

۲- دویاکیشان وجیوهجی کردن ناموژگاریهگان سوڤیهت .

۳- سهرچه مانن نهرا حکوومهت ئیران .

گوپرانکاریهیل جیؤپؤلوتیکی وسهخته و بوین هه لویست کورد :

له وهختیگ کورد گامهیل گرینگ نهرا بته وکردن دهسلات ئداری و سیاسی خودی نه لگردیاد ، گوپرانکاریهیل جیؤپؤلوتیکی ترسناکیگ رویدا ك هه لویست حکوومهت ئیرانی له وهراوهر ههر دو حهره که ی نه ته وهیی کورد ونازه ربایجان

وههیزه و کرد نهویش وهخاتر گوریان هه لویست هیزهیل بیگانه ك له جهنگ جههانی دویم دهس له وهدی هاوردن نهو بوڤشایی سیاسی له ناو ئیران داشتن و ئیکهش سهره له داین نهخش نه مریکا جوورلایهن سییم کیشهگه ، سهرحم نهو هووکاره یله بوینه بایس رمیان ههر دو حهره که ی کوردی ونازه ربایجانی وهیه که و لهیره گهره که سیاست ههرکام لهو لایه نه یله له وهراوهر کیشه ی کورد بخهیمه روی :

۱- سیاست حکوومهت ئیران: سیاست ناوخوهیی ودهرکی ئیران له وهخت داگیر کردن ولاتهگه له لایهن بهریتانیاو سوڤیهت له بان سی مهسه له ته رکیز کرد : نهلف : دهر کردن هیزهیل داگیرکهر له خاک ئیران له ری گفتوگوو کار دبلوماسی .

با : له ناوبردن ههر دو کۆمار کوردستان ونازه ربایجان .

جیم : قانع کردن نه مریکا نهرا نهوهگ بووگه لایه نیگ له کیشهگه له وهراوهر بهریتانیاو سوڤیهت .

ئیران له وهراوهر مملانی وکیشمه کیش ناوده وهلته ی له بان خاک ولاتهگه ی ئستراتیجی (هیز سییم) جوور شیوازیگ نهرا وهدیهاوردن هیز وهراوهر (کونته روهیت) وهکار برد تا له وهراوهر نهو دو هیزه بوسییهگ ك ته قالاکهن کاریگهری بنه نه بان سیاست وپه یوهندیه ناوده وهلته یه گانی تا جوور ئستراتیجی هاوسهنگ وهکاری بوه یگ و نهوه بوی ئیران وهرج له جهنگ جههانی دویم نه لمانیا جوورهیزیگ له وهراوهر گوشارهیل سوڤیهت و بهریتانیا هه لوژارد و له شوین نهوهگ بهریتانیاو سوڤیهت خاک ولاتهگه ی داگیر کردن ، ئیران په نا برده وهر نه مریکا تائه و نهخشه بازی بکه یگ و نهو ئاره زوو ئیرانه ناته دی تا سال ۱۹۴۲ نه مریکا دهس خسته ناو جهنگه گه و له وهراوهر نه لمانیا و سیا و وهی جووره ئیران بویه ناوچه یگ گرنگ وپربایخ نهرا ستراتیجی تازه ی نه مریکا له ناوچه ی رووژه لات ناوړاس .

لهشوین ئه‌وه‌گ ئیران بویه به‌ش پر بایه‌خ له ستراتیجی ئه‌مریکا له روژه‌ه‌لات ناوړاس ، په‌یوه‌ندی ناو‌نی ئیران ئه‌مریکا بته‌وه‌و بوی و واشنتون تویه‌نست له هه‌ر شوینیگ ئیران ده‌سلات خوه‌ی به‌سپینیگ و له‌و ریه‌وه‌ گوشاره‌یلی ئه‌را ده‌رکردن هیزه‌یل سؤقیه‌ت له ئیران نه‌ویش له‌ری دامه‌زرانن په‌یوه‌ندی بته‌و وه‌ل تاران وگوشار دبلۆماسی له‌ری نه‌ته‌وه‌یل په‌کگرنگ زیایه‌و کرد . ئمجا ئه‌را ئه‌وه‌گ سؤقیه‌ت هیزه‌یلی له ئیران ده‌رکه‌یگ و جوور قوناغ په‌کم ئه‌را له‌ناو بردن هه‌ردو کۆمار نازه‌ربایجان وگوردستان سیاسه‌ت ئیران وه‌ره‌و دو ئاقارچین :

ئه‌لف : له ۱۹ مانگ کانوون دویم سال ۱۹۴۶ ئیران شکات په‌کیه‌تی سؤقیه‌ت له نه‌نجوومه‌ن ئاسایش کردو له‌لی تواسه‌ت هیزه‌یلی له خاک ولاته‌گه‌ی بوه‌یگه‌ده‌یشت و ئی شکات ئیرانه له لایه‌ن ئه‌مریکاو به‌ریتانیا پشتگیری له‌لی کریا .

با : وه‌کارگردن سیاسه‌ت گوولداین (خداغ) له وه‌راوه‌ر سؤقیه‌ت و له‌یوا خوه‌ی نیشان دیاد ک گواپه‌ رازیه‌ ئه‌متیازه‌یل نه‌فتی له باکوور ئیران به‌یگه‌ پی وپه‌یش ئامانج سه‌ره‌کی سؤقیه‌ت له‌داگیرکردن باکوور ئیران بوی، نه‌ویش له‌ری وه‌په‌که‌و به‌سان ده‌رکردن هیزه‌یل وه‌ئمتیازه‌یل ناوبریاگ و نه‌و ئامانجیشه‌ هاته‌ دی وه‌ختیگ له چوارم مانگ نیسان سال ۱۹۴۶ ریککه‌فتنه‌مه‌ی نه‌فتی ناو‌نی ئیران و سؤقیه‌ت ئمزا کریا وه‌مه‌رج یاشه‌رتیگ په‌رله‌مان ئیران ریککه‌فتنه‌گه‌ په‌سه‌ن بکرداگ له شوین ئه‌نجام گردن هه‌لوژاردنه‌ گشته‌یگان . ئمجا له‌وه‌ر ئه‌وه‌گ ریککه‌فتنه‌گه‌ تیکه‌ی چه‌وریگ بوی له وه‌راوه‌ر ده‌رکردن هیزه‌یل سؤقیه‌ت له‌ناو خاک ئیران و له‌وه‌ر ئه‌وه‌گ سؤقیه‌ت له باوه‌ت په‌سه‌ن کردن ریککه‌فتنه‌گه‌ له لایه‌ن په‌رله‌مان ئیرانی دودل و نیگه‌ران بوی، ئیران مه‌رجه‌یل جیوه‌جی کردن ریککه‌فتنه‌گه‌ وه‌ده‌رچگن هیزه‌یل سؤقیه‌ت و به‌رپاکردن هه‌لوژاردنه‌گان په‌رله‌مانی وه‌په‌که‌و به‌سا و هه‌میش تاران ئی مه‌سه‌له‌ ئه‌را مۆسکۆ ئاشکرا کرد ک تا وه‌ختیگ حکوومه‌ت ده‌سلات خوه‌ی له سه‌راسه‌ر خاک ئیران نه‌چه‌سپینیگ هه‌لوژاردنه‌گان نه‌نجام نیه‌گری و په‌یش هیشته‌ سؤقیه‌ت هه‌له‌په‌له‌ له ده‌رکردن هیزه‌یلی له ناو خاک ئیران بکه‌یگ و له ۶ مایس ۱۹۴۶ ده‌س له پشتگیری هه‌ردو کۆمار نازه‌ربایجان وگوردستان نه‌لگردو هیزه‌یل حکوومه‌تیش وه‌هه‌له‌داوان خوه‌یان ره‌ساننه هه‌ردو

کۆماره‌گه و کاریان په‌کلاوه کردن .

۲- سیاسه‌ت ئه‌مریکا : ئه‌مریکا له وه‌خت جه‌نگ پیشوازی له هاتن هیزه‌یل به‌ریتانیا و سؤقیه‌ت ئه‌را ناو خاک ئیران کرد ، وه‌لی وه‌ختیگ هیزه‌یلی له به‌نده‌ر یا مینای (بیرل هاربه‌ر) ولات فلپین له سال ۱۹۴۱ که‌فته‌وه‌ر په‌لامار هیزه‌یل یابانی ، جه‌نگ دژ ولاته‌یل محوره‌ ئاشکراکرد و ئیران وه‌گووره‌ی سیاسه‌ت هاوپه‌یمانیه‌یلی بویه ته‌وه‌ر یا محوره‌ سیاسه‌ته‌یلیان له روژه‌ه‌لات ناوړاس و نه‌وه‌ بوی ئه‌مریکا ۷۰ هه‌زار سه‌رباز ئه‌را ئیران کل کردو نزیکه‌ی شه‌ش ملیون ته‌ن مه‌واد جووره‌جوور له‌ری ئیران ئه‌را په‌کیه‌تی سؤقیه‌ت کل کرد و له ۱۲ ئه‌یلوول ۱۹۴۱ رۆزفلت سه‌رۆک ئه‌مریکا نامه‌یگ ئه‌را شای ئیران کل کردو له بان پشتگیری ولاته‌گه‌ی له سه‌روه‌خوه‌یی ئیران ته‌ئکید کرد . له‌سه‌ره‌تا ئه‌مریکا هه‌لوپه‌یست یامه‌وقف توندیگ له‌وه‌راوه‌ر په‌کیه‌تی سؤقیه‌ت نه‌گرد ، له‌وه‌ر ئه‌وه‌گ له‌و باوه‌ره‌ بوی ک په‌یوه‌ندیه‌یل ناوخوه‌یی له‌ناو‌نی هاوپه‌یمانیه‌یل له‌باوه‌ت ئیران بایه‌د جووره‌خوه‌ی به‌مه‌ناتاگ تا گشت لایه‌نه‌یل رازی بوون و له‌ری نه‌وه‌وه‌ ده‌سلات ئه‌مریکا له ئیران گه‌شه‌ کرد چوین جوور ناوژیکه‌ر له‌ناو‌نی به‌ریتانیا و سؤقیه‌ت کار کردیاد و ئیرانیش ئاره‌زوو نه‌وه‌ داشت و زه‌مینه‌ ئه‌را ده‌خاله‌ت ئه‌مریکا له کاروبار داخلی خوه‌ی خوه‌ش کرد . له سال ۱۹۴۴ ئه‌مریکا بریار دا هه‌لوپه‌یست توندتری له وه‌راوه‌ر کاروبار ئیران وه‌ربری له‌وه‌ر ئه‌وه‌گ گوشار سؤقیه‌ت ئه‌را بان ئیران وه‌ئامانج وه‌ده‌س هاوردن ئه‌متیازه‌یل نه‌فتی هانده‌ریگ ئه‌را ده‌س وه‌پی کردن ده‌خاله‌ت

ئه‌مریکا بوی و ئیرانیش پیشوازی له‌ی مه‌سه‌له‌ کرد چوین ئی هه‌لوپه‌یست ئه‌مریکا هه‌لوپه‌یست تاران له‌وه‌راوه‌ر په‌کیه‌تی سؤقیه‌ت وه‌ هیز کردیاد و ده‌سمیه‌تی دیاد ئه‌را له‌باربردن هه‌ردو چه‌ره‌که‌ی نه‌ته‌وه‌یی کوردی و نازه‌ربایجانی . ئمجا وه‌راسی حکوومه‌ت ئه‌مریکا پشتگیری له گامه‌یل سه‌ربازی ئیران ئه‌را سه‌رکوئکردن هه‌ردو چه‌ره‌که‌گه‌ کرد ، هه‌رله‌ی باوه‌ته‌ جوړج ئالن سه‌فیر ئه‌مریکا له تاران له ۲۷ تشرین دویم سال ۱۹۴۶ وه‌ختی هیزه‌یل ده‌وله‌ت ئیران ئه‌را له‌ناو‌بردن هه‌ردو کۆمار کورد و نازه‌ربایجان ده‌س وه‌کاربوی وت : وه‌گووره‌ی ده‌ق جارنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یل

يەكگرتگ؛ حكومەت ئەمىرىكا پىشتىگىرى لە سەرورەرى وسەلامەتى ھەرىمى ئىران كەيگ و زانىگ ئەرا چە حكومەت تاران ھىزەيل ئاسايش خوەى ئەرا ھەرىمەگان كل كەيگ تا لەوخت بەرپاكردن ھەلوژاردنەگان ئارامى وسەقام بپارىزن لەوئەوگ يەكەيتى سۆفەيت نىەتوایگ لەخاك ئىران دەرچوگ .

۳- سىياسەت بەرىتانيا : ئامانچ سەرەكى سىياسەت بەرىتانيا بەرفەرارى ئەمنىەت ھەمىشەيى ئەرا ئىمپراتۆرى بەرىتانيا لە ھند ومقەيەتى كوردن ئىمتىازەيل نەفتى خوەى لەباشوور ئىران و سىيان لەوئەوئەرى سۆفەيت وچاوووراوگانى لە ناو ئىران بوى ، وە تايبەت ك ناوچەيل ژىر دەسلات بەرىتانيا ناوچەيل نەفتى بوين وشەرىكەى ئەنگلۆ- ئىرانى ھەرلەناوچەى خەلىچ لە باشوور بگرەى تا بپەسىگە كرماشان ونەفتشا لە باكور سەرقال دەركردن نەفت وپەياكردن ناوچەيل نەفتى تازە بوين و ھەرورەى خاترە بەرىتانيا ئەوقەرە پاپەى كىشەى كورد نەوى و بىجگە ئەوئەيش وەدى ھاتن شىواى شىو لە بارووزە جىوئۆلۆتىكى ناوخواى ئىران وسەرھەلداين ركا بەرى سۆفەيت لەى ناوچە ، بەرىتانيا خستە ناو ھىل نەپارەيل ئامادە بوين سۆفەيت لە باكور ئىران و بى گومان يەيش وەمەعناى دژايەتى كورد ھەردو جموجويل سىياسى كوردى - ئازەربايجان بوى لەوئەوئەوگ بەرىتانيا لەو باوئەرى بوى ك ھەردو ھەرەكەگە خزمەت وەبەرژەوئەندى سۆفەيت كەن ، وەرچ لەپەيش ئامازە ئەرا لايەنەيلتەر ھەلوئىست بەرىتانيا لەوئەوئەرى ھەرەكەى كوردى لە باوئەت جىوئۆلۆتىك و بارووزە كورد كرديم و ھەر وەى خاترە بەرىتانيا لە ھەلوئىست حكومەت ئىران ئەرا سەركوئەكردن خەبات نەتەوئەيى مللەت كورد لەى ولاتە پىشتىگىرى كردياد.

۴- سىياسەت سۆفەيت : ھەلوئىست سۆفەيت لە كىشەى كورد لەھەردو لايەن تىوورى وئايديولۆجى تويەنىم لە دو دىداگوە بنوورپەمە پى:
ئەلف : ولاتەيل رووژئاوا لەو باوئەرى بوين ك سىياسەت سۆفەيت زياتر وەرورە

دامەزرانن دەولەتەيگ چەپەرەو كوردى چىاد ك كوردەيل ئىران و عىراق و توركىا بگرىگە خوەى و بووگە دەولەتەيگ دووس ونزىك سۆفەيت لەوئەوئەوگ ئى دەولەتە تويەنى دەسمىەت فراوانخوازى سۆفەيت بىەى ئەوئەيش لەرى گوشارخستەنبان ولاتەيل ھاوسنوور و لاوازكردن رژىمەيل راسرەو ناوچەگە و وەشىوئەى گشتى دەولەت كوردى رى گەوراىگ ئەرا مقەيەتى كوردن بەرژەوئەندىەيل سۆفەيت لە رووژھەلات ناوئاس وازكەيگ .

با : سۆفەيتەيش ك لەو وەختە جارىگ وەتەواوئەتى ھەلوئىست ستراتىجى وراسەقەينەو دىياربىيگ لە كورد نەگرتويگ لەو باوئەرى بوى ك دامەزرانن لەيوا دەولەتەيگ كوردى ك بايەد ناوچەيلتەر جوگرافى ھەسىار يا ھەساس لە دەيشت ناوچەيل ژىر دەسلات خوەى بگرىگەوئەرى ك ئەوانىش تامازوو ئازادى وسەرورەخوئەيىن ، سەرچەم ئى دەولەتە بووگە پىشتىوانەيگ ئەرا رووژئاوا لەوئەوئەوگ كوردەيل نىشتەجاي ئى ناوچەيلە پەپەرەوى لە خانەيل وخواون زەويەيل وسەرۆك عەشرەتەيل وپياوئەيل دىنى كەن ك زوورمىان دوشمن سۆفەيت وئايديولۆجىاى ماركىس لىنىنىين ولایەنگر رژىمەيل دەسلاتدارن و وەى خاترە پىشتىگىرى كوردن لە چنە دەولەتەيگ لە بەرژەوئەندى يامەسلەحەت سۆفەيت نىە.

سىياسەت راسەقەينەى سۆفەيت لەبان دىداگى دويم رى كورد و جىوئەجى كرىا تەنانەت لەو بارووزەعەيشە ك لەشوين جەنگ جەھانى دويم ھاتەدى ، دەسلاتدارەيل سۆفەيتەى بايەخ يائەتھام زياتر وە ئازەربايجان ديان نەك وە كوردستان لەوئەرى ئەوئەوگ سەركرديەتى ئازەربايجان ھەلگر ئايديولۆجىاى چەپەرەوانە و لايەنگر سۆفەيتەى بوين و وەى خاترە نەگ تەنىا بايەخ وە كورد نەيان بەلكم وەتەماى ئەوئە بوين لەو قوناغ يامەرحەلە سەرچەم خاك كوردستان بىخەنە بان كۆمار ئازەربايجان.

وختی نزیکی و بەرزەوهندیەیل سۆفیەت لەری ریککەفتننامەى ئمزاکریاگ وەل حکوومەت ئیرانى لەباوەت ئمتیازەیل نەفتی سۆفیەتی لە باکوور ئیران بایگەدى ، دەسلاتدارەیل مۆسکۆ بریاردان ک پلان دەرچگن لەناو خاک ئیران لە ۹ مایس ۱۹۴۶ جیوەجى بکەن و دەس ئەلگرن لە بەلین و قەولەیلیان لەوانەیش و سانن پشتگیری لە هەردو کۆمار ئازەربایجان و کوردستان و وەى جوورە سۆفیەت و شدارى دا هیزەیل کورد ک هویچ کردەوہیگ لەوہراوہر هیزەیل حکوومەت ئیران ئەنجام نەيەن و یەیش حکوومەت کوردی ناچارکرد ک لەبان رووشنای گویرانکاریەیل و راسیەیل تازە رەفتاریکەيگ یەیش لەوختیگ بوی ک سوپا یا جەیش ئیرانى وەپشتگیری ئەمەریکا و بەریتانیا و بی لایەنى سۆفیەت خوەى ئامادە کردیاد ئەرا سەرلەنو و داگیرکردن ناوچەیل ئازەربایجان و کوردستان و رمانن حکوومەتەگانیان و دووبارە هاوردنەوہى ئەو ناوچەیلە ئەرا ژیردەسلات خوەى.

هەر وەى خاترە لایەن سۆفیەتی هاوپەیمانەیل نازەرى و کوردستانی خوەى ئاموزگارى کرد تا وەل حکوومەت مەرکەزى گەفتوگوو بکەن ، ئەوہ بوی جەعفەر پيشاوەرى سەرکردەى نازەرى لە ۲۸ نیسان ۱۹۴۶ ئەرا گەفتوگوو کردن وەل حکوومەت مەرکەزى لەباوەت ئۆتۆنۆمى ئعلان کریاگ لە ئازەربایجان وەرەو تاران کەفتە رى و لە ۱۳ حوزەيران وەبى پرس وراویژ وەکوورد و وە پیچەوانەى ریککەفتننامەى دولایانە لەناونى کورد و ئازەریەیل ، حکوومەت ئیران و پيشاوەرى ریککەفتن لەبان ئەوہگ ئازەربایجان دواړە ئەرا ژیردەسلات مەرکەزى گلەو بخوہیگ و دویاخړیش لە ۱۳ کانون یەکم سال ۱۹۴۶ سەربازەیل جەیش ئیران چینە ناو شار تەبیریز و تەنیا ئەوہ مەن ک پەلامار ناوچەیل ژیر دەسلات کۆمار کوردستانیش بیەن.

رەمەزانى ئویشیگ: سەرکردەیل کورد سەریان سورما وەختى نوورستن هیزەیل ئازەربایجانى وەبى تەقەو لە وەرادر هیزەیل حکوومەت شکيان وەگوورەى ئاموزگاریەیل سۆفیەت سەرکردەى کورد قازى محەمەد وەرەو تاران کەفتەرى و وەپیشنیار قازى محەمەد قەوام سەلتەنە سەرۆک ئەنجوومەن وەزیرەیل رازى بوى ک قازى بووگە دەسلاتدار هەریم کوردستان هەر لە باکوور جەم ئاراس بگرەى تا شار کرماشان لە باکوور وەمەرج یاشەرتیگ دوکتور جاوید دەسلاتدار ئازەربایجان

رازى بووگ ، شایان باسە ک سەرۆک ئەنجوومەن وەزیرەیل ئیران خاس زانستیاد ئازەریەیل سەر جەم ئەو ناوچەیلە ک قازى محەمەد توایگەیان وەناوچەیل نازەرى لەقەلەمیان دەن و هەرنەوہیش جەوہەر ناکووکی جوگرافی لە ناونى هەردو حەرەکەى کوردی و ئازەرى لە ناو ئیران بوی و خاسیش زانستیاد ک ئازەریەیل ئەو مەرج یا شەرته پەسەن نیەکەن و وەراسییش پەسەنى نەکردن و هویچ رییگ لەوہردەم کورد نەمەن بیجگە ئەوہگ دەس بەیگە جەنگیگ ک ئاکامەگەى دیارە یا لە وەرادر هیزەیل حکوومەت ئیران سەربجەمنیگ و خوەى بەیگەدەسەو.

رمیان کۆمار کوردستان :

جوگرافیای بەسیاگ و گەمارۆ دریاگ کوردستان لەلایەن هیزەیل ئیرانى لە باکوور و رووژەلات و باشوور لە شوین خوەى وەدەسەوداین حکوومەت و هیزەیل نازەرى، سەرکردایەتى کوردیش ناچارکرد ک خوەى بیەیگەدەسەو و نەچووگە ناو جەنگیگ بی ئاکام ئەویش لەسای نەیاشتن پشتگیری بیگانەو بی دەنگى جەهانى . پلان یاخوتەى سوپای ئیران ئەرا سەرلەنو و داسەپانن دەسلات خوەى لەبان هەریم کوردستان خاوەن ئۆتۆنۆمى وەى جوورە بوی ک دو لەشکر هەریمەگە لە هەردولای رووژەلات و باشوور گەمارۆ بیەن ، ئەرا جیوەجى کردن پلانەگە فەرمان دریا لەشکر سییم وەفەرماندەبى جەنەرال میرحسین هاشمى ک لە باشوور تەبیریزەو وەرەو شارەیل مەراغە و میاندوئاو پيشرەوى بکەيگ و لەهەمان وەختیش فەرمان دریا لەشکەر چوارم ک وەناو لەشکر کوردستان بوی ک لە باکوورەو لە شاربانە وەرەو شارەیل سەقز و بوکان و ئمجا وەرەو مەهاباد بکەفیگەرى تا هەردو لەشکەرەگە لە مەهاباد پایتەخت کۆمار کوردستان یەکەو بگرن و یەکیگتر لە ئامانجەیل سەرەکی پلانەگە چواردەر داین هیزەیل بارزانى بوی تا نەتویەنن وەرەو عیراق گلەو بخوون ، وەى جوورە وەگوورەى پلانەگە هیزەیل ئیرانى وەبى هویچ گرفت و کیشەيگ لەهەردولاو لەرى میاندوئاو و شارەیل سەقز و بوکان خوەیان رەساننە مەهاباد. لە ۱۶ کانوون یەکم سال ۱۹۴۶ قازى محەمەد وە جەنەرال هومايۆنى فەرماندەى هیزەیل پەلاماردەر ئیرانى پەيام رەسان ک سەرکردایەتى و مللەت کورد ئامادەس پيشواى لە هیزەیل حکوومەت لەمەهاباد بکەن وەلى

جەنەرال جواوى دارەو ك تاگەر ھىزەيل بارزانى لە شارەگە دەرئەچن ھىزەيل
حكومتە وەرەو ناو شارنەتەين.

لە ۱۵ كانوون يەكەم سال ۱۹۴۶ ھىزەيل بارزانى وەرەو شار نەغەدە خوەيان كيشانە
دوواو و لە ۱۷ ھەمان مانگ ھىزەيل حكومتە ھاتنە ناوشار مەھاباد و ەوى
جوورە يەكەم كۆمار كوردستان لە ماوہى كەمتر لە سالىگ رميا و كووتايى وەپى
ھات و تەنيا دو رووژ دوياى ئەوہ يەعننى لە رووژ ۱۹ مانگ قازى محەمەد سەرۆك
پارت ديموكرات كوردستان و سەرۆك كۆمار كوردستان و ئەبى قاسم سەدرقازى
براى ك ئەندام پەرلەمان بويگيريان و لە ۲۰ كانوون يەكەم محەمەد حسين سەيف
قازى وەزير دفاع دەسگيركيا و دوياى دادگايى كردن سەربازيگ حوكم مەرگ
ئەريان دەركرياو شەوہكى شەفەق رووژ ۲۱ ئادار سال ۱۹۴۷ لەسیدارە دريان و ئەو
رووژە تا ئيوارە تەرمە پيروزەگانيان لە مەيدان چوارچراى شار مەھاباد وە دارا
مەنەيان، ئەو شوپنەگ ك لە ۲۲ كانون دويم سالىگ وەرچلە ئەوہ دامەزرانن كۆمار
مەھاباد لەتى ئعلان كريا و ەوى جوورە ئى ئەزموون ياتەجروبهى سياسى كوردية
وہ ناکامى كووتايى وەپى ھات و گورز دەرئەك و كوشندەيگ لە ئارەزووہيل مللەت
كورد وەشان و گشت دلەيل ھاوردە ژان.

جەنگ جەھانى دويم ورويداگەيلى لە بان خاك ئيران دەرئەت يافورسەت كرچ
وكالىگ ئەرا كورد ھاوردە دى تا لەرى ئەو دەرئەتە بەش كەمىگ لە ئارەزووہيل
نەتەوہيى و سياسى ك سالەيل دوير ودریژيگە لەليان بى بەش كرياوين بارىگەدى.
ھەرچەن ئەو دەرئەتە تائەندازەى گەوراىگ وەپەرە سەندنەيل سياسى و سەربازى
و جيوستراتيجى و لاتەيل ھاوپەيمان و پەيوەندىەيل ناونى ئەو و لاتەيلە داشت ،
وہلى ئەو پەيوەندىە لەپەكەم رووژەيلى لەپوا خوہى نيشاندا ك ھالە بەرژەوہندى
كيشەى نەتەوہيى كورد ئەمما دوياخر ھاوكيشەگە ژيروبان بوى وەختردەس
وہپى كردن جەنگ سەرد لەناونى ئەمريكا و پەكيشەتى سۆفبەت لەلايگ و ريك
نەكەفتن سياسەت و بەرژەوہندى ھەردو و لات لەئيران وەل بەرژەوہندىەيل

نەتەوہيى كورد لەلايگترەو ، و لەپەرە ھاوكارى سياسى ئەمريكا و بەريتانيا ك
وہتوندى پشتگيرى لە حكومتە مەرکەزى ئيران چ لەناوخو و چ لەنەتەوہيل
يەگگرتگ كرديان سەرکەفت و يەيش يەكيشەتى سۆفبەت ناچار كرد تا ھىزەيلى
لە باكور ئيران دەرکەيگ و دەس ئەلگري لە پشتگيرى كردن ھەردو جم و جويل
نەتەوہيى ئازەربايجان و كوردستان و ھەردو كيانە سياسىگەيان. نەمەنن
سايەى چەتر سۆفبەتى زەمىنە خوہش كرد تا وئاسانى ھىزەيل حكومتە
ئيران بتويەنن زوى زوى ئەو ھەردو كيانە لەناوبوہن ، لەپوا تەيگە وەرچەو ك
سەرکردەيل كورد ئى بازى جيوپۆلوتيك ناودەولەتية ك جم و جويلەگە خنكان
زانستن و فامستن و مەلا مستەفاى بارزانى وەى جوورە لەى باوہتە قسەكرد
(سوپا ياجەيش ئيران كورد لەناو نەوردگە بەلكم يە بەريتانيا و ئەمريكا بوين
ك تويەنستن سەر وە يەكيشەتى سۆفبەت بچەمنن و ھىزەيل شكەست بيەن) سەيف
قازى وەزير دفاع كۆمار كوردستانيش وەختى لەباوہت حەساوہيل ھەلە يا غەلەت
كورد لەلى پرسيار كريا لەپوا جواو دارەو (من و ھىزەيل شكەست نەخوارديمە
بەلكم يە سياسەت سۆفبەت بوى ك نەتويەنست سەرکەفتن لە ئيران بارىگەدەس)
ئى ھەردو تەسرىچە ئەوہ نيشان دەن ك وەراسى سەرکردايەتى كورد خاس لە
سروش و مەلانى و كيشەمەكيش جيوپۆلوتيكى لەناونى و لاتەيل گەوراى ئەو
وەختە و ھەلوپەستان لە وەرەو كيشەى كورد فامستنەو حالى بوينە ك ھەلوپەست
ئەو و لاتەيلە لەوەرەو كورد لە ديد ناودەولەتيةو قەد مەسئوولانە نەويه و ئەو
لايەنەيل ناودەولەتية ئەو بايەخ يا ئەتەمامە وەكيشەى كورد نەيانە تا بتويەنى
لەوەرەو دوشمنەيلى بووسىگ .

دامەزرانن كۆمار كوردستان لە سال ۱۹۴۶ رويداگ سياسى نەتەوہيى كوردستانىيگ
بوى ك بارووەزە ناودەولەتى و مەلانى بەرژەوہندى بيگانەيل لە ئيران ھاوردەى
دى و ھەرچەن ئەزموون سياسى كەم تەمەنيگ بوى وەلى وەل ئەوہيشا تومەتەيل
فرەيگ دريا پالى ك ديارترينيان ئەيانەن :

۱- دامەزرانن كۆمار كوردستان تەقلايگ ئەرا جياوہ كردن خاك كوردستان لە
ئيران بويه نەگ ئعلان ئۆتۆنۆمى.

۲- بەرزەو کردن ئالاً ياعەلەم كوردستان و دامەزرانن حكوومەت و وەزارەتەيل كوردی و هەمیش و سیان هیزەيل كورد له وەرادر سوپای ئیران بەلگەيگە ئەرا ئەو هویرەوکردنە.

۳- لەوەرکردن جنگەيل سەربازی هاوشیووی جنگ جەيش رووسیا لەلایەن ئەفسەرەيل كورد و جیگەربوین بەعزی له ئەفسەرەيل رووسی له بەعزی شارەيل گەورای كوردنشین لەدید رووژناوای نیشانەي ئەووە بوی ك گشت كاروبارئی قەوراه یا کیان كوردیه لەلایەن سۆفیەتەو ریکخریاگە و دەسلات كوردی لەزیر فەرمان و دەسلات حكوومەت مۆسكۆ كارکردگە ؛ وەل راسیەگەي ئەووە بویە ك ئەدەبیات و رەفتار سەرکردەيل كورد وەل حكوومەت مەرکەزی تەنیا نامازە ئەرا داخواری ئۆتۆنۆمی لەچوارچیووی ناوچەيل كوردنشین لەئیران كرنە و خەبات سیاسی وچەكداري مللەت كورد له ئیران تەنیا ئەرا ئەووە بویە ك گوشار بخەيگە بان حكوومەت تاران تا دگان بنەيگە هەق رەوای ئی مللەتە ؛ بیجگە ئەوانەيش بەرزەو کردن ئالای كوردی لەناو هەریمەگە یادانان لۆگۆی تاییبەت وە هەریمەگە لەشوینەيل گشتی لەدید كوردەو نیشانەيل جیاخواری نین لەوەر ئەوگ رەفتار سەرکردایەتی كورد وینەي رەفتار ئەو و لاتەيلە بویە ك چەن نەتەووە لەتیان ژییەي وەهق ئۆتۆنۆمی داشتەنە ك شاید شیواز ئەو وەختەي سۆفیەت یەکیگ لەو نموونەيلە بویە ك سەرکردەيل كورد كرنەسەي سەرمەشق ئەرا خوەیان. هەلوژاردن شیووە دیزاین جنگەيل سەربازیيش یا لەوەرکردن جنگەيل هاوشیووی جنگ ئەفسەرەيل سۆفیەت چشتیگ بویە ك بارووەزەگە سەپانگەسەي بان ئەفسەرەيل كورد لەوەر ئەوگ كەرەسەي سەربازی ئەو وەختە كەم بویەو تەنیا سەرچاووی سەنن جنگ و كەرەسەي سەربازی كۆمار نازەربایجان سۆفیەت بویە .. ئەووەيش له هویر نەچووك ك دەسلات كوردی دەسلاتیگ دینی ونەتەووی بوی هەر وەي خاترە سۆفیەت وەل جوپلانەووی چەپگەرای نازەری مەسئوولانەتر رەفتارکردیاد ویەيش یەکیگ له هووکارەيل سەرەکی پشتكردن سۆفیەت له جەم و جوپل مللەت كوردستان بوی؛ یەيش پشت راس ئەو قسەكردەو ك پشتگیری سۆفیەت له ئۆتۆنۆمی ئەرا مللەتەيل تەنیا ئامراز یگ ئعلامی دژ وە رووژناوای و ئەو

ولاتەيل لایەنگریە بوی ك لەچەندین نەتەووە پیک هاتوین و خاسترین نموونەيش هەردو كۆمار نازەربایجان و كوردستان بوین ك سۆفیەت سابت كرد ك پشتگیری لەو دو كۆمارە تەنیا ئەرا گوشار خستەبان حكوومەت ئیران وەخاتر وەدەس هاوردن ئمتیازەيل نەفتی بوی. وەل ئەووەيشا نەبایەد گشت تاوان سەرنەكەفتن ئی ئەزموون سیاسی كوردە و لەناوچگنی بخەيمە بان هیزەيل ناو دەوڵەتی بەلکم كورد خوەيشی بایەد بەشیگ له مەسئوولیتە ئەو شكستە بگریگەمل ؛ راسیەگەيش ئەووەسە ك كورد وە هویچ شیوہیگ نامادەیی ئەرا خوہي گونجاندن وەل بارووزع جیۆپۆلۆتیکی تازە له ئیران نەباشت ك ئی دەرڤەت میژووویە ئەرای هاوردە دی و هەمیش یە دەرڤەت وئال وگور رویداگەگان بوی ك كورد خستیا دە جوپلە و ناچاری كریاد ئی سیاسەتە بگریگەوەر . لەو لایشەو له وەختیگ ململانی ناو دەوڵەتی ناوچەيگ ئارام ئەرا جەموجویل سیاسی بەرفەرارکرد ؛ كورد ریکخراو سیاسی گەورایگ له سەراسەر كوردستان ئیران نەباشت تا زوورم مەردمەگە ریک بخەيگ وباریگەیانە مەیدان خەبات و مللەت كورد نامادەیی خوہي گونجاندن وەل گورانكاریەيل جیۆپۆلۆتیکی نزیك خوہي نەباشت و هیزەيل چەكدار ك كۆمار كوردستان و پارت دیموكرات كوردستان پشت وەپی بەسان جاریگ خاس ریک نەخراویگ و كارا نەووی بەلکم كۆمارەگە زیاتر پشت وەچەكدارەيل عەشایر بەسیاد ك تەنیا پابەند وەفەرمان سەران عەشایر بوین ویەيش كار حكوومەت مەرکەزی ئاسانەو كرد و تویەنست ئەو سەرۆك عەشرەتەيلە وەرەو لای خوہي بكیشی و دژ وەكۆمارەگە وەكاریان بوەيگ ؛ بیجگە ئەوانەيش كۆمار ئۆتۆنۆمی كوردستان له گشت لایگەو دەوری گریاویگ له باشوو رهیزەيل ئیرانی پشتگیری كریاگ له لایەن هیزەيل بەریتانی و له باكور هیزەيل نازەری و له رووژناوایش هیزەيل عیراقی و وەي خاترە دەرچگن هیزەيل سۆفیەت له باكور ئیران هەرەس هاوردن کیان نازەری زەمینە ئەرا هیزەيل حكوومەت خوہش كرد تا لەهەردو بەرەي باكور رووژەلات و باشوور پەلامار كۆمار كوردستان ببەن و تویەنیم بویشیم وەي جوهره كۆماركوردستان كەفتە ناو گەمارۆی جیۆپۆلۆتیکی ك حكوومەت ئیرانی وە هاوکاری وەل لایەنەيل ناو دەوڵەتی سەرەکی بەریتانیا و ئەمريكا و سۆفیەت

تویه‌نست بازیه‌گه بوه‌یگه و سهرکردایه‌تی کورد ناچار بکه‌یگ خوه‌ی به‌یگه ده‌سه‌و. وه‌له وهرچه و گردن گشت نه‌وکیشه‌و گرفت ورویداگه‌یله پارت دیموکرات کوردستان ئیران وه‌سه‌روکایه‌تی قازی محمه‌د و گشت نه‌وانه‌گ چاره‌نوویسیان به‌سانه چاره‌نوویس نیشتمان‌ه‌گه‌یان ؛ مه‌سئوولیه‌ت گه‌ورایگ له سهرکردایه‌تی کردن وری و به‌رنامه‌دانان ئه‌را جم و جویل نه‌ته‌وه‌یی کورد له ئیران قه‌بوول کردن وله مه‌ترسیدارترین قوناغه‌یلش ناکام ئه‌و مه‌سئوولیه‌ته قه‌بوول کردن نه‌ویش نه‌وه بوی گیان خوه‌یان کردنه قوربان‌ی نه‌و کۆماره . ئمجا له‌وه‌ر نه‌وه‌گ به‌رژه‌وه‌ندی ناوده‌وله‌تی له پشتگیری کردن جم و جویله‌گه نه‌وی و هیزه‌یل کوردیش نه‌تویه‌نستن خوه‌یان وهل ئی قوناغ تازه بگونجنن و پیداویسته‌گانی فه‌راهه‌م بکه‌ن ؛ سروشتی بوی ک وهل ئی چاره‌نوویس سیه روی وه‌روی بووگ ک بویه بایس هه‌ره‌س هاوردنی و له‌سیداره‌داین سهرکردایه‌تیه‌گه‌ی و تاوان و که‌مه‌ترخه‌می ئی شکسته ته‌نیا نیه‌که‌ه‌یگه مل هیزه‌یل ناوده‌وله‌تی و حکوومه‌ت ئیرانی به‌لکم ملله‌ت کوردیش خوه‌ی به‌شیگ له‌و مه‌سئوولیه‌ته که‌ه‌یگه ملی چوین له قوناغ نه‌و سه‌رده‌مه که‌فتویگه دويا هه‌رچه‌ن بارووه‌زع جیۆپۆلۆتیکی ده‌رفه‌ت گونجیاگ ئه‌رای وه‌دی هاورد.